

KODANIKU KÄSIRAAMAT

Tallinn 2008

Raamatu väljaandmist toetab

Siseministeerium

Koostajad ja autorid: Mare Jõeorg, Liina Kirsipuu, Märt Kõrgmaa, Sten Hansson, Meeli-Miidla Vanatalu, Erko Vanatalu, Anna-Maria Veidemann, Priit Vinkel, Rait Kaarma, Mare Räis, Kristina Vaksmaa, Rein Taagepera, Aivar Jarne, Kaie Piiskop, Kadri Klettenberg-Paas ning justiitsministeerium, kaitseministeerium, Riigikantselei Euroopa Liidu teabetalitus, Tervise Arengu Instituut ja Õiguskantsleri Kantselei.

Projektijuht: Liis Viilup

Kaane kujundus ja
illustratsioonid: Erki Evestus

Autoriõigus käsiraamatule ja illustatsioonidele kuulub
Integratsiooni Sihtasutusele

Väljaandja: Integratsiooni Sihtasutus

Neljas täiendatud ja parandatud trükk
Mai 2008

ISBN 978-9985-9917-6-3

Tasuta jagatav tiraaž

Sisukord

Hea lugeja!	7
EESTI ÜLDINFO	9
Riiklikud sümbolid.....	9
Suverääanne võim	13
Eesti riigikord.....	14
Riiklikud pühad	15
Põhiseadus.....	15
Maakonnad	19
Linnad.....	19
EESTI KODANIK	21
Eesti kodakondsus	21
Eestis elavad välismaalased	26
Isikut tõendavad dokumendid.....	29
Kuidas dokumenti taotleda	30
EESTI KODANIK JA EUROOPA LIIT	35
Euroopa Liidu toimimine.....	37
Töötamine Euroopa Liidus	42
Elamine Euroopa Liidus	45
Tarbija õigused	50
Kui võõrsil on abi vaja	52
PÕHISEADUSLIKUD INSTITUTSIOONID	58
Vabariigi President	58
Vabariigi Valitsus.....	61
Mida peaks teadma riigi rahaasjadest?.....	68
Riigikogu.....	71
Kohalik omavalitsus	78
Õiguskantsler	82
Kohtusüsteem	87
Valimised	90
Hääletamine	93
RIIGIKAITSE	94
Riigi julgeolek	94
Eesti julgeolekupoliitika	94
Riigikaitse	96
Politsei.....	105
KODANIK JA ÜHISKOND	140
Kolmas sektor.....	140

NOOR KODANIK	146
Lastekaitse	146
Vanemad, laps, perekond	148
Vanusega seotud õigused, vabadused ja kohustused	150
Noored ja kool	161
Kutseõpe	181
KODANIK JA TÖÖTURG	185
Töotervishoid, tööohutus ja töösuhted	185
Alaealine töötaja	193
Töövaidluskomisjon	193
Tööturuteenused	195
Tööpraktika	203
Toetused	206
EURES	208
SOTSIAALHOOLEKANNE JA -KINDLUSTUS	211
Pensionid.....	216
Hüvitised ja toetused	229
Töötuskindlustus Euroopa Liidus liikudes	238
Ohvriabiteenus ja hüvitis	239
Matusetoetus	241
KODANIK JA TERVIS	242
Ravikindlustus	242
Perearst.....	244
Kiirabi	245
Hambaravi	250
Täiendav ravimihüvitis	252
Arstiabi Euroopa Liidus ja mujal välismaal	253
Plaaniline arstiabi välismaal vaid haigekassa loal.....	255
Tervishoid: HIV/AIDSi ja tuberkuloosi ennetamine.....	258
KODANIK JA VARA	266
Maksud	266
Tulumaks.....	270
Tuludeklaratsioon	275
Välisriigid ja tulumaks	277
Küsimused füüsilise isiku tulumaksu kohta	277
Maamaks.....	281
Riigi õigusabi	284
TARBIJAKAITSE	288
Tarbijaõigused.....	288
MÄRKSONAD	320

Mida tähendab kodanikuks olemine? On sel ainult sümboolne väärtus või ka sügavam tähendus? Riik ja kodanik käivad kokku, üks ilma teiseta ei saa. See seab aga kohustused ning vastutuse. Riigi vastutuse oma kodanike eest ning vastupidi.

Me oleme noor riik võrreldes vanade Euroopa Liidu riikide ning meie põhjanaabrite Soome ja Rootsiaga, kus sõnad kodanik ja kodanikuühiskond on iseenesestmõistetavad, kuid samas nii suure tähendusega.

Eesti Vabariik on arenenud väga kiiresti, sama kiiresti on muutunud ka tema kodanikud. Me oleme muutumas tõeliseks kodanikuühiskonnaks ja see on üks demokraatliku õigusriigi põhitunnuseid. Kodaniku- ja inimõigused on järjest rohkem kinnistunud inimeste teadvusse mitte ainult meil, vaid kõikides maailma arenenud riikides.

Kasvanud on kodanikujulgus, sõna- ja trükivabadus, suurenenud on osalusdemokraatia, kus dialoog ja kaasaráäkimine on väga tähtsad kõikidel ühiskonna tasanditel ning elualadel.

See raamat on kirjutatud Sulle, kes Sa Eestimaal elad, olenemata sellest, kas Sa oled Eesti Vabariigi kodanik või mitte, et aidata Sul igapäevaelus kergemini toime tulla. Raamatust leiad praktilist, selget ning arusaadavat teavet meie riigis kehtivate seaduste ja õiguste kohta.

Eesti on jõuliselt arenev noor Euroopa Liidu riik, mis on silma paistnud infotehnoloogia, tippspordi ning muusika vallas. Neid saavutusi on veel palju teisigi.

Eesti edu põhineb meie teadmistel, tublidusel ning töökusel.

Meie maal on võimalusi ja väljakutseid kõigile: nii põlistele eestlastele kui ka teistest rahvustest kodanikele, kes siin elavad. Siin on võimalusi neile, kes tahavad oma kodumaa arengus kaasa rääkida ja sellesse oma panuse anda.

Sa oled osa sellest riigist!

*Heade soovidega,
aktiivsust ning kodanikujulgust soovides*

*Urve Palo
rahvastikuminister*

Hea lugeja!

Hoiate käes „Kodaniku käsiraamatu“ 4. trükki. Käsiraamatu kasvav populaarsus näitab vajadust sellise pidevalt uueneva raamatu järele, mis sisaldab lihtsaid retsepte igapäevases elus hakkamasaamiseks, aga ka vastuseid küsimustele, mis puudutavad Eesti riiki ja selle kodanikuks olemist üldisemalt.

Iga järgmise trüki valmimise eel vaatavad oma ala spetsialistid kogu käsiraamatu hoolikalt üle, et raamat käiks kaasas muudatustega, mida elus ikka ette tuleb. Riigis kehtivad põhiväärtused on püsivad, selles osas on varasemad trükid igati sobivad kasutamiseks. Kuid muutused ajas kajastuvad ka sellekohastes reeglites ja seetõttu oleme teinud kõik, et iga järgmine raamat oleks eelmisest kaasaegsem ja parem ka kasutaja seisukohast.

Seekordsesse käsiraamatusse oleme lisanud viited asutustele ja organisatsioonidele, kust vajaduse korral saab täpsemat teavet. Oleme püüdnud anda rohkem praktilisi näpunäiteid erinevates olukordades toimimiseks. Tähtis lisandus võrreldes eelmiste trükkidega on märksõnade register, mis muudab käsiraamatu kasutamise palju mugavamaks.

Sisu poole pealt on selles väljaandes tunduvalt põhjalikumalt käsitletud tööturu ja õiguse küsimustega seonduvaid küsimusi. Käsiraamatus tutvustatakse lühidalt kõiki riiklikke institutsioone, täiesti uus on peatükk Eesti julgeolekupoliitikast ja riigikaitsest.

Raamatu kujunduse puhul otsustasime jääda truuks endisele vormile, mis on ennast igati õigustanud, lootuses, et raamat on niimoodi kergesti äratuntav ja hästi tajutav.

Soovime, et see raamat saaks teie igapäevaseks heaks nõuandjaks.

*Ülle Kraft
Integratsiooni Sihtasutus*

Eesti üldinfo

Pealinn:	Tallinn
Rahvaarv:	1 342 000 (01.01.2007)
Rahvuspüha:	24. veebruar (iseseisvuspäev)
Riigipea:	Vabariigi President – Toomas Hendrik Ilves
Riigikeel:	eesti keel
Riigikord:	parlamentaarne vabariik
Pindala:	45 227 km ²
Valuuta:	Eesti kroon (EEK) (kroon = 100 senti); Eesti krooni kurss euro suhtes 1 euro = 15,6466 kr

Riiklikud sümbolid

Eesti riigilipp

Eesti riigilipp on ühtlasi rahvuslipp. Ta on riskülik, mis koosneb kolmest võrdse laiussega horisontaalsest värvilaiust: ülemine laid on **sinine**, keskmine **must** ja alumine **valge**. Lipu laiuse ja pikkuse suhe on 7:11, heisatava lipu tava suurus on 105×165 sentimeetrit.

Esimene sinimustvalge lipp pühitseti ja õnnistati Eesti Üliõpilaste Seltsi lipuna Otepääl 4. juunil 1884. aastal. Järgnevate aastakümnete jooksul sai sinimustvalgest lipust Eesti rahvuslipp.

Esimese määruse Eesti riigilipu kohta võttis vastu Eesti Vabariigi ajutine valitsus 21. novembril 1918. aastal. 1922. aasta juunis kinnitas riigikogu sinimustvalge lipu ametlikult riigilipuks. Pärast Eesti vabariigi vägivaldset liitmist NSV Liidu koosseisu 1940. aastal keelati senise lipu kasutamine.

Uuesti ilmusid Eesti rahvusvärvid avalikkuse ette 1987.–1988. aastal, kui sai alguse Eesti vabanemine ja taasiseseisvumine. Pika Hermannitorni heisati sinimustvalge lipp taas 24. veebruaril

Pealinn
Rahvaarv
Rahvuspüha
Riigikeel
Riigikord
Pindala
Valuuta

Riigi
sümbolid

Riigilipp
Rahvus lipp

Lipupäevad

1989. aastal. 1990. aasta augustis antud seadusega otsustati sinimustvalge lipp uuesti riigilipuna kasutusele võtta. Riigilipu seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993. aastal. Alates 1. jaanuarist 2006. a reguleerib Eesti lipu kasutamist „Eesti lipu seadus“.

Eesti lipu heiskamise päevad ehk lipupäevad on:

- 1) 3. jaanuar – Vabadussõjas võidelnute mälestuspäev
- 2) 2. veebruar – Tartu rahulepingu aastapäev
- 3) 24. veebruar – iseseisvuspäev, Eesti Vabariigi aastapäev
- 4) 14. märts – emakeelepäev
- 5) maikuu teine pühapäev – emadepäev
- 6) 9. mai – Euroopa päev
- 7) 4. juuni – Eesti lipu päev
- 8) 14. juuni – leinapäev (lipud heisatakse leinalipuna)
- 9) 23. juuni – võidupüha
- 10) 24. juuni – jaanipäev
- 11) 20. august – taasiseseisvumispäev
- 12) 1. september – teadmispäev
- 13) novembrikuu teine pühapäev – isadepäev
- 14) riigikogu või kohaliku omavalitsuse volikogu valimise päev, rahvahääletuse toimumise päev ja Euroopa Parlamendi valimise päev.

Vabariigi Valitsus võib ühekordselt otsustada Eesti lipu heiskamise ka muul ajal, et tähistada riigi ja rahva jaoks olulise tähtsusega sündmust.

Lipupäevadel heiskavad Eesti lipu riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ning avalik-õiguslikud juriidilised isikud. Kolmel lipupäeval – iseseisvuspäeval, võidupühal ja taasiseseisvumispäeval – heisatakse lipud ka elu-, äri- ja büroohoonetele. Samas võib neil hoonetel heisata Eesti lipu ka muudel lipupäevadel.

Riigilippu võib heisata avalikel üritustel. Igaühel on õigus, järgides Eesti lipu seaduse sätteid ning head tava, heisata soovi korral lipp ka muudel päevadel. Lipu heiskamisega on sobiv tähistada perekondlikke sündmusi ja tähtpäevi.

Leina tähistamiseks heisatakse riigilipp leinalipuna. Neil juhtudel kinnitatakse lipuvarda ülemisse otsa 50–100 millimeetri laiune must lint, mille mõlemad otsad ulatuvad lipu laiust pidi kuni lipu-

Leinalipp

kanga alumise servani, või heisatakse lipp poolde lipumasti nii, et lipu alumine äär on masti keskel.

Eesti lipp heisatakse päikesetõusul, kuid mitte hiljem kui kell 8.00 ja langetatakse päikeseloojangul, kuid mitte hiljem kui kell 22.00.

Pika Hermanni torni Tallinnas heisatakse Eesti lipp iga päev päikesetõusul, kuid mitte varem kui kell 7.00, ja langetatakse päikeseloojangul. Lipu heiskamisel Pika Hermanni torni kasutatakse muusikalise signatuurina Eesti Vabariigi hümniga algusfraase ning langetamisel laulu „Mu isamaa armas“ algusfraase.

Jaaniööl Eesti lippu ei langetata.

Eesti riigivapp

Eesti riigivapil on kaks kuju: suur riigivapp (pildil) ja väike riigivapp. Suurel riigivapil on kuldsele kilbile kolm sinist sammuvat ja otsavaatavat (*passant gardant*) lõvi. Vapi kilpi ümbritseb külgedelt ja alt kaks kilbi alaosas ristuvat kuldset tammeoksa. Väikese vapi kilp ja vapikujund on sama mis suurel riigivapil, kuid ilma tammeoksteta.

Eesti riigivapi motiiv pärineb XIII sajandist, kui Taani kuningas Valdemar II annetas Tallinna linnale Taani riigivapi sarnase kolme lõviga vapi. Sama motiiv kandus hiljem üle Eestimaa kubermangu vapile, mille kinnitas keisrinna Katariina II 4. oktoobril 1788.

Riigikogu kinnitas Eesti riigivapi 19. juunil 1925. Eesti vägivaldse liitmisel NSV Liiduga 1940. aastal keelati senise vapi kasutamine. Uuesti võeti ajalooline Eesti riigivapp kasutusele 7. augustil 1990. Riigivapi seadus kuulutati välja 6. aprillil 1993.

Riigivapi kasutamise õigus on riigiasutustel ning riigivõimu teostavatel organitel ja isikutel.

**Eesti lipu
heiskamine**

**Eesti
riigivapp**

Riigihümn

Fredric
PaciusJohann
Voldemar
Jannsen**Eesti Vabariigi hümn****Mu isamaa, mu õnn ja rõõm**muusika Fredrik Pacius
sõnad Johann Voldemar Jannsen

Mu isamaa, mu õnn ja rõõm,
kui kaunis oled sa!
Ei leia mina iial teal
see suure, laia ilma peal,
mis mul nii armas oleks ka,
kui sa, mu isamaa!

Sa oled mind ju sünnitand
ja üles kasvatand;
sind tänan mina alati
ja jään sull' truuiks surmani,
mul kõige armsam oled sa,
mu kallis isamaa!

Su üle Jumal valvaku,
mu armas isamaa!
Ta olgu sinu kaitseja
ja võtku rohkest õnnista,
mis iial ette võtad sa,
mu kallis isamaa!

Eesti Vabariigi hümn on koorilaul "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm", mille viisi lõi 1848. aastal saksa päritolu Soome helilooja Fredrik Pacius. Eestikeelsed sõnad kirjutas laulule Johann Voldemar Jannsen. Eestis lauldi seda esimest korda Eesti esimesel laulupeol 1869. aastal. Koos rahvusliku liikumise ja rahvusteadvuse kasvuga 19. sajandi lõpul sai "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" Eestis väga populaarseks. Niisama tuntud ja armastatud oli algul üliõpilastele kirjutatud laul ka Soomes. Kui Eesti ja Soome end pärast Esimest maailmasõda iseseisvateks riikideks kuulutasid, sai Paciuse meloodia, mida Eestis ja Soomes lauldi erinevate sõnadega ja ka erinevas tempos, mõlema maa riigihümniks. Ametlikult kinnitas Eesti Vabariik Fredrik Paciuse "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" Eesti riigihümniks pärast Vabadussõja lõppemist 1920. aastal.

Vene okupatsiooni ajal oli "Mu isamaa, mu õnn ja rõõm" rangelt keelatud. Hümn laulmine tõi kaasa karmid repressioonid, kuid laul ei ununenud. Ühes Eesti iseseisvuse taastamisega 1991. aastal võeti uuesti kasutusele ka Eesti riigihümn.

Suveräänne võim

Eesti riik ja rahvas on suveräänne ja vaba ning võrdne partner teistele riikidele ja rahvastele kogu maailmas. Alati ei ole see aga nii olnud. 13. sajandil allutati Eesti territoorium Saksa ordule, hiljem valitsesid meie territooriumi Rootsi, Poola ja Taani kuningad kuni Eesti liideti Vene tsaaririigiga (Põhjasõda 1700–1721). Selleks, et olla vaba rahvas vabal maal, on Eesti rahvas läbinud pika ja keerulise enesemääramise protsessi.

Eesti suveräänse riigivõimu loomine algas 1917. aasta novembris. Kuna Venemaal oli toimunud revolutsioon ning seaduslik riigivõim kukutatud, kuulutas Eestimaa kubermangu Ajutine Maanõukogu ehk Maapäev ennast kõrgeima (suveräänse) võimu kandjaks Eestis. Enne kui võimu haaranud kommunistid selle laiali ajasid, jõudis Maapäev volitada oma juhtorganeid enda nimel edasi tegutsema. Maapäeva juhatus ja vanematekogu moodustasid pöranda all Päästekomitee. Punavägede põgenemisest tingitud võimuvaakumit kasutades avaldas Päästekomitee **24. veebruaril 1918. a Eesti iseseisvusmanifesti**, millega kuulutati Eesti iseseisvaks demokraatlikuks riigiks. Seda päeva tähistataksegi Eesti Vabariigi aastapäevana.

Kohe pärast seda tungisid Eestisse Saksa väed ning riigis kehtestati Saksa okupatsioon. Sakslased taandusid Eestist 1918. aasta novembris, kuid nende asemel püüdis siia tungida Nõukogude Vene Punaarmee. Eestlased otsustasid end kaitsta ning novembris 1918 algas **Vabadussõda**. Selle käigus võitsid eestlased nii Punaarmeed kui ka baltisaksa Landeswehri.

Eesti riigivõimu ja riigiorganisatsiooni kujunemine algas 1918. aasta novembrist, mil Maapäev ja Ajutine Valitsus taas kokku tulid. Vabadussõja ajal 1919. aastal valiti Eesti rahva esindusorganina **Asutav Kogu**, kes võttis vastu „Eesti Vabariigi valitsemise ajutise korra”. **2. veebruaril 1920** sõlmisid Nõukogude Venemaa ja Eesti Vabariik rahulepingu – **Tartu rahu**, millega Venemaa tunnustas tingimusteta igaveseks ajaks Eesti Vabariigi suveräänsust.

Juunis 1920 võeti vastu Eesti Vabariigi põhiseadus, mis jõustus sama aasta detsembris. Lõppesid Asutava Kogu volitused ja ühtlasi lõppes ka ajutine valitsemiskord. Järgnevatel aastatel tunnustasid Lääneriigid Eesti Vabariiki *de jure* ning Eestist sai Rahvasteliidu liikmesriik. Põhiseadust muudeti oluliselt 1933 ning asendati uuega 1938. aastal.

Suveräänne
võim

Põhjasõda

Maapäev

Päästekomitee

Iseseisvus-
manifest

Eesti Vabariigi
aastapäev

Saksa
okupatsioon

Vabadussõda

Landeswehr
Punaarmee

Ajutine
Valitsus

Asutav Kogu

Tartu rahu

Põhiseadus

Rahvasteliit

Nõukogude okupatsioon

Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik

Ülemnõukogu

Eesti Kodanike Komiteed

Eesti Kongress

Eesti riigikord

Seadusandlik võim

Täidesaatev võim

Kohtuvõim

Võimude lahusus Vabariigi President

1940. aasta suvel algas NSV Liidu sõjaline agressioon Eesti vastu, võimule tulid kommunistid ning Eesti liideti NSVL-i koosseisu. Saksamaa ja NSVL-i vahel puhkenud sõjategevuse käigus asendus Nõukogude okupatsioon 1944. aasta sügiseni Saksa okupatsiooniga. Katkenud Eesti iseseisvust prooviti ebaõnnestunult taastada 1944. aasta septembris. 1944. a alustas NSV Liit Eesti sõjalist okupeerimist, järgnesid Eesti põhiseadusliku korra muutmine, riigiparaadi ja tsiviilühiskonna lammutamine ning riikluse lõpetamine. Eesti Vabariigist sai Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik.

1980ndate lõpul algas Eesti taasiseseisvumise protsess. Nii Ülemnõukogu kui ka Eesti kodanikkonna esindus Eesti Kodanike Komiteed (Eesti Kongress) otsustasid Eesti Vabariigi taastada. Kuulutati välja üleminekuperiood põhiseadusliku riigivõimu taastamiseks. Taasiseseisvumine kiideti heaks ka 1991. aasta märtsis toimunud rahvahääletusel.

20. augustil 1991, kasutades Nõukogude Liidus toimunud riigipöördekatset, kuulutati Eesti Vabariik taastatuks. Lühikese ajaga teatasid paljud riigid, et nad tunnustavad Eesti suveräänsust. Üleminekuperiood lõppes põhiseaduse vastuvõtmise ja põhiseaduslike riigiorganite loomisega 1992. aastal.

Eesti riigikord

Eesti Vabariik on **demokraatlik parlamentaarne vabariik**, kus kõrgema võimu kandja on rahvas. Hääleõiguslike kodanike kaudu teostab rahvas oma suveräänsust ehk iseseisvust. Rahvas otsustab, kellele ta annab õiguse riiki juhtida. Nii teostub **enamuse tahe**. Vähemus peab alluma kujunenud võimukorraldusele, kuid talle jääb õigus olla eriarvamusel, agiteerida oma põhimõtete poolt, kritiseerida võimulolijaid jne.

Riigivõim ei koonu kellegi kätte konkreetselt, vaid jaguneb kolme institutsiooni vahel. **Seadusandlik võim** kuulub parlamendile (riigikogule), **täidesaatev võim** Vabariigi Valitsusele (ministrid ja peaminister) ning **kohtuvõim** kohtutele. Üks ja sama isik võib töötada korraga vaid ühes riigiametis. Seda nimetatakse kokku võimude lahususe põhimõtteks. Vabariigi President on Eestis eelkõige esindusisik, kelle võim on põhiseadusega tugevalt piiratud.

Riigivõimu teostajad ei ole oma tegevuses piiramatult võimuga ametnikud, vaid seotud ennekõike Eesti põhiseaduse sätetega.

See tähendab, et iga Eestis vastuvõetud õigusakt peab **põhiseadusega kooskõlas olema**. Kui ta seda ei ole, on ta õigustühine. Seda, kas seadused on põhiseadusega kooskõlas, kontrollivad Vabariigi President, õiguskantsler ja kohtud. Kuna Eesti Vabariigis on nii võimulahususe printsiip kui ka õigusaktide põhiseadusele vastavuse nõue põhiseadusesse sisse kirjutatud, nimetatakse meie riigivõimu **põhiseadusega piiratud riigivõimuks**.

Riiklikud pühad

Rahvuspüha ja puhkepäev

24. veebruar – iseseisvuspäev, Eesti Vabariigi aastapäev.

Riigipühad ja puhkepäevad

- 1. jaanuar – uusaasta suur reede
- ülestõusmispühade 1. püha
- 1. mai – kevadpüha nelipühade 1. püha
- 23. juuni – võidupüha
- 24. juuni – jaanipäev
- 20. august – taasiseseisvumispäev
- 24. detsember – jõululaupäev
- 25. detsember – esimene jõulupüha
- 26. detsember – teine jõulupüha.

Riiklikud tähtpäevad

- 6. jaanuar – kolmekuningapäev
- 2. veebruar – Tartu rahulepingu aastapäev
- 14. märts – emakeelepäev
- maikuu teine pühapäev – emadepäev
- 4. juuni – Eesti lipu päev
- 14. juuni – leinapäev
- 22. september – vastupanuvõitluse päev
- 2. november – hingedepäev
- novembrikuu teine pühapäev – isadepäev
- 16. november – taassünni päev.

Põhiseadus

Eesti Vabariigi põhiseadus on Eesti riigi toimimise ja kõigi teiste seaduste õiguslik alusdokument. Põhiseadus on kõrgeima õigusjõuga akt, mille muutmine on teiste seadustega võrreldes raskem. See sätestab riigivõimu organisatsiooni ning kõrgeimate

Õiguskantsler

Põhiseadus

Rahvuspühad

Eesti Vabariigi aastapäev

Iseseisvuspäev

Riigipühad

Riiklikud tähtpäevad

Põhiseadus

Põhi-seaduslikud õigused

Põhi-seaduslikud vabadused

Põhi-seaduslikud kohustused

riigiorganite ülesanded ja võimupädevuse, tagab kodanike põhiõigused ja vabadused ning määratleb riigi põhiväärtused ja põhiülesanded.

Põhiseadus sätestab, et Eesti on iseseisev ja sõltumatu demokraatlik vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu riigikogu valimisega ning rahvahääletusega.

Põhiseaduslikud õigused, vabadused ja kohustused

Kõigi Eestis elavate inimeste suhtes kehtivad õigused ja vabadused

- võrdsus seaduse ees;
- õigus seaduse ja riigi kaitsele;
- õigus pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikumise korral;
- õigus elule;
- õigus kuuluda töötajate ühinguisse (ametiühingutesse) ja tööandjate (ettevõtjate) ühinguisse;
- omandi puutumatus;
- kodu puutumatus;
- jne.

Põhiseaduslikud kohustused

Kodaniku kohus on olla ustav põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust, osaledes seaduse alusel riigikaitstes. Kaitsevæteenistusest keelduv meeskodanik on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse.

Välismaalane on Eestis viibides kohustatud järgima Eesti põhiseaduslikku korda. Riigikaitsekohustust neil ei ole.

Vanematel on õigus ja kohustus oma lapsi kasvatada ja nende eest hoolitseda. **Perekond** on kohustatud oma abivajavate liikmete eest hoolitsema.

Kooliealistel lastel on õppimine seaduses määratud ulatuses kohustuslik.

Igaüks on kohustatud:

- säästma loodust ja keskkonda ning hüvitama sellele tekitatud kahju;

- tasuma seadusega sätestatud riiklikke ja omavalitsuste kehtestatud makse, lõive, trahve ja sundkindlustusmaksid ning täitma seadusega sätestatud koormisi.

Kodanikuõigused

- Ainult kodanikel on õigus kuuluda erakondadesse.
- Kodanikul on hääleõigus riigikogu valimistel ja rahvahääletusel, kui ta on saanud 18 aastat vanaks ja kohus ei ole teda tunnistanud teovõimetuks.
- Vähemalt 21aastane hääleõiguslik kodanik võib kandideerida riigikokku.
- Vähemalt 40aastane sünnijärgne kodanik võib kandideerida presidendiks.
- Kodaniku tahte vastaselt ei tohi ametiasutused ja ametiisikud koguda andmeid tema veendumuste kohta.
- Kodanikul on välismaal viibides õigus Eesti riigi kaitsele, samuti on tal õigus abi saamiseks pöörduda ükskõik, millise Euroopa Liidu riigi saatkonna poole.
- Ühtki Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada Eestisse asumast. Välisriigile võib kodanikku välja anda kurjategijate vastastikuse väljaandmise vms lepingu täitmiseks vastava seaduse alusel. Igal üksikjuhul teeb otsuse Vabariigi Valitsus, kusjuures seda otsust saab kohtus vaidlustada.
- Riigi- ja omavalitsuse ametikohad täidetakse seadusega sätestatud korras kodanikega. Seadus võib siin teha kitsendusi ka kodanikele, nt nõuda ametikohale vastavat eriharidust. Teatud ametikohtadele ei tohi võtta välisriikide julgeoleku- ja luureteenistuses olnud isikuid.

Rahvuskuuluvusest tulenevad õigused

- Igaühel on õigus säilitada oma rahvuskuuluvus – see tähendab, et inimese rahvuskuuluvust ei saa tema tahte vastaselt muuta.
- Igal eestlasel, sõltumata kodakondsusest, on õigus asuda Eestisse.
- Vähemusrahvustel on õigus kultuurautonoomia seaduse alusel luua oma rahvuskultuuri huvides omavalitsusasutusi.
- Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, omavalitsuste ja nende ametiisikute poole ja saada vastuseid eesti

**Kodaniku-
õigused**

**Rahvus-
kuuluvus**

**Vähemus-
rahvused
Kultuur-
autonoomia**

keeles. Riigiasutuste ja omavalitsuste suhtlemis- ja asjaajamiskeel on eesti keel. Paikkondades, kus enamik elanikke on vähemusrahvusest, võivad omavalitsused kasutada seadusega määratud ulatuses ja korras oma sisemise asjaajamiskeelena selle vähemusrahvuse keelt.

Põhiseaduslikke õigusi ja vabadusi võidakse piirata põhiseadusest lähtuvalt ning täiendavaid kohustusi kehtestada tegevteenistuses kaitseväelaste, samuti asendusteenistuses olevate isikute suhtes ja erakorralise seisukorra ning sõjaseisukorra ajal (ohu korral riigi julgeolekule).

Julgeolek

Õiguskantsler

Põhi-seaduslikud institutsioonid

Riigikogu

Vabariigi President

Vabariigi Valitsus

Eesti Pank

Riigikontroll

Õiguskantsler

Kohus

Kohalikud omavalitsused

Igaühel on õigus pöörduda kohtusse või õiguskantsleri poole, kui tema õigusi on ebaseaduslikult piiratud (vt õiguskantsler, lk 82).

Põhiseaduslikud institutsioonid

Seadusandlik võim kuulub Riigikogule – loe täpsemalt lk 71–77

Vabariigi President on Eesti riigipea – loe täpsemalt lk 58–60

Täidesaatev riigivõim kuulub Vabariigi Valitsusele – loe täpsemalt lk 61–67

Eesti raha emiteerimise ainuõigus on Eesti Pangal, kes korraldab raharinglust ja hoolitseb riigi vääringu stabiilsuse eest – loe täpsemalt lk 68–70

Riigikontroll on oma tegevuses sõltumatu riigi majanduskontrolli asutus – loe täpsemalt lk 69.

Õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle – loe täpsemalt lk 82–86

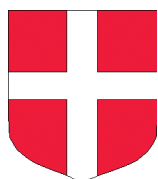
Õigust mõistab ainult kohus. Kohus on oma tegevuses sõltumatu ja mõistab õigust kooskõlas põhiseaduse ja seadustega – loe täpsemalt lk 87–89

Kohaliku elu küsimusi otsustavad ja korraldavad kohalikud omavalitsused – loe täpsemalt lk 78–81

Maakonnad

Maakonnad

Harjumaa

Hiiumaa

Ida-Virumaa

Järvamaa

Jõgevamaa

Järvamaa

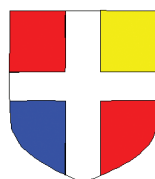
Lääne-Virumaa

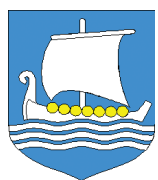
Põlvamaa

Pärnumaa

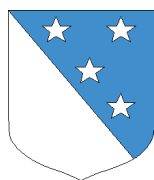
Raplamaa

Saaremaa

Tartumaa

Valgamaa

Viljandimaa

Võrumaa

Linnad

Elva
Haapsalu
Jõgeva
Kallaste
Keila
Kiviõli
Kohtla-Järve
Kunda

Kuressaare
Kärdla
Loksa
Maardu
Mustvee
Mõisaküla
Narva
Narva-Jõesuu

Paide
Paldiski
Põltsamaa
Põlva
Pärnu
Püssi
Rakvere
Saue

Sillamäe
Sindi
Tallinn
Tartu
Valga
Viljandi
Võhma
Võru

Linnad

Lisainfo:

Eesti riigi institutsioonid: www.riik.ee

Eesti riigi sümbolika: Riigikantselei, www.riigikantselei.ee

Õigusaktid: www.riigiteataja.ee

Ajaloolised dokumendid: Eesti omariikluse arengust (MEIS 2004)

Eesti kodanik

Eesti kodakondsus

Eesti kodakondsus on Eesti kodaniku ja Eesti Vabariigi vaheline õiguslik side, mis toob mõlemale poolele kaasa nii õigusi kui ka kohustusi. Eesti kodakondsus omandatakse sünniga või saadakse naturalisatsiooni korras.

Praegune Eesti on 1918. aastal rajatud vabariigi õigusjärglane. Sama põhimõtte kehtib kodakondsuse suhtes. 1992. aastal taasjõustati okupatsioonieelne 1938. aasta kodakondsusseadus. Seega on automaatselt Eesti kodanikud need isikud, kes olid seda kuni Eesti vägivaldse liitmiseni NSV Liidu koosseisu, samuti nende järglased.

Õigus saada sünniga Eesti Vabariigi kodanikuks on igal lapsel, kelle **sündimisel on vähemalt üks tema vanematest Eesti kodanik**. Sel juhul pole tähtis, kas laps sünnib Eestis või välismaal. Leidlapsed, kelle vanemate andmed on teadmata, võivad saada Eesti Vabariigi kui elukohamaa kodakondsuse. Samuti saab Eesti kodakondsuse laps, kes sündis pärast isa surma ja kelle isa oli surma hetkel Eesti Vabariigi kodanik. Eesti kodaniku lapsendanud välismaalasest laps on Eesti kodakondsuse saanud, kui lapsendaja esitab selleks kirjaliku taotluse ja on tõendatud, et laps ei ole mõne muu riigi kodanik.

Eesti kodakondsust soovival välismaalasel, kes vastab kodakondsuse seadusega sätestatud tingimustele, on võimalik esitada Eesti kodakondsuse saamiseks taotlus ning saada kodakondsus **naturalisatsiooni korras**. Naturaliseerumine eeldab isiku soovi kodakondsust vahetada ning teatud tingimuste täitmist, mida kodakondsust andev riik nõuab. Taotlus esitatakse kodakondsus- ja migratsiooniametile (KMA).

Kodakondsuse võib saada ka riigile osutatud **eriliste teenete eest**, sellekohase ettepaneku saab teha ainult valitsuse liige. Aasta jooksul võib eriliste teenete eest Eesti kodakondsuse anda kõige rohkem 10 inimesele.

Eesti
kodakondsus

Sünnijärgne
kodakondsus

Naturali-
satsioon

**Kodakondsuse
taotlemine****Elamisluba
Pikaajaline
elamisõigus****Eksam**

Kodakondsuse andmise naturalisatsiooni korras otsustab Vabariigi Valitsus.

Eesti kodanik ei või olla samal ajal mõne muu riigi kodakondsuses. Kui inimene on sünniga omandanud peale Eesti kodakondsuse ka mõne muu riigi kodakondsuse, peab ta 18aastaseks saamisel kolme aasta jooksul loobuma kas Eesti või muu riigi kodakondsusest.

Eesti kodakondsuse taotlemine

Eesti kodakondsust võib taotleda iga välismaalane, kes on lojalne Eesti riigile ning kes vastab järgmistele tingimustele:

- on vähemalt 15aastane;
- on asunud Eestisse elama enne 1. juulit 1990. a ning omab kehtivat elamisluba või
- omab pikaajalise elaniku elamisluba või alalist elamisõigust;
- on elanud Eestis elamisloa või elamisõiguse alusel vähemalt 8 aastat, millest viimased 5 aastat püsivalt;
- omab püsivat sissetulekut: palk, pension, stipendium, riiklikud toetused jms;
- tal on registreeritud elukoht Eestis;
- sooritab eesti keele eksami vähemalt algtasemele ning põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami;
- annab vande: „Taotledes Eesti kodakondsust, tõotan olla ustav Eesti põhiseaduslikule korrale”.

Kodakondsuse taotlemise info

Kodakondsus- ja migratsiooniamet

Telefon 612 6979

kma@mig.ee

www.mig.ee

Enne kodakondsuse taotluse esitamist tuleb sooritada kaks eksamit.

1. Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksam (www.meis.ee/kodanik). Eksamil tuleb vastata 20-le riigikorraldust puudutavale küsimusele, kohapeal saab kasutada seaduste tekste ja sõnastikke.
2. Eesti keele oskuse eksam vähemalt algtasemel.

Eksameid korraldab riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus (REKK).

Eksamite info

Riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus

Telefon: 735 0566

eksam@ekk.edu.ee

www.ekk.edu.ee

Eksamitest on vabastatud

- täisealine piiratud teovõimega isik;
- isik, kes tervises seisundi tõttu pole võimeline eksameid sooritama (vajalik ekspertkomisjoni otsus).

Isik, kes tervises seisundi tõttu pole võimeline eksami tingimusi täielikult täitma, sooritab ekspertkomisjoni otsuse alusel eksamid sellises ulatuses ja sellisel viisil, mida tema tervises seisund võimaldab.

Eesti keele eksamit ei pea sooritama isik, kes on omandanud eesti keeles põhi-, kesk- või kõrghariduse.

Enne 1.01.1930. a sündinud inimesed on eesti keele eksami kirjalikust osast vabastatud.

Pärast eesti keele tasemeeksami ning põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksami edukat sooritamist hüvitab riik inimesele 100% ulatuses keeleõppeks kulunud summa (kuni 6000 krooni). Taotlus tuleb esitada REKKile.

Kuidas kodakondsust taotleda?

Eesti kodakondsuse taotlemiseks tuleb pöörduda kodakondsus- ja migratsiooniameti teenindusbüroosse ning esitada sooviavaldus koos nõutavate dokumentidega. Dokumentide loetelu ning vajalikud ankeedid on saadaval nii KMA teenindusbüroos kui kodulehel www.mig.ee.

Alates 15. eluaastast tuleb kodakondsuse saamise sooviavaldus esitada iseseisvalt.

15–18aastane isik peab sooviavaldusele lisama oma vanema, eestkostja või eestkostetasutuse kirjaliku nõusoleku.

Ankeedid on võimalik vormistada KMA teenindusbüroos ametniku abiga.

Sooviavaldus registreeritakse KMA büroos ja selle kohta antakse tõend.

Riiklik
eksami- ja
kvalifikat-
sioonikeskus

Kodakondsuse
taotlemine

**Kodakondsus-
tunnistus****Eesti
kodakondsuse
taotlemine
lapsele**

Sooviavalduse menetlusse võtmine otsustatakse ühe kuu jooksul alates registreerimisest ja tehtud otsuse kohta antakse tõend.

NB! Kuue kuu möödumisel sooviavalduse menetlusse võtmise päevast peab kodakondsuse taotleja ühe kuu jooksul minema uuesti KMA bürosse ja kinnitama kirjalikult, et soovib jätkuvalt saada Eesti kodakondsust. Isik, kes oli või on mõne teise riigi kodanik, peab esitama tõendi, et ta on vabastatud või vabastatakse senisest kodakondsusest. Kui nimetatud tõend ja kinnitus jäetakse tähtaegselt esitamata, siis sooviavalduse menetlemine lõpetatakse ja isikule saadetakse selle kohta kirjalik teade.

Hiljemalt kolme kuu jooksul pärast kirjaliku kinnituse esitamist edastab KMA dokumendid Vabariigi Valitsusele Eesti kodakondsuse andmise otsustamiseks. Tehtud otsusest teavitab KMA isikut kirjalikult.

Kui valitsus on langetanud positiivse otsuse, vormistatakse isikule KMA-s **kodakondsustunnistus**, mis saadetakse taotlejale postiga. Kodakondsustunnistuse alusel on õigus taotleda Eesti kodaniku passi ja isikutunnistust.

Eesti kodakondsuse taotlemine lapsele

Eesti kodakondsuse taotlemine alla 15aastasele lapsele on lihtne. Lapsel ei ole eksameid tarvis sooritada. Kui allpool esitatud tingimused on täidetud, siis piisab kodakondsuse saamiseks lapsevanema taotluse esitamisest.

Kodakondsuse saavad oma lapsele lihtsustatud korras taotleda lapsevanemad, last üksi kasvatav vanem või lapsendaja kui:

- **nad on elanud Eestis seaduslikult vähemalt viis aastat ning neil ei ole ühegi riigi kodakondsust** ehk nad on määratlemata kodakondsusega ja nende laps, kes ei ole ega ole olnud ühegi teise riigi kodanik, on sündinud Eestis pärast 26. veebruari 1992. a. või
- **vähemalt üks vanematest (või lapsendaja) on saanud Eesti kodakondsuse** naturalisatsiooni teel pärast lapse sündi.

Kodakondsuse saamise taotluse saab esitada ka eestkosteasutus või lapse Eesti kodakondsuses olev eestkostja, kui alla 15aastase lapse vanemad on surnud, tunnistatud teadmata kadunuks või teovõimetuks, või neilt on võetud vanemlikud õigused.

Kui lapsevanem on otsustanud taotleda endale Eesti kodakondsust, siis on võimalik saada samaaegselt lihtsustatud teel Eesti kodakondsus ka oma alla 15aastasele lapsele. Selleks peab vanem koos enda sooviavaldusega esitama sooviavalduse oma lapsele Eesti kodakondsuse saamiseks.

Lapsele on soovitatav esitada kodakondsuse saamise taotlus enne lapse 1-aastaseks saamist, sest siis ei ole tarvis lapsele elamisluba taotleda ja nii hoitakse kokku aega ja raha.

Oma lapsele Eesti kodakondsuse vormistamiseks peab lapsevanem või lapsevanemad minema lähimasse KMA teenindusbüroosse ning esitama sooviavalduse koos nõutavate dokumentidega. Sooviavalduse menetlusse võtmine otsustatakse ühe kuu jooksul alates sooviavalduse vastuvõtmisest ja tehtud otsuse kohta antakse tõend.

Dokumentide loetelu ning vajalikud ankeedid on saadaval nii KMA teenindusbüroos kui kodulehel www.mig.ee.

Otsuse kodakondsuse andmise kohta teeb Eesti valitsus ning sellest teavitatakse kirjalikult. Koos kirjaga edastatakse ka **kodakondsustunnistus**, mille alusel saavad vanemad taotleda oma lapsele Eesti kodaniku passi ja isikutunnistuse.

Eesti kodakondsuse kaotamine

Eesti kodakondsusest vabastatakse isik tema enda taotlusel Vabariigi Valitsuse otsusega. Taotlus võidakse tagasi lükata, kui kodanik on tegevteenistuses, tal on täitmata kohustusi Eesti riigi ees või kui kodakondsusest vabastamisega võib kaasneda kodakondsusetus (st inimesel pole võimalust astuda mõne muu riigi kodakondsusesse). Kui isik soovib vabaneda Eesti kodakondsusest, esitab ta sellekohase taotluse KMA teenindusbüroosse. Välisriigis püsivalt elav isik esitab taotluse Eesti Vabariigi välisesindusse.

Eesti kodakondsus võetakse Vabariigi Valitsuse otsusega ära, kui kodanik:

- astus Vabariigi Valitsuse loata välisriigi riigi- või sõjaväe-teenistusse;
- astus välisriigi luure- või julgeolekuteenistusse või sõjaväestatud ühingusse;
- püüdis vägivaldselt Eesti põhiseaduslikku korda muuta;
- omandas Eesti kodakondsuse valeandmete esitamise

Sooviavaldus

Taotlus

Kodakondsuse
kaotamineKodakondsusest
vabastamineKodakondsuse
äravõtmine

või kodakondsuse saamist välistavate asjaolude varjamise abil;

- on mõne välisriigi kodakondsuses, kuid pole vabastatud Eesti kodakondsusest.

Isik on Eesti kodakondsuse kaotanud, kui ta võtab vastu mõne muu riigi kodakondsuse või loobub Eesti kodakondsusest mõne muu riigi kodakondsuse kasuks.

Eesti kodakondsuse kaotamise otsustab KMA dokumentaalselt tõendatud andmete alusel.

Sünniga omandatud Eesti kodakondsust ei ole õigust kelleltki ära võtta ega pidada isikut kodakondsuse kaotatuks. Kelleltki ei tohi Eesti kodakondsust veendumuste pärast ära võtta.

Välismaalased

Euroopa Liit

Euroopa Majandus- piirkond

Šveitsi Konföderat- siooni

Tähtajaline elamisõigus Omavalitsus

Sise- ministeerium

Isikutunnistus ID-kaart

Alaline elamisõigus Perekonnaliige

Eestis elavad välismaalased

Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikud

Euroopa Liidu, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriikide ja Šveitsi Konföderatsiooni kodanikul (EL-i kodanik) on õigus viibida Eestis kehtiva reisidokumendi või isikutunnistuse alusel kuni kolm kuud.

EL-i kodaniku elamisõigus Eestis võib olla tähtajaline või alaline.

Tähtajalise elamisõiguse omandamiseks peab EL-i kodanik registreerima oma elukoha elukohajärgses kohaliku omavalitsuse asutuses hiljemalt kolme kuu möödumisel Eestisse siseneamise päevast arvates. Tähtajaline elamisõigus omandatakse kuni viieks aastaks. Lähemat infot elukoha registreerimise kohta saab elukohajärgsest kohaliku omavalitsuse asutusest ning sise-ministeeriumi kodulehelt.

Ühe kuu jooksul pärast tähtajalise elamisõiguse omandamist peab EL-i kodanik isiklikult pöörduma KMA teenindusbüroosse, et taotleda tähtajalist elamisõigust tõendavat isikutunnistust (ID-kaart).

EL-i kodanikul, kes on tähtajalise elamisõiguse alusel Eestis püsivalt elanud viis aastat järjest, on õigus **alalisele elamisõigusele**.

Perekonnaliikmel, kes ise ei ole EL-i kodanik, on õigus koos EL-i kodanikuga Eestis viibida kehtiva reisidokumendiga kuni kolm kuud. Selle aja jooksul peab perekonnaliige esitama tähtajalise elamisõiguse taotluse või lahkuma Eestist. Perekonnaliikmel,

kes on tähtajalise elamisõiguse alusel Eestis püsivalt elanud viis aastat järjest, on õigus alalisele elamisõigusele.

Kolmandate riikide kodanikud

Välismaalased, kes ei ole EL-i kodanikud, võivad Eestis pikemaajaliselt viibida või püsivalt elada elamisloa alusel. Elamisluba võib olla tähtajaline elamisluba (kehtivusajaga kuni viis aastat) või pikaajalise elaniku elamisluba.

Tähtajalise elamisloa võib anda välismaalasele:

- kes on abielus Eestis alaliselt elava isikuga;
- elama asumiseks Eestis alaliselt elava lähedase sugulase juurde;
- töötamiseks;
- õppimiseks Eestis asuvas õppeasutuses;
- ettevõtluseks;
- kelle püsiv legaalne sissetulek tagab tema äraelamise Eestis;
- kelle elamisloa taotlus põhineb välislepingul.

Tähtajalist elamisluba on võimalik pikendada, kui elamisloa andmise alus ei ole muutunud ja taotlus on põhjendatud. Tähtajalise elamisloa pikendamiseks tuleb pöörduda KMA teenindusbüroosse või esitada taotlus posti teel. Kui tähtajalise elamisloa alusel Eestis elav välismaalane soovib viibida väljaspool Eestit rohkem kui 183 päeva aasta jooksul, peab ta oma Eestist eemalviibimise registreerima kodakondsus- ja migratsiooniametis.

Pikaajalise elaniku elamisloa võib anda välismaalasele, kes on viimase viie aasta jooksul pidevalt elanud Eestis tähtajalise elamisloa alusel ja kellel on Eestis kehtiv elamisluba, registreeritud elukoht, ravikindlustus, püsiv legaalne sissetulek Eestis äraelamiseks ning kes oskab eesti keelt vähemalt algtasemel.

Välismaalase õigus töötada

Euroopa Liidu kodanikud ei pea Eestis elades töötamiseks eraldi luba taotlema. EL-i kodaniku **perekonnaliikmel** peab Eestis töötamiseks ja füüsilisest isikust ettevõtjana tegutsemiseks olema elamisõigus.

Kolmandate riikide kodanikel peab Eestis töötamiseks üldjuhul olema elamisluba töötamiseks või tööloba.

Tööloba on luba, millega antakse välismaalasele õigus Eestis

Kolmandad riigid

Tähtajaline elamisluba

Pikaajaline elamisluba

Tööloba

Lühiajaline töötamine

töötada tööloas määratud tähtaja jooksul. Tähtajaline elamisluba töötamiseks annab välismaalasele õiguse viibida Eestis töötamise eesmärgil elamisloas määratud tingimustel.

Ilma tööloata võib Eestis töötada välismaalane:

- 1) kellel on pikaajalise elaniku elamisluba;
- 2) kes on kinnipeetav, vanglas viibimise ajal;
- 3) kellel on elamisluba töötamiseks, loas määratud tingimustel;
- 4) kes on vedurimeeskonna liige, vedurit või rongi teenindava personali liige või autojuht sõitjate või veose kohaletoimetamiseks riigipiiri ületades, kui välismaalasel puudub Eestis elukoht ning välismaalase tööandjal puudub Eestis tegevuskoht ning välismaalasel on Eestis viibimiseks seaduslik alus.

Teatud juhtudel võib välismaalane töötada Eestis kuni kuus kuud ilma töö- ja elamisloata. Selleks peab välismaalane enda **töötamise registreerima** eelnevalt kodakondsus- ja migratsiooniametis.

Ametnik

Riigi- või kohaliku omavalitsuse ametnikuna saavad töötada vähemalt 18aastased ja vähemalt keskharidusega Eesti kodanikud. Koosõlas seadusega võib neid ametikohti erandkorras täita ka välisriigi kodanike ja kodakondsuseta isikutega. Ettevõtluses välismaalaste õigused kodanike omadest ei erine. Äriühingu asutaja, osanik ja aktsionär võib olla igaüks. Äriseadustik nõuab küll, et vähemalt pooled äriühingu juhatuse liikmeist elaks Eestis või mõnes Euroopa Liidu riigis, kuid see ei olene kodakondsusest.

Ettevõtlus

Äriühing

Äriseadustik

Õigus valida ja olla valitud

Kohaliku omavalitsuse valimistel on hääletamisõigus selles vallas või linnas püsivalt elavatel Eesti kodanikel ja EL-i kodanikel, kes on vähemalt 18 aastat vanad ja teovõimelised. Kohaliku omavalitsuse valimistel saavad osaleda ka välismaalased, kellel on alaline elamisluba ja kes on selles linnas või vallas elanud vähemalt viimased 5 aastat. Volikogu valimistel saavad kandideerida hääleõiguslikud Eesti kodanikud ja EL-i kodanikud, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustiks selles linnas või vallas (vt volikogu, lk 79). Volikogu valitakse **neljaks aastaks**.

Valimised

Häälesõigus

Riigikogu valimistest võivad osa võtta vähemalt 18aastased hääleõiguslikud ja teovõimelised Eesti Vabariigi kodanikud. Eesti kodanikul on õigus riigikogu valimistel kandideerida alates 21. eluaastast. Riigikogu koosseis vahetub iga **nelja aasta** järel.

Vabariigi Presidendiks saab kandideerida vaid sünnilt Eesti kodanik, kes on valimiste ajaks vähemalt 40aastane. Presidendi valib riigikogu. Kui riigikogus ei saa üksi kandidaat nõutavat häälteenamust, valib presidendi valimiskogu. Valimiskogu koosneb riigikogu liikmetest ja kohalike omavalitsuste volikogude esindajatest. Vabariigi President valitakse ametisse **viieks aastaks**.

Isikut tõendavad dokumendid

Isikut tõendav dokument **on riigiasutuse väljaantud dokument, kuhu on kantud kasutaja nimi ja sünniaeg või isikukood ning foto ja allkiri**, kui seadus või selle alusel kehtestatud õigusakt ei sätesta teisiti. Dokumentide väljaandmist reguleerib „Isikut tõendavate dokumentide seadus“, mille alusel antakse välja järgmised dokumendid:

- isikutunnistus;
- Eesti kodaniku pass;
- diplomaatiline pass;
- meremehe teenistusraamat;
- välismaalase pass;
- ajutine reisidokument;
- pagulase reisidokument;
- meresõidutunnistus;
- tagasipöördumistunnistus;
- tagasipöördumise luba.

Isikut tõendava dokumendina saab kasutada ka mõne teise seaduse alusel välja antud dokumente. Esitatav dokument peab kehtima ja sellesse on kantud kasutaja nimi, foto, allkiri ja sünniaeg või isikukood.

Paljud asutused ja ettevõtted aktsepteerivad isikut tõendava dokumendina ka

- Eesti Vabariigis välja antud juhiluba, v.a ajutine juhiluba;
- Eesti Vabariigi kaitseväeteenistuse tunnistust;
- alaealise puhul sünnitunnistust koos seadusjärgse esindaja isikut tõendava dokumendiga.

Isikutunnistus ja pass

Eesti kodanikul peab olema isikut tõendav dokument alates 15. eluaastast. Välismaalasel peab olema dokument alates sünni registreerimisest.

Isikutunnistus
Eesti kodaniku pass
Diplomaatiline pass
Meremehe teenistusraamat
Välismaalase pass
Ajutine reisidokument
Pagulase reisidokument
Meresõidutunnistus
Tagasipöördumistunnistus
Tagasipöördumise luba

Juhiluba
Kaitseväeteenistuse tunnistus
Sünnitunnistus

Pass

ID-kaart
Isikutunnistus

Eesti vabariigi elaniku kohustuslik isikutõendav dokument on isikutunnistus ehk ID-kaart, millega saab tõendada Eestis enda isikut kõikjal, kus on selleks tarvidus – pangas, poes, notari juures jne. Isikutunnistusega saab Eesti kodanik reisida ning tõendada enda isikut Euroopa Liidus ja Euroopa Majanduspiirkonnas ning Šveitsis. Isikutunnistust saab lisaks tavapärasele isiku tõendamisele kasutada ka enda isiku tuvastamiseks elektroonilises keskkonnas ning digitaalallkirja andmiseks.

Eesti kodaniku pass on reisidokument, mis on eeskätt vajalik reisimiseks väljaspool Euroopa Liitu.

Välismaalase pass on reisidokument, mille Eesti Vabariik annab välismaalasele. Välismaalase pass antakse välja välismaalasele, kellel on kehtiv Eesti elamisloa, ning kui on tõendatud, et välismaalasel puudub välisriigi reisidokument ja tal ei ole võimalik seda saada.

Isikutunnistuse ja passi kehtivusaeg on kuni 5 aastat, tähtajalise elamisloa korral elamisloa kehtivusaja lõpuni. Passe ja isikutunnistusi annab välja kodakondsus- ja migratsiooniamet (KMA).

Kuidas dokumenti taotleda

Isikutõendavat dokumenti taotlema hakates tuleb esmajoones taotleda isikutunnistust, millega koos võib vajadusel taotleda ka passi.

Kui dokumenti taotletakse esmakordselt, on kindlasti vaja pöörduda isiklikult KMA teenindusbüroosse ja lisaks tavapärastele taotlusdokumentidele esitada Eesti kodakondsusesse kuulumist tõendavad dokumendid. Teenindusbüroos vormistab taotluse ametnik, inimesel endal tuleb anda vaid allkiri.

Kui dokumenti taotletakse mitmendat korda, võib taotluse esitada posti teel või digitaalselt (vt selgitusi allpool).

Isikutunnistust ja Eesti kodaniku passi taotledes tuleb esitada:

- vormikohane taotlus;
- isikutõendav dokument;
- värvifoto suurusega 4 × 5 cm;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui passi taotletakse põhjusel, et isikuandmed on muutunud, tuleb esitada lisaks dokument, mis isikuandmete muutust tõendab.

Välisriigis välja antud dokument peab olema tõlgitud eesti, inglise või vene keelde ning tõlke õigsus peab olema notariaalselt kinnitatud. Dokument peab olema legaliseeritud või apostilliga kinnitatud, kui välisleping ei sätesta teisiti.

Alates 15ndast eluaastast taotletakse isikut tõendavat dokumenti iseseisvalt. Vajadusel võib kuni lapse täisealiseks (18aastaseks) saamiseni lapse eest taotluse esitada lapsevanem.

Kuigi alla 15aastasel lapsel ei ole dokumendikohustust, vajab ta reisimiseks reisidokumenti – passi. Kui laps reisib koos lapsevanemaga, kelle passi on kantud lapse andmed (alates 7. eluaastast ka pilt), siis lapsele reisidokumenti taotleda ei ole vaja. Uutesse välja antavatesse dokumentidesse enam lapse andmeid ei kanta.

Alla 15aastase lapse või piiratud teovõimega isiku eest esitab isikut tõendava dokumendi taotluse tema seadusjärgne esindaja – lapsevanem või kohtu määratud eestkostja.

Lapsele isikut tõendavat dokumenti taotledes tuleb esitada

- vormikohane taotlus;
- lapse isikut tõendav dokument; kui see puudub, esitatakse sünnitunnistus;
- 1 värvifoto mõõtmetega 4 × 5 cm;
- seadusliku esindaja isikut tõendav dokument;
- riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Kui taotluse esitab lapsevanem, tuleb esitada ka lapse sünnitunnistus (vanema esindusõigust tõendav dokument).

Kui lapsevanema nimi on lapse sünnitunnistusel ja vanema isikutunnistusel või passis erinev, tuleb esitada ka lapsevanema nime muutumist tõendav dokument, nt abielutunnistus.

Kui taotluse esitab eestkostja või eestkostetasutuse esindaja, tuleb tal esitada esindusõigust tõendav dokument.

Isikutunnistust ja passi saab taotleda posti teel, juhul kui taotlejale (või alla 15aastasele lapsele või eestkostetavale, kelle jaoks dokumenti taotletakse) on KMA varem isikut tõendava dokumendi välja andnud.

Taotlusankeet on võimalik saada internetist (www.mig.ee, www.pass.ee) või KMA teenindusbüroost. Ankeedi täitmisel tuleb järgida ankeedi juures olevaid täitmise juhiseid – kui ankeet on täidetud valesti, ei saa taotlust menetlusse võtta.

Apostill

Lapsevanem

Seadusjärgne
esindaja
Eestkostja

Riigilõivud

Taotlust posti teel saates esitatakse originaaldokumendi asemel koopia. Koopia vastavust originaaldokumendile tuleb kinnitada oma allkirjaga koopia igal andmetega leheküljel. Allkirjale lisatakse allkirja andmise kuupäev.

Täidetud taotlusankeet koos nõutavate dokumentidega (v.a isikut tõendav dokument) tuleb saata aadressil: **Kodakondsus- ja migratsiooniamet, Sõle 61a, 10313 Tallinn**. Taotlus võetakse menetlusse hiljemalt selle KMA-sse saabumisele järgneval tööpäeval. Ankeedile märgitud postiaadressil saadetakse inimesele teatis taotluse menetlusse võtmise kohta, samas on kirjas ka passi väljastamise aeg ja koht.

Elektroniliselt on võimalik taotlus esitada, kui taotlejal on olemas kehtivate sertifikaatidega isikutunnistus. Elektronilise taotluse esitamiseks tuleb minna internetilehele www.pass.ee.

Riigilõivud – kuhu ja kuidas maksta

Riigilõiv on summa, mis tasutakse juriidiliste toimingute tegemise, avalduste läbivaatamise ja dokumentide väljastamise eest. Toimingud, mille eest ja summad, kui palju riigilõivu tasuda tuleb, kehtestab „Riigilõivuseadus“.

Eesti kodakondsuse, isikutunnistuse või passi taotlemisel on riigilõivud järgnevad:

Toiming	Riigilõiv (kroonides)
Isikutunnistuse ja passi koos taotlemine	500 / 250*
Isikutunnistuse taotlemine	150 / 50*
Passi taotlemine	450 / 225*
Passi taotlemine kiirkorras ehk 2 tööpäeva jooksul (<i>lähem info KMA-st</i>)	900
Isikutunnistuse taotlemine kiirkorras (5 tööpäeva jooksul)	500
Eesti kodakondsuse saamise või taastamise sooviavalduse läbivaatamine	200 alla 18aastased riigilõivust vabastatud

* soodustus alla 15aastasele isikule; keskmise, raske või sügava puudega isikule (taotlemisel vajalik esitada puuet tõendav dokument) ja üldtingimustel Eesti vanaduspensioni ikka jõudnud isikule.

Riigilõivu saab tasuda pangaülekandega või KMA teenindusbüroos.

Tasudes riigilõivu pangaülekandega, tuleb kodakondsus- ja migratsiooniametile esitada **riigilõivu tasumist tõendav dokument** (sobib ka internetipanga väljatrükk) või **kirjalikud andmed riigilõivu tasumise kohta**. KMA teenindusbüroodes on riigilõivu võimalik tasuda **sularahas ja panga deebetkaardiga**. Kuni 100 krooni suuruse riigilõivu on maksja soovil KMA teenindusbüroo kohustatud vastu võtma sularahas. Pangakaardiga saab tasuda riigilõivu olenemata summast. Kaardimakse on tasuline ja selle eest tasub kaardiomanik panga hinnakirja alusel. Krediidkaardiga riigilõivu tasuda ei saa.

Kui inimesel ei ole raske majandusliku olukorra tõttu võimalik riigilõivu tasuda, on KMA peadirektoril ja tema asetäitjal õigus vähendada riigilõivu määra või inimene selle tasumisest vabastada. Selleks tuleb KMA-le esitada sellekohane taotlus koos dokumentidega, mis kinnitavad taotluse põhjendatust.

Dokumendi väljastamine

Isikutunnistus ning pass väljastatakse taotlejale **30 päeva jooksul** pärast taotluse jõudmist KMA-sse.

Dokumendid väljastatakse kliendile sobivast KMA teenindusbüroost.

Isikut tõendav dokument väljastatakse dokumendi **kasutajale isiklikult**. Kui dokumenti taotletakse mitmendat korda, siis tuleb dokumendile järgi minnes kaasa võtta varem välja antud samalilgiline dokument. Näiteks kui taotleti uut passi, tuleb selle kättesaamisel esitada vana pass.

Alla 15aastase lapse dokumendi kättesaamisel tuleb esitada järgmised dokumendid:

- lapsevanem – enda pass või isikutunnistus ja lapse sünnitunnistus. Kui lapsevanema nimi on lapse sünnitunnistusel ja vanema passis erinev, tuleb esitada ka lapsevanema nime muutumist tõendav dokument, nt abielutunnistus.
- muu seaduslik esindaja – enda isikut tõendav dokument ja lapse esindusõigust tõendav dokument (kohtuotsus).

Dokumendi kättesaamise kohta annab dokumendi kasutaja või tema seaduslik esindaja allkirja.

Kui vanas passis on kehtiv välisriigi viisa või elamisluba, tuleb pärast uue passi kättesaamist pöörduda vastava riigi välissaatkonda.

Dokumendi
väljastamine

**Dokumendi
kehtivus****Dokumendi kehtivus**

Dokument on kehtiv, kui ta vastab järgmistele nõuetele:

- 1) dokumendi on välja andnud ja andmed on dokumenti kandnud õiguspäraselt selleks pädev asutus;
- 2) dokumendi kehtivusaeg ei ole lõppenud;
- 3) dokument on kasutamiskõlblik ja võimaldab tuvastada sellesse tehtud kandeid ja nende õigsust ning dokumendi kasutaja isikut;
- 4) dokument on terviklik ja ei ole rikutud.

**Dokumendi
tagastamine****Dokumendi kasutaja kohustused ja
dokumendi tagastamine**

Isikut tõendavasse dokumenti kantud andmete muutumisest – näiteks nime muutumisest abiellumisel – on dokumendi kasutaja kohustatud teatama KMA-le ühe kuu jooksul andmete muutumisest päevast alates.

Dokumendi kasutamiskõlbmatuks muutumisest, kaotaminekust või hävimisest on dokumendi kasutaja kohustatud teatama KMA-le kolme tööpäeva jooksul.

Dokumendi kasutaja surma või surnuks tunnistamise korral tagastatakse dokument KMA-le.

Lisainfo

Eksamid kodakondsuse taotlemiseks: riiklik eksami- ja kvalifikatsioonikeskus, www.ekk.edu.ee

Põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse ettevalmistuskursused: www.meis.ee/kodanik

Isikut tõendavad dokumendid, kodakondsus, elamisload: kodakondsus- ja migratsiooniamet, www.mig.ee, www.pass.ee, www.kodanik.ee.

ID-kaardi elektrooniline kasutamine – AS Sertifitseerimiskeskus, www.sk.ee

Eesti kodanik ja Euroopa Liit

Alates 1. maist 2004 on Eesti täieõiguslik Euroopa Liidu liikmesriik. Euroopa Liitu kuuluvad demokraatlikud Euroopa riigid, kes on võtnud endale kohustuse teha koostööd rahu ja majandusliku heaolu tagamiseks.

Euroopa Liit on ainulaadne riikide ühendus. Ta ei ole riik, liitriik ega ka lihtsalt valitsustevahelise koostöö organisatsioon. Euroopa Liidu **liikmesriigid** on iseseisvad riigid, mis ühendavad oma suveräänsuse, et saavutada maailmas tugevus ja mõju, mida ükski neist eraldi ei saavutaks.

Praktikas tähendab **suveräänsuse ühendamine** seda, et liikmesriigid annavad osa oma otsustusõigusest ära nende loodud Euroopa asutustele, nii et mõned kõiki riike puudutavad otsused tehakse ühiselt. Millistes küsimustes ja kui suures ulatuses otsustusõigus edasi antakse, selles lepitakse kokku **aluslepingutes**. Nii näiteks on kokku lepitud, et põllumajanduspoliitikat, nagu ka rahapoliitikat, tehakse eurot kasutavates riikides ühiselt. See tähendab, et neis küsimustes on Euroopa Liidul **ainupädevus**. Samal ajal ajab iga riik oma sotsiaal- ja kultuuripoliitikat ning Euroopa Liit saab rakendada vaid toetavaid ja täiendavaid meetmeid.

Euroopa Liidu loomine on seotud II maailmasõjaga. Idee sai alguse Euroopa rahvaste soovist välistada tulevikus alatiseks selliste ohvrite ja purustuste kordumine. Alguses sidus koostöö vaid kuut riiki ja hõlmas peamiselt kaubandust ja majandust. Täna kuulub Euroopa Liitu 27 riiki enam kui 490 miljoni elanikuga ning nende vaheline koostöö hõlmab paljusid inimeste igapäevaelu otseselt mõjutavaid valdkondi. Väga tõenäoliselt laieneb liit aastate jooksul veelgi.

Paljudes Euroopa riikides kehtib ka **ühisraha euro**, mille kasutusele võtmiseks valmistub ka Eesti.

Liikmesriigid

Suveräänsuse
ühendamine

Ühisraha euro

Euroopa Liidu lipp

Euroopa Liidu hümn

Lipp ja hümn

Euroopa Liidu lipul olev 12 kuldsest tähekesest ring sinisel taustal sümboliseerib Euroopa rahvaste solidaarsust ja nende vahel valitsevat harmooniat. Kodanikel ei ole kohustust Euroopa Liidu lippu kasutada, küll aga peavad

Eesti ametiasutused heiskama koos Eesti lipuga ka Euroopa Liidu lipu Euroopa päeval ja Euroopa Parlamendi valimise päeval. Kui Eesti ja Euroopa Liidu lippu kasutatakse koos, paikneb Euroopa Liidu lipp lipurivi tagant vaadates Eesti lipust vasakul.

Euroopa Liidu hümn meloodia on „Ood rõõmule“ Ludwig van Beethoveni 9. sümfooniast. Hümnis sõnu ei kasutata. Euroopa Liidu sünnipäeva tähistatakse 9. mail Euroopa päevana. Siis toimuvad üle Euroopa rahvapidustused ning korraldatakse tasuta kontserte, etendusi, näitusi jms.

Loe lähemalt veebilehelt: <http://www.europa.eu/>

Euroopa Liidu kodanik

Eesti kodanik on ühtlasi ka **Euroopa Liidu kodanik** ning talle kehtivad kõik Euroopa Liidu kodaniku õigused, sealhulgas elada vabalt valitud liikmesriigis, kõikjal võrdne ligipääs õiguskaitsele, õigus Euroopa Liidu piires viisavabalt reisida ja töötada ilma tööloata jne. Euroopa Liidu kodakondsust on võimalik saada vaid mõne liikmesriigi kodakondsuse kaudu.

Igal liikmesriik väljastab oma kodanikele riigisisese isikutunnistuse – Eestis on see ID-kaart. Reisidokument on Euroopa Liidu pass.

Valimised

Kodanikuõigustest kõige tähtsam on õigus osaleda valimistel. Kõigil Euroopa Liidu kodanikel on õigus osaleda kohalikel ja Euroopa Parlamendi valimistel. Teises liikmesriigis elamise korral ei kaota nad õigust valida ka oma päritoluriigi üldvalimistel. Euroopa Parlamendi ja kohalikel valimistel saab valida elukohariigis ja piirkonnas tingimusel, et ollakse teatud perioodi vastava riigi või omavalitsuse ametlik elanik. Samuti kehtib õigus Euroopa ja kohalikel valimistel kandideerida.

Euroopa Liidu toimimine

Kõik Euroopa Liidus vastu võetud õigusaktid toetuvad **aluslepingutele**. Lepingutega annavad liikmesriigid **Euroopa Liidule pädevuse** ehk teisisõnu määravad kindlaks, millises valdkonnas, ulatuses ja moel on liidul õigus tegutseda. Iga Euroopa õigusakt põhineb mõnel konkreetsetel aluslepingu artiklil, mida nimetatakse selle õigusakti **õiguslikuks aluseks**. Lepingud määravad kindlaks ka EL-i otsuste tegemise reeglid ja menetlused. Aja jooksul on aluslepinguid muudetud – ajakohastatud või lisatud sätteid, uusi tegevusvaldkondi. Selleks sõlmitakse kõigi liikmesriikide ühise otsusena uus leping. Uus leping saab jõustuda vaid pärast seda, kui selle on kinnitanud kõik liikmesriigid. Riigis kehtiva korra alusel ratifitseerib lepingu parlament – nagu Eestis – või kiidab heaks rahvahääletus, nagu näiteks Iirimaa või Taanis.

Lepinguid peetakse **esmasteks õigusaktideks**. Nendest tuleneb suur kogus **teiseseid õigusakte**, millel on otsene mõju kodanike igapäevaelule. **Teisese õiguse** moodustavad direktiivid, määrused ja otsused.

Direktiiv, määrus, otsus – siduvad õigusaktid

Nimetuse poolest kõige tuntum Euroopa õigusakt – **direktiiv** – määrab kindlaks eesmärgi, mis tuleb saavutada, kuid iga liikmesriik kehtestab ise selleks kõige tõhusamad õigusaktid – seadused, määrused ja otsused. Euroopa Komisjoni teavitatakse sellekohaste õigusaktide vastuvõtmisest ja rakendamisest.

Määrusega sätestab Euroopa Liit konkreetsed abinõud ja määrus on liikmesriikide õiguses **otsekohaldatav**. See tähendab, et ta on kehtiv ja elluviimiseks kohustuslik kõigile liikmesriikidele, neis tegutsevatele ettevõtetele ja kodanikele niisugusel kujul, nagu see vastu võetakse – Eesti seaduste, valitsuse ja ministri määruste kõrval.

Otsus erineb määrustest ja direktiividest selle poolest, et on siduv nendele, kelle suhtes see on välja antud. Otsus võib olla suunatud mõnele liikmesriigile või seal tegutsevatele füüsilisele ja juriidilisele isikule.

Arvamused ja soovitused ei ole otseselt õiguslikult siduva jõuga, kuid neid käsitletakse kui juhtnööre või suuniseid.

Kõiki õigusakte kokku nimetatakse **Ühenduse õigustikuks**,

Aluslepingud

Pädevus

Õiguslik alus

Esmane õigusakt

Teisene õigusakt

Direktiiv

Määrus
Otse-
kohaldatav

Otsus

Arvamused ja
soovitused

Ühenduse
õigusjõud

Konsensus**Kvalifitseeritud
häälteenus**

mille kohta kasutatakse sageli prantsuskeelset üldnimetust **acquis communautaire**. Euroopa Liidu õigusaktid avaldatakse Euroopa Liidu teatajas kõigis liidu ametlikes keeltes, mille hulgas on ka eesti keel. Kõige lihtsam on Euroopa Liidu õigusakte otsida andmebaasidest, millest tuntuim on **EUR-Lex**. See on tasuta andmebaas, <http://eur-lex.europa.eu/>

Euroopa Liidu õigus on liikmesriikide õiguse suhtes **ülimusliku jõuga**. Seega ei tohi liikmesriikide riigisiseseid seadused olla vastuolus ühenduse õigussüsteemiga. Seda Euroopa Liidu õigussüsteemi üht alust ei ole seni lepingutes nimetatud, kuid põhimõte ja selle rakendamine on välja kujunenud peamiselt Euroopa Kohtu otsuste pinnalt. Ka Euroopa Kohtu kohtulahendid on osa Euroopa Liidu õigusest ja siduva jõuga.

EL-i õigusakte ei kehtesta “nemad Brüsselis”, vaid neid loovad liikmesriigid ühiselt. Alati on tegemist kompromissiga, mis ei pruugi olla kõigile kõige meelepärasem otsus, kuid eesmärk on saavutada lahendus, mis oleks vastuvõetav võimalikult paljudele. Mõnes tundlikus valdkonnas, nagu välispoliitika või maksuküsimused, tuleb jõuda **konsensusele**. See tähendab, et nõustuma peavad eranditult kõik liikmesriigid. Enamikus valdkondades on aga piisav enamuse heakskiit. Euroopa Liidu Nõukogus kasutatakse hääletamisel **kvalifitseeritud häälteenus** põhimõtet, mille kohaselt peab otsus koguma vähemalt 255 häält 345-st. Lisaks peab selle poolt olema üle poole või 2/3 liikmesriikidest (sõltuvalt menetlusviisist), esindades vähemalt 62% ühenduse elanikest. Hääletada tuleb siiski harva, sest ligi 90 protsenti otsustest langetab nõukogu konsensuse alusel.

Euroopa Liidu juhtimine on jagatud liikmesriikide esindajatest koosnevate asutuste vahel, mis asuvad Brüsselis, Strasbourgis ja Luxembourgis. Asutustel on eri rollid, kuid ühine ülesanne on põhjalike läbirääkimiste kaudu ühise seadusandluse loomine, selle jõustamine ning järelevalve. Seaduste loomise protsessi on kaasatud palju osapooli – liikmesriigid, kodanikud, huvigrupid, Euroopa Liidu asutused.

Euroopa Liidu otsused sünnivad kolme põhilise suure institutsiooni koostöös. Euroopa Komisjonil on ainsana õigus esitada uute õigusaktide ettepanekuid. Kõigi õigusaktide vastuvõtmisel on otsustaja liikmesriikide ministritest koosnev Euroopa Liidu Nõukogu. Nõukogu kõrval on otsustava jõuga Euroopa Parlament, kuid olenevalt valdkonnast võib parlamendi roll olla piiratud. Teised tähtsad asutused on Euroopa Kohus, Euroopa

Keskpank ja Kontrollikoda. Kodanike ja huvirühmadega arvestamiseks on nõuandvate asutustena loodud Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee ning regioonide komitee.

Loe lähemalt <http://europa.eu/institutions/>

Euroopa Komisjon esindab riikide ühishuve ja see on peamine täitesaatev organ. Komisjon koosneb volinikest, kelle on küll nimetanud liikmesriikide valitsused, kuid esindavad volinikuna Euroopa Liidu huve ning on liikmesriikidest sõltumatud. Euroopa Komisjonil on ainuõigus algatada õigusakte, samas vastutab komisjon parlamendi ja nõukogu otsuste rakendamise eest ning eelarve täitmise eest. Kui räägitakse, et „Brüssel otsustas või kirjutas midagi ette“, siis üldjuhul peetakse silmas Euroopa Komisjoni. Volinikke on kokku 27 ning neile allub 36 peadirektoraati, mis koosnevad ametnikest ja tegelevad poliitikate väljatöötamisega. Üks peadirektoraat allub ühele volinikule, kuid ühele volinikule võib alluda ka mitu peadirektoraati.

Rohkem Euroopa Komisjoni kohta: <http://ec.europa.eu/>
Euroopa Komisjoni Eesti esindus: <http://ec.europa.eu/eesti>

Euroopa Parlamenti kuuluvad otsevalitud saadikud kõikidest liikmesriikidest. Euroopa Parlament esindab Euroopa Liidu kodanikke. Euroopa Parlament vastutab eelarve vastuvõtmise eest ning teostab demokraatlikku järelevalvet kõigi Euroopa Liidu institutsioonide üle. Euroopa Parlamendil on õigus avaldada umbusaldust kogu Euroopa Komisjonile. Parlamendil on võimalus panna vajaduse korral komisjoni otsustele veto ja sel juhul tuleb alata kogu seadusandlikku protsessi otsast peale. Tavaliselt esitab parlament siiski vaid parandusi komisjoni eelnõudele. Euroopa Parlament töötab kahes linnas – Brüsselis ja Strasbourgis. 2007. aastal ametis olevasse parlamendi koosseisu kuulub 785 liiget 27 Euroopa Liidu riigist. Eesti saadikuid on kuus. Parlament valitakse viieks aastaks. Euroopa Parlamendi liikmed ei moodusta rahvuslikke fraktsioone, vaid on istungjärgudel jaotatud seitsmesse üle-euroopalisse poliitilisse fraktsiooni. Üks oluline parlamendi liikme ülesanne on kohtumine valijatega. See on üks kanal, kuidas oma ideedest Euroopale teada anda.

Rohkem infot Euroopa Parlamendi kohta:
<http://www.europarl.europa.eu/>
Euroopa Parlamendi infobüroo Eestis: <http://www.europarl.ee/>

Euroopa Liidu Nõukogu esindab liikmesriike nende valitsuse liikmete kaudu. Euroopa Liidu Nõukogu käib koos üheksas erinevas

koosseisus käsitletava teema järgi. Iga nõukogu koosolekul osaleb selle valdkonna minister. Nõukogu pädevusse kuulub koos Euroopa Parlamendiga õigusaktide vastuvõtmine, liikmesriikide üldise majanduspoliitika koordineerimine, rahvusvaheliste kokkulepete sõlmimine Euroopa Liidu ning teiste riikide või organisatsioonidega, Euroopa Liidu ühine välis- ja julgeolekupoliitika. Kui nõukogus saavad kokku riigipead ja/või valitsusjuhid, siis nimetatakse seda kohtumist Ülemkoguks. Ülemkogu ülesanne on seada üldised suunad, kuhu Euroopa Liit liikuma peaks. Nõukogus tehakse otsused konsensuse alusel või hääletades. Eestil on neli häält. Kuna ministrite kohtumisi valmistatakse ette nii Brüsselis kui ka liikmesriigi pealinnas, siis on kodanikel võimalus otsuseid mõjutada just riigisiselt, suheldes asjaomase ministrieriumi ametnikega ning osaledes avalikel aruteludel.

Rohkem Euroopa Liidu nõukogu kohta
<http://www.consilium.europa.eu/>

Euroopa Kohtu ülesanne on õiglaselt tõlgendada Euroopa Liidu õigusakte, et neid mõistetak ja rakendatakse kõigis liikmesriikides ühtmoodi. Vastupidiselt laialt levinud eksiavamusele, nagu oleks Euroopa Kohus liikmesriikide kohtuasutuste astmestikku jätkav kohus, kuhu saab mitterahuldava otsuse peale edasi kaevata, ei tegele Euroopa Kohus tsiviil- ja omandivaidluste või kriminaalasjadega. Kõige sagedamini on kohtus vaidlevateks osapoolteks Euroopa Liidu institutsioonid ja liikmesriigid, vahel ka ettevõtted.

Regioonide komitee ning **Euroopa majandus- ja sotsiaalkomitee** on lülid kodaniku ja Euroopa Liidu vahel. Komiteed on nõuandvad organid, kelle peamine ülesanne on osaleda Euroopa Liidu otsustusprotsessis, et esindada ning kaitsta kohalike ja piirkondlike omavalitsuste, kodanikuühenduste, töövõtjate ja tööandjate huvisid. Seda tehakse põhiliselt Euroopa Komisjonile, Euroopa Liidu Nõukogule ja Euroopa Parlamendile esitatavate arvamuste abil. Eestit esindab regioonide komitees seitse omavalitsusjuhti. Ka majandus- ja sotsiaalkomitees tegutseb seitse eestlast. Mõlema komitee delegatsioonid kinnitab liikmesriigi valitsus neljaks aastaks. Liikmete kandidatuuri esitavad omavalitsuste, töövõtjate, tööandjate ja kodanikuühenduste ka-tusorganisatsioonid.

Euroopa Liit juhindub üha enam **esindus- ja osalusdemokraatia** põhimõtetest. Olulisel kohal on kodanikukeskse Euroopa idee ehk kodanikeühenduste osalemine õigusaktide väljatöötamisel,

nende kaasamine oma elukeskkonna ja tuleviku kujundamisse. Peale selle, et Euroopa Liidu asutused on kohustatud õigusloomeprotsessis konsulteerima nõuandvate organite (Euroopa sotsiaal- ja majanduskomitee ning regioonide komiteega), küsib Euroopa Komisjon olulisemate ettepanekute väljatöötamise eel ja käigus ka vahetult kodanikeühenduste ja huvirühmade arvamust spetsiaalsete konsultatsioonidokumentide – rohelise ja valge raamatu või avalike küsimustike – kaudu. Euroopa konsultatsiooniportaali “Sinu hääl Euroopas” vahendusel saavad asjassepuutuvad ühendid ja huvilised osaleda avalikus arutelus ning esitada oma arvamuse või ettepaneku kavandatava meetme kohta. Ehkki portaalil veel eestikeelne versioon puudub, toimub enamik laiemat huvi pakkuvaid konsultatsioone 23 EL-i ametlikus keeles, sealhulgas ka eesti keeles.

Vaata lähemalt <http://ec.europa.eu/yourvoice/>

Euroopa Liidu põhivabadused ja põhiõiguste harta

Euroopa Liidu põhiväärtused on **neli põhivabadust: kaupade, teenuste, kapitali ja inimeste vaba liikumine**, mis sätestati juba 1957. aastal sõlmitud Euroopa Ühenduse asutamislepingus, mida tuntakse ka Rooma lepingute nime all. Hilisemate lepingutega on vabadusi täpsustatud ja loodud eeldusi tõelise piirideta siseturu tekkeks. Kui kaupade vaba liikumise tagamiseks on kaotatud ühenduse sisesed tollimaksud, siis teenuste vaba liikumise tagamiseks võeti 2006. aastal vastu teenuste direktiiv. Inimeste vaba liikumine tähendab eelkõige ilma piiranguteta piiri ületamist ja teises riigis elamist ja töötamist, mille tagamiseks on riigid ühinenud Schengeni lepinguga. Kapitali vaba liikumine tähendab eelkõige teise riigi kapitalil põhineva äriühingu võrdset kohtlemist.

Euroopa Liidu arenemine majandusühendusest oluliseks poliitika kujundajaks on loonud uue vajaduse – koondada Euroopa Liidu kodanike, kõigi Euroopa Liidu territooriumil seaduslikult elavate inimeste ja mis tahes liikmesriigis registreeritud juriidiliste isikute põhiõigused **Euroopa Liidu põhiõiguste hartasse**.

Enamik hartas nimetatud kodanike põhiõigusi on kirjas ka liikmesriikide põhiseadustes. Üldtunnustatud inimõigused on sätestatud erinevates rahvusvahelistes inimõiguslepingutes. Suur osa õigustest tuleneb Euroopa Liidu siseturu reeglitest ja need on kirjas Euroopa Liidu alusaktides – teiste seas ka eespool

Neli põhi-
vabadust

Euroopa Liidu
põhiõiguste
harta

nimetatud kaupade, teenuste, kapitali ja inimeste vaba liikumise õigus. Nii on kehtivad põhiõigused seni esitatud laialipillutatult ja kodanikel on neist raske ülevaadet saada. Harta eesmärk ei ole uute eesmärkide loomine või kaitse ulatuse suurendamine, vaid olemasoleva õigustiku korrastamine ja tähtsustamine. Samuti on põhiõiguste hartat kodanikele vaja selleks, et inimesi Euroopa Liidu institutsioonide eest kaitsta, sest erinevalt liidu liikmesriikidest endist ei ole Euroopa Liit rahvusvahelise inimõiguste konventsiooni liige. Kuna harta on kaasaegsem dokument kui riikide põhiseadused, siis sisaldab see ka mitmeid n-õ moodsaid põhiõigusi, nagu näiteks solidaarsusõigused ja õigus heale haldusele.

Põhiõiguste harta koostati 2000. aasta lõpus Nice'is. Harta on esialgu poliitiline dokument, mis veel pole liikmesriikidele ja EL-i institutsioonidele õiguslikult siduv, kuid Euroopa Liidu asutused juhivad oma töös selle sätetest. Kõik ühenduse õigusaktide ettepanekud läbivad väljatöötamise käigus kontrolli nende vastavuse kohta Euroopa Liidu põhiõiguste hartale.

Töötamine Euroopa Liidus

Inimeste vaba liikumine on üks Euroopa seadusandlusega tagatud põhivabadusi. 1957. aastal sõlmitud Euroopa Ühenduse asutamislepingu artikkel 39 kehtestab õiguse otsida tööd, töötada ja elada teises liikmesriigis ning õiguse võrdsele juurdepääsule töökohtadele ja võrdsetele töötingimustele. Selle põhiõiguse kohaselt ei ole lubatud ühelgi tööandjal eelistada oma riigi kodanikke, valides võrdsete oskuste ja kogemuse korral teda või pakkudes talle soodsamaid tingimusi. Tööandja ei tohi maksta madalamat palka, kui makstakse samaväärset tööd tegevale oma riigi töötajale. Samuti ei vaja teise liikmesriigi kodanikud töölouba, vaid piisab töötamise registreerimisest asjaomases ametiasutuses. Teisest riigist pärit töötajal on õigus saada töötuks jäämise korral töötushüvitist sarnaselt sihtriigi töötajaga. Pensionistaaži arvestatakse ka välismaal töötatud aastate eest ning selle maksab välja riik võrdelise osana tööstaažist töötaja pensionile jäämisel.

Tegelikkuses on mõned riigid kehtestanud ajutised piirangud viimases laienemislaines liitunud riikide kodanike töötamisele oma riigis. Paljud esialgu piirangud kehtestanud riigid on need praeguseks juba tühistanud, osa kaalub selle tegemist lähiajal, kuid hiljemalt aastaks 2011 peab olema kõigi liikmesriikide töajõuturg

ühenduse sees kõigile avatud. Kehtima võivad jääda erinõuded teatud ametite pidamiseks, näiteks arstid, riigiametnikud või politseinikud.

Isikute vaba liikumise õigus peab silmas tööalast rännet ja laieneb osaliselt ka teises riigis töötava isiku pereliikmetele. EL-i kodanikel on õigus teistes riikides elada ja tegutseda ka muudel eesmärkidel, näiteks ettevõtluseks, töölähetuseks või õppimiseks. Neil juhtudel lähtutakse näiteks teenuste direktiivi, töötajate lähetamise direktiivi või mõne muu õigusakti nõuetest.

Vaata rohkem portaalist Teie Euroopa
<http://ec.europa.eu/youreurope/>

Kui aga soovite leida tööd Euroopa Liidu institutsioonide juures, siis selle kohta leiate lähemat infot Euroopa Liidu personaliamehist <http://europa.eu/epso/>

Maksustamine ja sotsiaalkaitse

Kuigi kodanikul on õigus valida vabalt riiki, kus ta soovib töötada ja elada, ei tähenda see seda, et kõigis Euroopa Liidu riikides kehtivad täpselt samad reeglid. Sõltumatu riigina korraldab iga riik ise sotsiaal- ja ravikindlustusse puutuva. Ka maksusüsteem on igas riigis erinev. Enamasti maksustatakse ja arvestatakse sotsiaalkindlustust selle riigi seaduste järgi, kus inimene töötab.

Maksude arvestamise puhul sõlmivad riigid kahepoolsete topeltmaksustamise vältimise kokkulepped, kui inimene elab ühes ja töötab teises või ka vaheldumisi mitmes liikmesriigis. Euroopa tasandil on võimalik rakendada **koordineerivaid meetmeid**. See tähendab, et luuakse raamistik, mille abil asjassepuutuvad saavad hõlpsasti infot vahetada. See aitab vältida olukorda, kus näiteks peretoetusi saadakse korraga mitmest riigist, osa pensioniõigust andvat tööstaaži jääb pensioniarvestusest välja või palgalt tuleb tasuda tulumaksu mitu korda. Sellest tulenevalt tuleks igal Euroopa Liidu kodanikul tunda oma õigusi Euroopa Liidu kodanikuna, kuid peab tundma ka sihtkohariigi seadusi, millega tuleks kindlasti enne töö-, elu- või õpingukoha vahetust või ka reisile siirdumist ja ostu sooritamist tutvuda.

Selle juures on abiks mitmed riigi ametiasutused ja üle-euroopalised nõuandeteenistused. Töökoha leidmisel aitab üle-euroopaline töövahendusvõrgustik **EURES** (www.eures.ee). Samuti võib Euresi abil leida endale töötajaid ka Eesti tööandja välisriikidest.

EURES

Samalt lehelt saab infot ka elamistingimuste, töövahetusprojekti-
de jms kohta.

Kutsekvalifikatsioonide ja diplomite tunnustamine

Mõnes riigis nõutakse teatavatel tegevusaladel diplomeid ja ametinimetusi, tunnistusi või muid kvalifikatsiooni tõendavaid dokumente. Samas ei ole tööandjal lubatud teha töötajale tööleasumisel kitsendusi põhjusel, et tema kutse- või kvalifikatsioonitunnistus on välja antud teises riigis. Kehtiv üldpõhimõte on selline, et kui töötaja on kvalifitseeritud tegema mingit tööd oma elukohariigis, siis on ta pädev tegema seda ka igas teises liikmesriigis. Näiteks arst ja arhitekt on kutsealad, mille kvalifikatsioon on Euroopa Liidu tasandil koordineeritud ja mida saab praktiseerida mis tahes teises liikmesriigis. Mõnede erialade puhul, nagu õpetaja, insener, jurist, tuleb aga taotleda sihtkohariigis tunnustamist. See tähendab, et pädevad ametiasutused hindavad, kas koolituse kestus ja sisu on ligilähedased selle riigi omale. Kui ei ole, siis võidakse paluda läbida sobivustest, võtta täiendavat koolitust või hankida lisatöökogemus. Ka selliste ametite nagu juuksur, ehitaja, kindlustusagent pidamiseks võib olla vajalik kutsealaste oskuste tõendamine.

Eesti liitumislepingu alusel tunnustatakse Euroopa Liidus endise NSV Liidu õppeasutuste välja antud diplomeid ja kvalifikatsioonide.

Diplomite vastastikuse tunnustamisega tegeleb üleeuroopaline võrgustik ENIC/NARIC, mis tegutseb Eestis Sihtasutuse Archimedes juures. Loe lähemalt: <http://www.archimedes.ee/enic/>

Euroopa Liidu riikidesse tööleminekut hõlbustab algatus Europass, mis on sisuliselt töötajaja elektrooniline dokumendimapp, milles leiduvate dokumentide vorm on kõikjal Euroopas ühesugune. Tööandja saab võimaluse erinevatest Euroopa riikidest pärit töötajate kvalifikatsiooni paremini võrrelda ja hinnata. Europassiga töötajaja aga teab, et ei pea oma dokumente teise riigi nõuete kohaselt ümber tegema või täiendama. Üleeuroopalisse võrgustikku kuuluvast Europassi keskusest saab teavet nii Europassi kui ka õppimise kohta. Europassi keskus tegutseb Eestis Kutsekoja juures. Loe lähemalt www.kutsekoda.ee ja <http://europass.cedefop.europa.eu/>

Europass

Haridus ja õppimine

Haridussüsteemid on üldjuhul igas Euroopa Liidu liikmesriigis erinevad ja haridusvaldkonnas on liidul **toetavate ja koordineerivate meetmete** rakendamise õigus. Nii on kokku lepitud kergesti mõistetavate ja võrreldavate kraadide väljaandmises ning ühtse ainepunktisüsteemi rakendamises. Samuti on loodud diplomite vastastikuse tunnustamise kord.

Soovides asuda õppima või uurimistööd tegema mis tahes liikmesriigis, on Euroopa Liidu kodanikel õigus arvestada **võrdse kohtlemise põhimõttega**. See tähendab, et teise liikmesriigi kodanikke tuleb vastu võtta samadel tingimustel nagu oma riigi kodanikke, näiteks ei tohi nõuda suuremat õppemaksu. Kui nn vastuvõtva riigi õppuritele on ette nähtud stipendiumi maksmine, siis on ka teistel õigus seda saada. Küll aga võib välisüliõpilastele pakkuda täiendavaid toetusi ja soodustusi.

Haridusvaldkonna arvukad toetusmeetmed on koondatud programmiks "**Elukestev õpe**". Selle alamprogrammid toetavad üld-, kutse- ja kõrgharidust, keeleõpet, koolide koostööd, täiskasvanuõpet, õpilas- ja üliõpilasvahetust. Üliõpilastele on mõeldud alamprogramm **Erasmus**. See põhineb ülikoolide vahelisele partnerlusele ning vastastikusele ainepunktide ülekandmise võimalusele. Igal üliõpilasel on võimalus ühel korral oma õpingute jooksul Erasmus programmi abiga õppida teatud perioodi välisriigi ülikoolis. Sarnased programmid on loodud ka kutseõppes olevate õppurite vahetuseks – **Leonardo da Vinci** ning täiskasvanuõppeks – **Grundvig**. Üldhariduskoolide õpilased saavad teha koostööd või osaleda õpirändes alamprogrammi **Comenius** raames. Noorte omaalgatuslikke projekte ja rahvusvahelist koostööd toetab ka Euroopa Liidu haridusprogramm "**Euroopa Noored**".

Rohkem infot haridusprogrammide kohta saab Sihtasutuse Archimedes hariduskoostöö keskuse kodulehelt <http://www.hkk.ee> Õppimisvõimalusi ja haridussüsteeme üldiselt tutvustab üleuroopaline portaal PLOTEUS <http://ec.europa.eu/ploteus> Praktilisi nõuandeid leiab ka Euroopa Noorte kodulehelt <http://euroopa.noored.ee/> ja Euroopa Noorteportaalist <http://europa.eu/youth/>

Elamine Euroopa Liidus

Kõigil Euroopa Liidu kodanikel on õigus elada mis tahes liikmesriigis. Neil on õigus ajutiselt viibida teises liikmesriigis, kui soovitakse

Toetavad ja koordineerivad meetmed

Võrdne kohtlemine

Elukestev õpe

Erasmus

Leonardo da Vinci

Grundvig

Comenius

Euroopa Noored

seal puhkust veeta, kui viibitakse seal töölähetuses või kui soovitakse pakkuda seal aeg-ajalt oma teenuseid füüsilisest isikust ettevõtjana. Õigus on ka minna mis tahes teise liikmesriiki tööle ning kui ollakse palgatöötaja või füüsilisest isikust ettevõtja, võib seal alaliselt elada.

Kui olete **õpilane või üliõpilane**, osalete riikidevahelises noorte- või vabatahtlike programmis, olete pensionil (ja soovite elada mõnes teises liikmesriigis, st mitte selles, kus te töötasite) või töötu, on teil samuti elamisõigus teises EL-i riigis. Teil peab siiski olema piisavalt rahalisi vahendeid ja ravikindlustus, et mitte muutuda koormaks selle riigi sotsiaalkindlustussüsteemile, kus te olete otsustanud elada.

Need tingimused ei kehti juhul, kui **jäate pensionile** riigis, kus te eelnevalt palgatöötaja või füüsilisest isikust ettevõtjana töötasite. Kui olete õpilane või üliõpilane, peab teil olema ravikindlustus. Kui teil on piisavad rahalised vahendid, piisab üksnes avaldusest selle kohta.

Kui olete **töötu**, on teil õigus elada teises liikmesriigis „mõistliku aja” vältel, et otsida tööd. Kuivõrd puudub ühenduse säte, mis annaks „mõistliku aja” määratluse, peab enamik liikmesriike selleks ajaks kuut kuud, kuigi mõnes liikmesriigis on selleks kolm kuud. Soovitatav on küsida täpselt järgi selle liikmesriigi ametivõimudelt, kus tööd otsitakse. Olenemata sellest, kui kaua te olete tööd otsinud, ei pea te riigist lahkuma, kui saate tõendada, et tegelete endiselt tõsiselt töö otsimisega ja teil on ka reaalne võimalus see leida (näiteks kui on veel läbida jäänud mõned intervjuud või testid). Kui te saate töötushüvitist ühes EL-i riigis, võite seda teatavatel asjaoludel kuni kolme kuu jooksul teises liikmesriigis edasi saada. Selleks peate esitama taotluse asutusele, kes teile hüvitist maksab. Sealt öeldakse teile, mis teha tuleb.

Pereliikmed

Teie pereliikmed võivad olenemata kodakondsusest teiega teise liikmesriiki kaasa tulla ja kasutada samuti õigust seal elada. Teie perekonnaks peetakse abikaasat ja alla 21 aasta vanuseid lapsi (või teie ülalpidamisel olevaid lapsi) ning teie vanemaid ja teie abikaasa vanemaid, kui ka nemad on teie ülalpidamisel.

Kui olete üliõpilane, piirdub riigis elamise õigus teie abikaasa ja ülalpeetavate lastega. Kui teie pereliikmed ei ole Euroopa Liidu

kodanikud, võib riik, kus te elate, olenevalt asjaomaste isikute kodakondsusest nõuda sissesõiduviisat. Selle viisa annab pädev konsulaarasutus minimaalsete formaalsustega ja tasuta.

Tuleb silmas pidada, et pärast Euroopa Liidu hiljutist laienemist kehtib maksimaalselt seitsmeaastane üleminekuperiood, mille jooksul töötajate vaba liikumist käsitlevat ühenduse õigust ei kohaldata veel täielikult kogu laienenud liidu ulatuses. Järelikult võivad mõne hiljuti EL-iga liitunud riigi töötajate suhtes üleminekuperioodil kehtida piirangud juurdepääsul varasemate liikmesriikide (EL-15) tööturule, samas ka EL-15 töötajad võivad kohata piiranguid mõnes uues liikmesriigis.

Viibimisõigus, elamisõigus, elamisluba

Euroopa Liidu kodanikel on õigus liikuda ühest liikmesriigist teise ning viibida seal kuni kolm kuud üksnes kehtiva reisidokumendi või isikutunnistuse alusel. Seda õigust nimetatakse **viibimisõiguseks**. Kui kavatsetakse teise riiki pikemaks ajaks elama asuda ning seal töötada, tuleks pöörduda selle liikmesriigi migratsiooniküsimustega tegeleva asutuse poole, et teada saada, mida tuleks teha, et omandada konkreetses riigis **elamisõigus**. Näiteks võib teil olla kohustus elukoht registreerida. Euroopa Liidu kodanikud ei vaja teises riigis elamiseks **elamisluba**, küll aga vajavad seda välismaalased, st kodakondsuseta isikud ja kolmandate riikide kodanikud.

Euroopa Liidu kodaniku ja tema pereliikme õigused on sätestatud Euroopa Liidu kodaniku seaduses. Välismaalase õigused on ära toodud välismaalaste seaduses.

Valimised

Teises liikmesriigis elamise korral säilib õigus valida oma kodakondsusjärgse riigi parlamenti. Kohalikel ja Euroopa Parlamendi valimistel saab aga valida elukohariigis.

Juhiload

Teise EL-i liikmesriiki elama asudes ei pea kohe vahetama oma mootorsõiduki lube. Need kehtivad ka teises liikmesriigis. Kui aga kehtivusaeg läbi saab, väljastab uued load teise riigi pädev asutus.

Maksustamine

Asudes elama teise liikmesriiki, peab välja selgitama, kas

Viibimisõigus

Elamisõigus

Elamisluba

Viisavaba liikumine**Schengeni ruum**

muutute selle riigi maksukohustuslaseks, kas selles riigis kehtivad peale tulu- ja sotsiaalkindlustusmaksu veel ka näiteks omandi-, pärimis- või muud maksud, ja mida see teie jaoks tähendab. Soovitatav on maksuameti või pädevate nõustajate abiga välja selgitada olulisem teave maksuseadustest nii koduriigis kui ka selles riigis, kuhu elama asute ning selgitada teie maksustamisolukord. Täiendavat infot maksustamise kohta http://ec.europa.eu/taxation_customs/

Reisimine Euroopa Liidus Viisavaba liikumine

Euroopa Liidu liikmesriigi kodanikul on õigus siseneda mis tahes teise liikmesriiki, ilma et oleks vaja täita erilisi vorminõudeid. Kehtiv ID-kaart on kõik, mida vaja. Õigust reisimisele võib piirata üksnes avaliku korra, avaliku julgeoleku või rahva tervise huvides. Reisimine muutub veelgi hõlpsamaks pärast seda, kui Eesti ühineb lõplikult Schengeni õigusruumiga. **Schengeni ruum** tähendab võimalust liikuda ilma piirikontrollita ühest riigist teise. Olles juba sisenenud Schengeni õigusruumiga ühinenud riiki, on võimalik liikuda ilma dokumendikontrollita ühest riigist teise. Schengeni ruumiga on peale Euroopa Liidu riikide ühinenud Norra ja Island, kuid liikmesriikidest ei ole ühinenud Iirimaa ja Ühendkuningriik.

Oluline on teada, et passikontroll Eesti, Läti, Leedu, Tšehhi, Ungari, Malta, Poola, Slovakkia ja Sloveenia piiril kaob alles pärast Schengeni lepingu täielikku rakendumist neis riikides 2008. aastal. Ka Šveits on lepinguga liitunud, kuid seda ei rakendata kogu ulatuses ja piiriületusel dokumendikontroll säilib. Samuti tuleb Küprosele, Bulgaariasse ja Rumeeniasse reisimisel veel mõnda aega piiril dokumente esitada.

Eestis elavad kodakondsuseta isikud, kellel on Eesti elamis- luba ja kehtiv välismaalase pass, võivad viisata reisida kõikides Euroopa Liidu riikides, välja arvatud Ühendkuningriik, Iirimaa ja Šveits.

Pärast Schengeniga ühinemist võivad Eestis elavad mittekodanikud ja kolmandate riikide kodanikud Schengeni liikmesriikides reisida lühiajaliselt (90 päeva poole aasta jooksul) kehtiva reisidokumendiga, milles on kehtiv Eesti elamis- luba. Viisat ei ole vaja.

Pass ja ID-kaart

Euroopa Liidu kodanikud saavad ühenduse sees reisides kasutada isikut tõendava dokumendina passi või ID-kaarti, millel on kirjas liikmesriigi kodakondsus. Eesti kodanikud saavad ID-kaardiga reisida peale Euroopa Liidu riikide veel ka Norrasse, Islandile, Liechtensteini, Šveitsi, Monacosse, San Marinosse, Vatikani ja Andorrasse. Isikud, kes ei ole Eesti kodanikud, vajavad reisimiseks passi.

Reisidokument, mida Eesti kodanikud vajavad eeskätt väljaspool Euroopa Liitu reisimiseks, on pass. Reisidokumente väljastavad riikide politseiasutused või kodakondsusküsimustega tegelevad asutused. Eestis on selleks kodakondsus- ja migratsiooniamet. Eestis antakse Euroopa Liidu ühtsetele nõuetele vastavat passi välja alates 2006. aastast. Pass on bordoopunaste kaantega, mille ülaosas on kiri "Euroopa Liit". Dokumendis on omaniku digitaalne foto ja kiip. Nii nagu Euroopa Liidu kodakondsust saab omandada vaid mõne liikmesriigi kodanikuks olemise kaudu, nii on ka Euroopa Liidu passi saamine võimalik üksnes kodanikel.

Eurotsoonis puudub vajadus valuutavahetuseks

Euroopas reisimist hõlbustab ühisraha **euro**. Ühine vääring võimaldab eri riikides ja erinevate kaupmeeste juures pakutavate toodete ja teenuste hindu hõlpsasti võrrelda, ära jääb tülikas, ning vahel ka kulukas valuutavahetus. Samuti ei teki probleemi, mida hakata peale reisil kasutamata jäänud sularahaga.

Eurot kasutab ametliku maksevahendina kaks kolmandikku Euroopa kodanikest. Euro kehtib 13 riigis: Prantsusmaal, Itaalias, Saksamaal, Belgias, Luksemburgis, Hollandis, Kreekas, Hispaanias, Portugalis, Soomes, Austrias, Iirimaa, Sloveenias. 2008. a ühinevad Malta ja Küpros.

Lisaks eelnimetatud riikidele kasutavad eurot euroalasse kuuluvate riikide koosseisu kuuluvad Kanaari saared, Madeira ja Prantsusmaa ülemereterritooriumid. Euro on ametlik vääring ka Euroopa väikeriikides: Vatikanis, Monacos, San Marinos ja Andorras. Ühepoolset kasutavad eurot Kosovo ja Montenegro.

Ka Eesti valmistub eurole üle minema. Eesti krooni ja euro kurss on püsivalt fikseeritud ja üks euro on võrdne 15,6466 krooniga.

Pass, ID-kaart

Euro

Valuutavahetuspunktis või pangas kroone eurodeks ja vastupidi vahetades tuleb siiski arvestada keskkursist pisut erineva ostu- ja müügihinnaga, mille kehtestab teenuse osutaja. Raha vahetamisel tasub hoolikalt uurida hinnakirja. Ostu-müügikursid võivad erinevate teenusepakkujate juures suurel määral erineda. Samuti lisavad mõned teenusepakkujad tehingutasu, mis võib olla just väiksema rahakoguse vahetamisel üsna soolane.

Reisides Ühendkuningriiki, Taani ja Rootsi ning viimase laieneringiga liitunud Ida- ja Kesk-Euroopa riikidesse (välja arvatud Sloveenia) tuleb arvestada vajadusega vahetada iga riigi jaoks nende rahvusvaluutat. Erinevalt Eestist ei ole enamikus riikides rahvusvaluuta ja krooni kurss fikseeritud.

Loe lähemalt euroveebist <http://euro.eesti.ee/>

Maksuvabad kaubad

Euroopa Liitu sisenevate või sealt lahkuvate reisijate puhul on maksuvabade ostude kogus piiratud. Sellest tulenevalt peab reisilt kaasa toodavatelt kaupadelt, mille koguväärtus ületab 175 eurot (ca 2740 krooni) ühe reisija kohta ühel reisil, maksma tollimaksu. Lisaks kehtivad teatud toodetele koguselised piirnormid: 200 sigaretti või 100 sigarillot; 1 liiter kangeid alkohoolseid jooke või selle asemel 2 liitrit kangestatut või vahuveini; 2 liitrit lauaveini; 50 grammi lõhnaõli ja 250 ml tualettvett. Tubakatoodete ja alkoholi puhul lisanduvad vanusepiirangud. Üldreegel on, et kõik kaubad peavad olema mõeldud isiklikuks tarbimiseks. Päris piiramatult ei saa tubakatooteid ja alkoholi maksuvabalt tuua ka üle ühenduse sisepiiride. Kogused on aga oluliselt suuremad ja reisija peab olema suuteline tõendama, et kaubad on eratarbimiseks.

Erinõuded puudutavad uue sõiduki ostu, mille eest käibemaks ja mõnel juhul ka registreerimismaks tasutakse riigis, kus sõiduk registreeritakse.

Täpsemad tingimused leiab Euroopa reisijuhist <http://europa.eu/abc/travel/>

Tarbija õigused

Tarbijate kaitsmiseks on Euroopa Liit sätestanud arvukate direktiividega miinimumnõuded, mida peavad liikmesriigid oma asjakohaste seadustesätete ja määrustega tagama. Seda on vaja selleks, et tarbija tunneks end kindlalt ja teaks arvestada sarnaste tingimustega, olenemata sellest, kus liikmesriigis ta

oste sooritab või teenuseid tarbib. Üks tähtsamaid on toote või kauba puuduse ilmnemisel **õigus pretensiooni esitada** kahe aasta jooksul. Samuti on kõikidele müüjatele kohustuslik arvestada tarbija **õigusega lepingust taganeda** – tühistada interneti- ja telefoniostu tellimus või nn koduukseleping – seitsme päeva jooksul. Müüjatel ei ole õigust seda tähtaega omavoliliselt lühendada. Liikmesriigiti võivad need tähtajad olla veelgi pikemad, kuid mitte mingil juhul lühemad.

Tarbijana on kasulik teada veel mõningaid kogu Euroopa Liidus kehtivaid tarbijakaitseõudeid. Müüja on kohustatud esitama toote **ühikuhinna** (kilogrammi, liitri või tüki hinna) kauba hinnasildil või etiketil selgelt ja nähtaval kohal. Tarbijal on õigus **saada toote kohta täielikku ja tõest informatsiooni**. Näiteks tuleb toidukaupadel loetleda kõik ained, mida toode sisaldab kahanevas järjekorras. Tarbijat tuleb hoiatada toote kasutamisega seotud ohtude eest. Toote märgistuses ja reklaamis võib tootele omistada üksnes omadusi, mille olemasolu on teadusuuringutega tõestatud.

Tänapäeval, mil inimesed palju reisivad, võib juhtuda, et on vaja teise riigi tarbijakaitseametnike abi. Selleks on loodud **Euroopa Liidu tarbijakaitse keskuste võrgustik** (European Consumer Centres' Network). Eestis töötab selline keskus tarbijakaitseameti juures.

Loe lisaks <http://www.consumer.ee/>

Reisimisel Euroopa Liidu riikides tuleb teada, et ühendus on kehtestanud **määruse lennureiside pakkujatele**, millest tulenevad lennureisijate õigused lendude viibimise, tühistamise või kohtade ülemüümise korral. Selle kohta saab rohkem infot http://ec.europa.eu/transport/air_portal/

Autoga reisides tuleks meeles pidada, et koduriigis sõlmitud kohustuslik liikluskindlustusleping, mille kinnituseks väljastatakse **roheline kaart** ehk kindlustussertifikaat, tagab kaitse kogu Euroopa Liidus, olenemata sellest, kus õnnetus juhtub. Kui reisite Euroopa Liidu teistesse liikmesriikidesse, ei tohi keegi teilt nõuda mingite lisamaksete tegemist.

Reisimisel Euroopa Liidu piires peab meeles pidama **Euroopa ravikindlustuskaardi** kasutamist. Selle saab tellida igaüks, kes on haigekassas kindlustatud. Euroopa ravikindlustuskaart tagab teistes Euroopa Liidu riikides arstiabi saamise samadel alustel selle riigi haiguskindlustust omavate kodanikega. Lisainfot vaata <http://www.haigekassa.ee/kindlustatule/haigekassakaart/>

Õigus
pretensiooni
esitada

Lepingust
taganemine

Ühikuhind

Täielik ja tõene
info

Tarbija nõus-
tamiskeskus

Standardid
lennureiside
pakkujatele

Roheline kaart

Euroopa
ravikindlus-
tuskaart

Kui võõrsil on abi vaja

Mõnikord võivad asjaolud reisil kujuneda ettearvamatuks.

Varguse ohvriks langedes tuleks teavitada võimalikult kiiresti asukohariigi politseid ja sulgeda kõik pangakaardid.

Hädaolukorda sattudes saab ükskõik millises Euroopa Liidu riigis, aga ka Euroopa majandusühenduse riikides Norras, Liechtensteinis ja Islandil hädaolukorras abi kutsuda **ühtsel hädaabinumbril 112**. Sama number toimib laua- ja mobiiltelefonilt helistades. Kõne on tasuta.

Eesti põhiseaduse kohaselt kaitseb riik oma kodanikku ka väljaspool Eesti piire. Eesti kodanikele ja kodakondsuseta Eesti alalistele elanikele osutavad välismaal **konsulaarkaitset** välisesinduste konsulid ja Eestit esindavad aukonsulid. Inimestel on õigus saada abi õnnetuse, vahistamise või kuritegeliku ründe korral, samuti kodumaale tagasisaatmise korral. Välisesindus annab abi ka dokumentide ja raha kaotuse ning varguse korral. Enamikul juhtudel saab konsulaarametnik anda nõu, aidata võtta ühendust Eestis viibivate omastega, abistada korralduslikes küsimustes, kuid ootamatustest tekkivad otsesed kulud tuleb kanda hättasattunud või tema perekonnal. Dokumendi kaotuse korral väljastab konsul tagasipöördumistunnistuse või välismaalase passi omanikele tagasipöördumisloa. Nimetatud dokumentide alusel saab kodumaale naasta, kuid mitte jätkata katkenud reisi.

Kuna Eesti on Euroopa Liidu liige, siis toimib solidaarsusel põhinev **kodanike vastastikuse abistamise põhimõte**. See tähendab, et väljaspool Euroopa Liitu reisides võib pöörduda abi saamiseks mis tahes Euroopa Liidu liikmesriigi konsulaadi või saatkonna poole.

Oluline on arvestada, et Eesti välisesindused aitavad nii Eesti kodanikke kui halli passi omanikke, kes on Eesti alalise elaniku staatuses. Teiste Euroopa Liidu riikide konsulaartenistused saavad aidata vaid Euroopa Liidu ehk Eesti kodanikke. Välismaalase passiga isikud peaksid hätta sattudes pöörduma ise lähima Eesti konsulaaresinduse või aukonsuli poole või paluma seda teha kohalikel ametivõimudel. Kolmandate riikide kodanikke, näiteks Venemaa, Ukraina või India kodanikke abistavad nende kodakondsusjärgse riigi esindused.

Loe lähemalt välisministeeriumi kodulehelt www.vm.ee

Häda-
abinumber

Konsulaar-
kaitse

Kodanike
vastastikuse
abistamise
põhimõte

Kodanike õiguste kindlakstegemine ja kaitse Euroopa Liidus

Euroopa õigusega antakse õigusi ja kehtestatakse kohustusi liikmesriikidele, kuid paljud selle sätted on otseselt seotud kodanike ja ettevõtetega. Nende sätete rakendamise ja nõuetekohase kohaldamise eest vastutavad eelkõige liikmesriigid. Sel viisil on Euroopa õigus liikmesriikide õigussüsteemi lahutamatu osa. Igaühel on õigus eeldada, et kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide asutused tagavad Euroopa õiguste nõuetekohase rakendamise.

Kui probleem, näiteks pärimisõigusega seotud küsimus, jääb Euroopa õiguse reguleerimisalast välja, tuleb õiguste kaitset kasutada üksnes riiklikus õiguskaitstesüsteemis ettenähtud võimalusi. Kui probleem on seotud Euroopa õiguse, näiteks ühisturuga kaasnevate õiguste kasutamisega, ning on põhjust arvata, et teie suhtes on neid õigusi väärtalt tõlgendatud või kohaldatud, võite küsimuse tõstatada nii riiklikul kui ka Euroopa tasandil.

Enamasti on otstarbekas küsimus lahendada riigi või omavalitsuse tasandil, sest sel viisil leitakse lahendus kiiremini ja kahju tekkimise korral on võimalik nõuda ka hüvitist.

Seega tuleks esmalt pöörduda teie arvates teid väärtalt kohelnud omavalitsuse või riigiasutuse poole. Kasulik on viidata neile Euroopa õiguse sätetele, millel arvate oma õigusi põhinevat.

Esmalt peate aga olema kindel, et küsimus kuulub Euroopa õiguse reguleerimisalasse.

Portaalis **Teie Euroopa** (<http://ec.europa.eu/youreurope/>) esitatud teave aitab selgitada, kas olete oma õigustest õigesti aru saanud ning kas teie probleem on Euroopa õigustiku valdkonda kuuluv või mitte. Portaalist leiab üldisi juhendeid ja riikide faktilehti koos teabega kodanike õiguste kohta.

Kahtluse korral saate nõuande saamiseks pöörduda **Kodanike nõuandeteenistuse** poole. Teenust saab kasutada interneti vahendusel aadressil <http://ec.europa.eu/citizensrights/> ja see on tasuta. Teenus töötab kõigis Euroopa Liidu ametlikes keeltes. Nõuandeteenistuse juristid selgitavad asjakohast Euroopa Liidu õigusnormi ning annavad teavet, milliste õigusaktidega on õigusnorm siseriiklikku õigusesse üle võetud. Samuti saab küsida nõuannet, kuidas konkreetse juhtumi korral oma õigusi kehtestada ning millise asutuse poole pöörduda. Päring peaks vastama järgmistele tunnustele: olema seotud reaalse olukorraga,

**Kodanike
nõuande
teenistus**

**Kohtueelse
lahendamise
võrgustik
SOLVIT****Tarbija
nõustamis-
keskuste
võrgustik**

puudutama üksikisikut, mitte ettevõtet, olema seotud Euroopa Liidu siseturu toimimisega, esitaja on Euroopa Liidu kodanik või perekonnaliige.

Kui haldusasutusse pöördumine ei anna soovitud tulemust ja vastus teid ei rahulda, tuleks õiguste teostamiseks kasutada muid võimalusi. Üks võimalus on **pöörduda kohtusse**. Omamaised kohtud peavad tagama, et ühenduse õigusel põhinevaid õigusi järgitakse, ja vajaduse korral tühistama mis tahes riigisisese meetme, mis seda rikub. Kohtul on ka õigus mõista kahju tõendamise korral välja hüvitis.

Siiski on enne kohtusse pöördumist võimalus otsida ka muid lahendusi. Euroopa Komisjon on piiriülese iseloomuga probleemide lahendamiseks ellu kutsunud **vaidluste kohtueelse lahendamise võrgustiku SOLVIT**, mille keskused on olemas kõigis liikmesriikides. Eesti SOLVIT keskus töötab majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumi juures. SOLVIT tegeleb piiriüleste probleemidega, mis on seotud näiteks elamisloa saamise, diplomi või kutsekvalifikatsiooni tunnustamise, mootorsõiduki registreerimise, tööhõivealaste õiguste või kaupade vabale liikumisele tõkete seadmisega. SOLVITi poole saavad pöörduda ettevõtjad ja eraisikud, kui nende kaebus on suunatud mõne liikmesriigi ametiasutuse vastu. Teenuse eesmärk on leida praktiline lahendus kümne nädala jooksul ja see on tasuta. Kaebuse esitamise kohta leiab täpsemat infot aadressil <http://europa.eu/solvit>. Keskus ei tegele ettevõtjatevaheliste ning ettevõtjate ja tarbijate vaheliste probleemidega.

Tarbijate õiguste kaitseks on loodud **Euroopa Liidu tarbijakaitse keskuste võrgustik** (ECC-Net), mille poole võib pöörduda, et saada nõu ja abi piiriüleste ostudega seotud küsimustes. Keskus pakub tarbijatele nii nõustamisteenust kui ka konkreetsete kaebuste lahendamist või vahendamist asjaomastele kohtuvälistele instantsidele. Keskus lahendab probleeme, mille tunnuseks on piiriülesus ehk tarbimine või teenuse osutamine teises riigis kui teie elukoht. Täpsem info www.consumer.ee

Peale selle on olemas võimalused anda asjale ühenduse tasandil ametlikum käik.

Esiteks võite esitada kaebuse Euroopa Komisjonile (http://ec.europa.eu/community_law/complaints/form/index_et.htm). Kui komisjon leiab, et kaebus on põhjendatud, võib ta võtta ühendust asjaomaste ametivõimudega, et küsida selgust ja

nõuda ühenduse õiguse rikkumise lõpetamist. Kui oma riigi ametivõimude vastus komisjoni ei rahulda, võib ta algetada liikmesriigi vastu rikkumiste puhul rakendatava menetluse. See võib viia asja andmiseni Euroopa Kohtusse Luksemburgis. Tuleb arvestada, et selline menetlus võib võtta kaua aega ning on võimalik, et SOLVIT saaks teid tõhusamalt aidata. Küsimusega võib pöörduda ka **Euroopa Komisjoni esinduse** poole.

Te võite esitada petitsiooni ka Euroopa Parlamenti (<http://www.europarl.europa.eu/>) või esitada kaebuse Euroopa Parlamendi liikmele, kes saab tõstatada küsimuse komisjonis ja nõukogus. Samuti võite pöörduda Euroopa Ombudsmani poole (<http://www.ombudsman.europa.eu>), kuid üksnes juhul, kui teie kaebus puudutab mõne ühenduse institutsiooni või agentuuri poolset eeskirjade eiramist või tegematajätmissi. Euroopa Ombudsman ei saa lahendada riigisiseseid või kohalike haldusastute vastu suunatud kaebusi.

Selleks et olla teadlik Euroopa Liidu kodanik, vajate teavet oma õiguste ja kohustuste kohta. Samuti peaks kursis olema teie elu ja tegevust mõjutavate otsustega. Euroopa Liidu üldteavet, sealhulgas teavet oma õiguste kohta, saab **Euroopa Liidu infokeskusest** Tallinnas rahvusraamatukogus ja selle juures tegutsevalt tasuta **infotelefonilt 800 3330**. Igas **maavalitsuses** töötab üleriigilisse Euroopa Liidu **teavitusvõrgustikku kuuluv spetsialist**. Kontaktandmed leiate aadressilt www.riigikantselei.ee/euroopa

Kodanike teenistuses on Euroopa Komisjoni ellu kutsutud **EUROPE DIRECT teabeteenistus**, millega saab ühendust võtta helistades tasuta telefoninumbri 0080 6789 1011 või pöördudes lähimasse Europe Direct infopunkti. Kontaktandmed leiate aadressilt <http://ec.europa.eu/europedirect/>

Ettevõtjad saavad piiriüleste tegevuste kohta nõuande saamiseks pöörduda **euroinfokeskuste** võrgustiku poole. Eestis tegutsevad euroinfokeskused Tallinnas ja Narvas Eesti kaubandus-tööstuskoja ja Narva ärinõuandla juures.

Loe lähemalt: www.koda.ee

Teabeteenistused selgitavad, kuidas Euroopa Liit toimib, millised on teie õigused ning annavad mitmesugust praktilist teavet asjakohaste usaldusväärsete teabeallikate ja pädevate nõustajate leidmiseks. Vajaduse korral aitab infotöötaja leida õigusakti või kontaktandmed. Probleemide lahendamiseks, õigusaktide

**Euroopa
Komisjon**

**Euroopa Liidu
infokeskus**

Maavalitsus

**EUROPE
DIRECT
teabeteenistus**

**Euroinfo-
keskus**

tõlgendamisega ja arvamuse andmisega teavitajad ei tegele. Teabeteenistuste poole saab pöörduda telefoni teel, e-kirjaga või ise kohale minnes.

Kokkuvõte

Kui arvate, et teie õigusi Euroopa Liidu kodanikuna on rikutud, on teil järgmised võimalused.

- Esitada kaebus asjaomase riigi ametiasutusele.
- Pöörduda nõuande ja abi saamiseks SOLVIT keskuse, kodanike nõuandeteenistuse või Euroopa Liidu tarbija nõustamiskeskuse poole.
- Esitada kaebus Euroopa Komisjonile, Euroopa Parlamendile või Euroopa Ombudsmanile.
- Pöörduda õiguskaitse saamiseks kohtu poole.

Selgitamaks, kas teie probleem kuulub Euroopa Liidu reguleerimisalasse ja millistel õigusaktidel teie õigused põhinevad, pöörduge pädevate teabeteenistuste poole: Teie Euroopa, Europe Direct, Euroopa Liidu infokeskus, Euroopa Liidu teavitaja maavalitsuses, euroinfokeskus.

Kõige esimene samm on suhelda otseselt asjassepuutuva asutuse või ettevõttega.

Euroopa Liitu mittekuuluvate riikide kodanike õigused

Eestis seaduslikult elavatel välismaalastel, kes on mõne Euroopa Liitu mittekuuluva riigi (kolmandate riikide) kodanikud ja halli passi omanikud, kellel ei ole ühegi riigi kodakondsust, on Euroopa Liidu kodanikega sarnaseid õigused.

Paljudes valdkondades nagu tarbija- ja keskkonnakaitse, tööhutus jmt kehtivad eeskirjad annavad samaväärsed õigused kõigile, sest enamik nõudeid on riikide seadustes olemas.

Teatud hüvesid saavad kasutada siiski ainult Euroopa Liidu kodanikud. Sellised õigused on õigus diplomaatilisele ja konsulaarkaitsele kolmandates riikides reisides, õigus pöörduda petitiooniga Euroopa Parlamendi või ombudsmani poole, samuti ka osa Euroopa Liidu põhivabaduste hulka kuuluvast isikute vaba liikumise õigusest tulenevaid tööalase ja õpirände võimalusi. Samuti on ainult Euroopa Liidu kodanikel õigus Euroopa Parlamendi valimistel hääletada ja olla valitud.

Töölase ja õpirände võimalused on **pikaajalise elaniku** staatus-tega isikutel peaaegu samad Euroopa Liidu kodanikega. Neil on õigus võrdsele kohtlemisele tööturul, õigus õppida teistes Euroopa Liidu liikmesriikides samadel tingimustel nagu kodanikud, saada sotsiaalset kaitset.

Pikaajalise elaniku staatusega on isik, kes vastab Euroopa Liidu Nõukogu direktiivis sätestatud tingimustele ja kellele väljastatud dokumenti on tehtud märge “EÜ pikaajaline elanik” (ingl *EC long-term resident*).

Eesti õiguse kohaselt on pikaajalise elaniku elamisloa saamise tingimus asjaolu, et välismaalane peab olema Eestis legaalselt elanud vähemalt viis aastat, olemata selle aja jooksul Eestist eemal viibinud üle 10 kuu kokku ja järjest mitte üle 6 kuu. Tal peab olema siin legaalne sissetulek ja ravikindlustus ning ta ei tohi kujutada ohtu riigi avalikule korrale ja julgeolekule. Eestis peavad pikaajalise elaniku elamisloa taotlejad täitma ka integratsiooninõude, mis eeldab eesti keele algtaseme eksami sooritamist.

Välismaalane, kes siirdub teise Euroopa Liidu riiki elama, õppima või töötama ning soovib selles riigis tõendada, et ta on Eesti pikaajaline elanik, saab seda teha ID-kaardi või passi kantud kleebise abil.

Pärast Eesti liitumist Schengeni viisaruumiga saavad nii pikaajalised elanikud kui ka tähtajalise elamisloa alusel Eestis elavad isikud õiguse kõigisse lepinguosalistesse riikidesse viisavabalt siseneda ja kuni kolm kuud elada enne teise liikmesriigi elamisloa taotlemist. Peab teadma, et Schengeni lepinguga on liitunud peale Euroopa Liidu liikmesriikide ka Norra ja Island. Kahes liikmesriigis – Ühendkuningriigis ja Iirimaa – leping ei kehti.

Erandiks on **Euroopa Liidu kodanike pereliikmed**. Perekonnaliikmele (abikaasa, ülalpeetavad lapsed ja vanemad) laienevad töölase liikuvuse kontekstis samad õigused nagu Eesti kodanikule. Ta ei vaja teises liikmesriigis elamiseks eraldi elamisloa ega töötamiseks tööloa, välja arvatud, kui kõnealuses riigis kehtivad tööjõu vabale liikumisele ajutised piirangud. Elama asumine teise riiki tuleb aga nõutud korras registreerida seal kehtiva korra järgi. Pereliikmel on õigus sotsiaalkaitsele ja haridusele sarnaselt sihtriigi kodanikega. Kogu pere saab kasutada Euroopa Liidu õigusest tulenevaid hüvesid senikaua, kui Euroopa kodanikust pereliige töötab teises liikmesriigis seaduslikult.

Pikaajaline elanik

Vabariigi
President

Presidendi
ülesanded

Seaduse välja-
kuulutamise

Vetoõigus

Presidendi
kandidaat

Põhiseaduslikud institutsioonid

Vabariigi President

Vabariigi President on Eesti riigipea. Riigipea tegudele ja sõnadele pööratakse avalikkuses palju tähelepanu – tal on märkimisväärne sümboolne võim. Näiteks otsustab ta, kellele anda riiklikke teenetemärke ja võib vabastada süüdimõistetud nende palvel armuandmise korras karistuse kandmisest. President kuulutab välja rahvahääletusel vastuvõetud seadused ning riigikogu valimised. Ta kutsub kokku riigikogu uue koosseisu esimese istungi ja avab selle.

Välissuhtluses **esindab president Eesti riiki** kohtumistel teiste riigipeadega. See presidendi ülesanne on jagatud pea- ja välisministriga. President nimetab valitsuse ettepanekul Eesti diplomaatilised esindajad ning võtab vastu teistest riikidest Eestisse saabuvad diplomaadid. Eesti rahvusvaheliste lepingute sõlmimisel on tema pädevuses nende allakirjutamine pärast seda, kui riigikogu on lepingud heaks kiitnud.

Presidendi ülesannetest üks olulisemaid on **peaministri kandidaadi määramine**. Kuna kandidaadi kinnitamiseks on vaja riigikogu häälteenamust, peab president ettepaneku tegemisel arvestama riigikogus enim hääli saanud erakondade tahtega. President nimetab ametisse ministrid peaministri ettepanekul.

President nimetab ametisse ka teisi kõrgeid ametiisikuid: õiguskantsleri ja riigikontrolöri; Eesti Panga presidendi (Eesti Panga nõukogu ettepanekul) ja kohtunikud (riigikohtu ettepanekul).

Olulise riikliku tähendusega on **presidendi ülesanne riigikogus vastuvõetud seadusi välja kuulutada** ning õigus nende väljakuulutamise keelduda, kui tekib kahtlus, et seadus ei ole põhiseadusega kooskõlas. Viimast kutsutakse presidendi vetoõiguseks. President võib pöörduda riigikohtu poole, et see kontrolliks seaduse vastavust põhiseadusele.

Kellest võib saada Vabariigi President?

Vabariigi Presidendi kandidaadiks võib seada sünnilt Eesti kodaniku, kes on vähemalt 40 aastat vana. President valitakse

ametisse viieks aastaks. Kedagi ei tohi presidendiks valida rohkem kui kaheks ametiajaks. Kandidaadi ülesseadmise õigus on vähemalt viiendikul riigikogu koosseisust.

Kuidas presidenti valitakse?

Eestis on presidendivalimised jagatud parlamendi ja valimiskogu vahel. Presidendivalimistel, mis toimuvad iga viie aasta tagant, saab esmalt valimisõiguse riigikogu. Kui 2/3 riigikogu liikmetest hääletavad ühe kandidaadi poolt, on valimised lõppenud ning järgmiseks valitsusajaks riigipea leitud. Nii paljude poolthääle kokkusaamine nõuab aga suurt üksmeelt, kandidaadiga peaksid nõus olema nii riigikogus enim kui ka vähem hääli saanud erakondade esindajad. Järelikult on suur tähtsus valimiskogul, kes valib presidenti siis, kui see riigikogul ei õnnestu.

Valimiskokku kuuluvad peale kõikide riigikogu liikmete ka kohalike omavalitsuste esindajad. Tegemist on omamoodi sümboolse koguga terve Eesti elanikkonna esindajatest, sest kohalike omavalitsuste esindajate valimistel osalevad kaudselt (volikogu valimiste kaudu) ka püsielanikest mittekodanikud.

Valimiskogus võib üles seada uusi kandidaate, ka neid, kes riigikogus toimunud valimistel ei osalenud. Valituks osutub kandidaat, kes saab üle poolte kõigi hääletanute häältest. Kui esimene valimisvoor tulemust ei anna, korraldatakse kahe enim hääli saanud kandidaadi vahel teine hääletusvoor.

Presidenti valimise täpsema korra sätestab „Vabariigi Presidendi valimise seadus“.

Presidendi ametikoha ajalugu

Eesti Vabariigi riigipead on nimetatud Vabariigi Presidendiks alates 1938. aastast. Aastatel 1938–1940 oli president Konstantin Päts.

1940. aastal okupeeris Nõukogude Liit Eesti Vabariigi ning presidendi ülesandeid hakkas täitma eksiilvalitsuse peaminister. Kui peaminister ega tema asetäitja ei saanud täita peaministri ülesandeid, siis täitis neid valitsuse kõige vanem liige.

Aastatel 1940–1945 täitis presidendi ülesandeid Jüri Uluots, 1945–1963 August Rei, 1963–1970 Aleksander Varma, 1970–1990 Tõnis Kint ning 1990–1992 Heinrich Mark.

Ametiaeg

Valimiskogu

1992. aastal rahvahääletusel vastu võetud „Eesti Vabariigi põhiseaduse“ järgi valiti Vabariigi Presidendiks Lennart Meri, kes oli selles ametis 2001. aastani. 2001.–2006. aastani oli president Arnold Rüütel. Alates 9. oktoobrist 2006 on Eesti president Toomas Hendrik Ilves.

Vabariigi Presidendi ning tema ametitegevuse kohta on palju huvitavat veebilehel www.president.ee

Presidendi valimise seadust saab lugeda Riigi Teatajast aadressil www.riigiteataja.ee

Vabariigi Valitsus

Kui öeldakse sõna “valitsus”, võidakse silmas pidada erinevaid asju: mõnikord mõeldakse laiemalt täidesaatvat võimu ehk seaduste täitjaid riigis või kohalikus omavalitsuses, teinekord aga konkreetselt peaministrit ja ministreid ehk Vabariigi Valitsust. Räägime siin esmalt valitsusest just selles teises tähenduses – Vabariigi Valitsusest kui riigi poliitilisest juhtkonnast.

Meie põhiseadus ütleb, et Vabariigi Valitsus teostab Eestis täidesaatvat riigivõimu. Valitsus viib ellu riigi sise- ja välispoliitikat, mille riigikogu on heaks kiitnud. Valitsus suunab ja koordineerib valitsusasutuste tegevust ning korraldab seaduste, riigikogu otsuste ja presidendi aktide täitmist. Riigi juhtimiseks esitab valitsus riigikogule heakskiitmiseks seaduseelnõusid, koostab igal aastal riigieelarve eelnõu ja täidab muid seadustest tulenevaid ülesandeid.

Valitsus vajab riigikogu usaldust

Valitsuse moodustab presidendilt uue valitsuse moodustamise ülesande saanud peaministrikandidaat, kellele riigikogu annab valitsuse moodustamise volituse. Lihtsamalt võiks öelda, et riigikogu palkab valitsuse riiki juhtima. Peaministrikandidaadiks määrab president tavaliselt riigikogu valimistel enim hääli saanud erakonna juhi, aga valitsuse moodustamine ja püsimine oleb riigikogust – valitsus ei saa töötada, kui kodanike esindusorgan peaministrit ega valitsust ei usalda. Riigikogu annab igal aastal valitsusele volituse riigi raha kasutamiseks, kinnitades riigieelarve, ning kontrollib pidevalt valitsuse tegevust.

Kes on Vabariigi Valitsuses?

Valitsusse kuuluvad peaminister ja ministrid. „Vabariigi Valitsuse seaduse“ kohaselt ei saa valitsusel olla rohkem kui 15 liiget. Viimastel aastatel on valitsustes olnud 14 liiget: peaminister, haridus- ja teadusminister, justiitsminister, kaitseminister, keskkonnaminister, kultuuriminister, majandus- ja kommunikatsiooniminister, põllumajandusminister, rahandusminister, regionaalminister, siseminister, sotsiaalminister, välisminister ja üks

Vabariigi
Valitsus

Minister

Ministeerium

minister, kes ei juhi ministeeriumi ning kellele annab tööülesanded peaminister.

Ministrid juhivad ministeeriume, korraldavad ministeeriumi valitsemisalasse kuuluvaid küsimusi ja vastutavad seaduste, riigikogu otsuste, presidendi ja valitsuse aktide täitmise eest. **Eestis on 11 ministeeriumi ja nende valitsemisalad on kirjas „Vabariigi Valitsuse seaduses“.**

Ministeeriumis võib olla ka mitu ministrit, näiteks siseministeeriumis töötab peale siseministri ka regionaalminister.

Vabariigi Valitsuse tööst

Kuidas valitsus oma tööd planeerib? Kui uus valitsus asub ametisse, koostatakse riigisekretäri eestvedamisel valitsuse tegevusprogramm. Programmis pannakse kirja valitsuse moodustanud erakondade kokkulepitud eesmärkide, põhimõtete ja lubaduste elluviimiseks vajalikud tegevused, mille eest vastutavad ministrid, ning tähtajad. Tegevusprogramm näitab, mida ja millal valitsus soovib oma ametiajal riigis saavutada. Tegevusprogrammi elluviimise seisu jälgib riigisekretäri juhitud riigikantselei – valitsuse juures asuv asutus, mille peamine eesmärk on valitsuse toetamine poliitika kujundamisel ja elluviimisel.

Valitsuse otsus**Valitsuse istung****Stenbocki maja**

Kuidas valitsus otsuseid teeb? Valitsus teeb oma otsused istungil, mis toimub üldjuhul üks kord nädalas: neljapäeviti algusega kell 10 Tallinnas Stenbocki majas. Istungit juhatab peaminister ja istungil osalevad kõik valitsuse liikmed. Istungist võtavad sõnaõigusega osa ka riigisekretär, õiguskantsler ja riigikontrolör. Ministrid esitavad valitsusele arutamiseks ja otsustamiseks seaduste, riigikogu otsuste ning valitsuse määruste ja korralduste eelnõusid, valitsuse pädevusse kuuluvaid Euroopa Liidu asju, olulise tähtsusega sise- või välispoliitilised küsimusi. Iga valitsuse otsusele eelneb põhjalik eeltöö, mida korraldavad ministeeriumid ja riigikantselei. On kujunenud tavaks, et valitsus teeb otsuseid konsensuslikult, püütakse saavutada üksmeelt.

Valitsuse istungil vastuvõetud õigusaktid avaldatakse Riigi Teatajas.

Miks valitsused suhtlevad kodanikega?

Nii Vabariigi Valitsusel kui ka igal valla- ja linnavalitsusel on kohustus selgitada kodanikele oma eesmärgid, otsuseid ning

tegevusi, tutvustada kodanikele nende õigusi ja kohustusi ning vajaduse korral inimesi ohu eest hoiatada.

Samas on nii riigi- kui ka kohalikel juhtidel oma otsuste tegemisel vaja arvesse võtta kodanike ootusi ja vajadusi. Selleks tuleb kodanikega suhelda.

Kuidas suhtlevad valitsused kodanikega?

Nii Vabariigi Valitsus kui ka kohalikud omavalitsused annavad oma plaanidest, otsustest ja tegudest kodanikele teada enne kõike **ajalehtede, televisiooni, raadio ja Interneti vahendusel**. Tuhandete inimestega lihtsalt ei ole võimalik kogu aeg silmast-silma kohtuda, muidu jääks töö unarusse.

Õnneks on olemas ajakirjanikud, kelle töö on nii kohalike omavalitsuste kui ka riigi juhtimisest meile kõigile uudiseid edastada. Ajakirjanikud jälgivad valitsuste tegemisi, kirjutavad sellest kohalikes ja üleriigilistes ajalehtedes, räägivad raadios ning televisioonis.

Näiteks igale Vabariigi Valitsuse istungile Tallinnas Stenbocki majas järgneb pressikonverents, kus ajakirjanikud saavad ministritele küsimusi esitada. Vastused avaldatakse ajalehtedes ning sageli võib intervjuusid näha televisioonis ning kuulata raadios.

Nii ministrid kui ka kohalike omavalitsuste juhid püüavad võimaluse korral **suhelda kodanikega otse**. Näiteks käivad valitsuse liikmed visiitidel linnades ja maal, et kohtuda kohalike inimestega.

Nii riigi- kui ka kohaliku elu küsimustes on inimestel ja gruppidel sageli erinevad ootused ja arvamused. Valitsuste ees seisab keeruline ülesanne neid vastuolusid tundma õppida ja lahendusi otsida. Kodanike ootuste ja arvamuste teadasaamiseks korraldavad valitsused rahvaküsitlusi ja uuringuid, peavad nõu erinevate organisatsioonide ja kodanikeühenduste esindajatega ning hoiavad ennast kursis ajalehtedes avaldatavate arvamustega.

Kas igaühel on õigus suhelda riigi- ja kohalike omavalitsuste asutustega?

Jah. Eestis on igaühel õigus vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat infot ning igaühel on ka õigus pöörduda **märgukirjade ja avaldustega riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole**. Valitsuste ja ametiasutuste kontaktandmed – postiaadressid, telefoninumbrid ja e-posti aadressid – on avalikud.

Suhtlus
kodanikega

**Vastuvõtu
aeg**

Kõik riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud on kohustatud andma Eesti kodanikule tema nõudel infot oma tegevuse kohta. Kõik see peab loomulikult toimuma seaduste järgi.

Linna- ja vallavalitsuste ning riigiasutuste juhtidel on sageli ka kindlaks määratud iganädalased vastuvõtuajad kodanikega rääkimiseks.

Eesti kodanikul on õigus tutvuda tema kohta riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes ning riigi ja kohalike omavalitsuste arhiivides hoitavate andmetega. Teatud juhtudel võib seadus seda õigust piirata, näiteks teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning lapse põlvnemise saladuse kaitseks, samuti kuriteo tõkestamise, kurjategija tabamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Igaühel on õigus pöörduda riigiasutuste, kohalike omavalitsuste ja nende ametiisikute poole eesti keeles ja saada eestikeelseid vastuseid. Paikkondades, kus vähemalt pooled püsielanikest on vähemusrahvusest, on igaühel õigus saada riigiasutustelt ja kohalike omavalitsustelt ning nende ametiisikutelt vastuseid ka selle vähemusrahvuse keeles.

Kelle poole peaksin oma probleemiga pöörduma?

Kõik teavad, et kõhuvaluga ei pöörduta politsei poole ja vargusest ei teatata arstile. Sama lugu on suhtlemisel valitsusega – **kõigepealt on mõistlik endale selgeks teha, kes teie jaoks olulise asja üle otsustab ja kelle ülesanne on teid just selles küsimuses aidata.**

Valdades ja linnades otsustavad ja korraldavad kõiki kohaliku elu küsimusi kohalikud omavalitsused. Nii on kodanikul mõistlik paljude haridust, kultuuri ja sporti, sotsiaalhoolekannet, tervishoidu, kommunaalmajandust, teede korrashoidu, jäätme- majandust, ühistransporti ja kohalikku arengut puudutavate küsimustega **pöörduda linna- või vallavalitsuse poole.**

Kohalikel omavalitsustel on elanikega suhtlemiseks infotelefonid, veebilehed või spetsiaalsed infopunktid, samuti võivad omavalitsusel olla kindlaks määratud iganädalased kodanike vastuvõtuajad.

Igaühel on õigus taotleda valla- või linnavolikogult või -valitsuselt

nende vastuvõetud õigusaktidesse muudatuste tegemist või nende tühistamist, kui nendega on seadusvastaselt kitsendatud tema õigusi.

Kui küsimus, mida soovite valitsusele esitada, puudutab paljusid inimesi, võib sellega **pöörduda ka kohaliku ajalehe toimetusse**. Paljud ajakirjanikud on pühendunud elanike probleemide uurimisele ja nendest kirjutamisele ning nad oskavad teie küsimustega õigete asutuste ja ametnike poole pöörduda. Kui ajaleht teie väljapakutud teemal kirjutab, saavad sellest ühekorraga teada paljud inimesed.

Kui mõni riigiasutus või ametnik on teie arvates rikkunud teie põhiõigusi või -vabadusi, võite **pöörduda õiguskantsleri poole**. Eesti õiguskantsler on põhiseaduslikkuse järelevalvaja ning isikute põhiseaduslike õiguste ja vabaduste tagamise kaitsja. Õiguskantsler lahendab ka diskrimineerimisvaidlusi, st kui isikut on diskrimineeritud tema soo, rassi, usu või muu sarnase tunnuse pärast.

Üldisemate ja laiemat avalikku huvi pakkuvate riigieluküsimustega tasub **pöörduda riigikogu liikmete poole**. Riigikogu on rahva esinduskogu, millele kuulub Eestis seadusandlik võim ning ühtlasi kohustus seista hea selle eest, et valitsus tegutseks rahva huvides. Riigikogu peab valvet valitsuse tegevuse üle – seda kutsutakse parlamentaarseks kontrolliks. Iga riigikogu liige võib pöörduda arupärimisega valitsuse poole. Siis peab peaminister või minister minema parlamendi ette ning andma vastused esitatud küsimustele. Riigikogu istungid on enamasti avalikud, neid saab jälgida Toompea lossis ning neid näidatakse sageli ka televisioonis.

Kuidas küsida valitsusasutuselt teavet?

Kui küsimus puudutab mingi eluvaldkonna juhtimist kogu riigis, mõne ministri või valitsuse konkreetset otsust, on võimalik pöörduda otse valitsusasutuste või ministriumide poole **teabenõudega**. Teabenõude võib asutusele saata posti või e-posti teel, sageli on võimalik seda teha ka otse asutuse veebilehel.

Valitsusasutusest suuliselt või kirjalikult teavet küsides tuleb esitada järgmised andmed:

- 1) ees- ja perekonnanimi;

Teabenõue

Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist

- 2) posti- või elektronpostiaadress või faksi- või telefoninumber, mille kaudu vastaja saab ühendust võtta;
- 3) taotletava teabe sisu ehk mida soovitakse teada;
- 4) selgitus, kas soovitakse vastust saada suuliselt või kirjalikult.

Teabenõue täidetakse viie tööpäeva jooksul. Kui ametnikul on vaja teabenõuet täpsustada või kui teabe väljaselgitamine on aeganõudev, võib ta teabenõude täitmise tähtaega pikendada kuni 15 tööpäevani. Tähtaja pikendamisest koos põhjendustega teatab ametnik teabenõudjale viie tööpäeva jooksul. Kui ametnik ei valda taotletud teavet, selgitab ta välja pädeva teabevaldaja ja edastab talle teabenõude viivitusega, kuid mitte hiljem kui viie tööpäeva jooksul, teatades sellest samal ajal teabenõude esitajale.

Õige vastaja leidmine konkreetsele riigi juhtimist puudutavale küsimusele ei pruugi olla lihtne, sest erinevate ühiskonnaelu valdkondadega tegelevaid riigiasutusi on palju. Täidesaatvat riigivõimu teostab Eesti valitsus põhiseaduse ja teiste seaduste alusel kas vahetult või valitsusasutuste kaudu. **Valitsusasutused on ministriumid, riigikantselei ja maavalitsused, samuti ametid ja inspeksioonid ning nende kohalikud täidesaatva riigivõimu volitusi omavad asutused.**

Valitsus-
asutused

Kas pöörduda valitsuse poole üksi või koos teistega?

Demokraatliku riigikorra püsimiseks ja arenguks on avalikul võimul vaja kuulata kodanikke ja teha koostööd võimalikult paljudega neist. Otsuseid langetades peab avalik võim arvestama paljude ühiskonnaliikmete ja nende ühenduste erihuvide, väärtushoiakute ja eesmärkidega ning neid tõsiselt kaaluma ka siis, kui nende kandjad moodustavad arvilise vähemuse.

Valitsused kaaluvad ilmselt tõsisemalt ettepanekuid ja proteste, mida esitavad ühendused, see tähendab paljud inimesed koos, mitte ainult üksikisikud. Mitmetes valdkondades (piirkondlik areng, inimõigused, huvide esindamine jne) oskavad küsimustele vastata või nendega vastutavate asutuste poole edasi pöörduda **kodanikeühendused**, kelle eesmärk on oma liikmete ühishuvide kaitsmine.

Kui probleem on töö- ja sotsiaalmajanduslike õiguste kaitse, võib pöörduda ametiühingu poole. **Ametiühingute ülesanne** on töötajate huvide eest seismine valitsuse, tööandjate ja nende ühenduste ees, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes, kohtus ja töövaidlusorganites.

Infoallikad

Praktilist teavet Eestis elavate inimeste õiguste ja kohustuste kohta ning näpunäiteid asjaajamiseks Eesti riigiasutustega leiata riigiportaalist www.eesti.ee

Valitsuse liikmete ja tegevuse kohta saate lugeda veebilehelt www.valitsus.ee

Põhiseadus, Vabariigi Valitsuse seadus ja teised Eestis kehtivad seadused asuvad Riigi Teatajas aadressil www.riigiteataja.ee.

Euroopa Liitu puudutavatele küsimustele vastab euroinfo telefon 800 3330. Tasuta infotelefon on avatud E–R kella 10–17 ning vastab teile kohe või kahe tööpäeva jooksul.

Vaata ka <http://elik.nlib.ee>

Kodanike
ühendused

Ametiühing

Eesti Pank

Mida peaks teadma riigi rahaasjadest?

Eesti Pank korraldab raharinglust

Eestis korraldab raharinglust Eesti Pank. Riigikogus vastu võetud „Eesti Panga seaduse“ kohaselt on Eesti Panga kui riigi keskpanga esmane eesmärk tagada raha väärtuse püsimine ja hindade stabiilsus. Eesti Pank tegutseb muudest riigiasutustest sõltumatult. Ta annab oma tegevusest aru riigikogule, ei allu valitsusele ega ühelegi teisele täidesaatvale riigivõimuasutusele.

Eesti kroon

Eestis on seaduslik maksevahend Eesti kroon, mille vahetuskurs on fikseeritud Euroopa Liidu ühisraha euro suhtes (1 euro = 15,6466 kr). Riigikogus vastu võetud rahaseaduse järgi kuulub Eesti krooni käibelelaskmise ja käibelt kõrvaldamise ainuõigus Eesti Pangale. Eesti Pank määrab pangatähtede ja müntide nimiväärtuse ning nende kujunduse.

Riigikogu sätestab maksud ja riigieelarve

Kõik Eestis kehtivad riiklikud maksud, lõivud, trahvid ja sundkindlustuse maksed sätestab riigikogu seadusega. Samuti paneb riigikogu seadusega paika riigi vara valdamise ja kasutamise korra. Iga aasta kohta võtab riigikogu seadusena vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve ehk riigieelarve. Riigieelarve eelnõu esitab riigikogule valitsus üldjuhul septembri lõpus või oktoobri alguses. Valitsuse ettepanekul võib riigikogu aasta keskel vastu võtta ka lisaelarve.

Mis on riigieelarve?

Riigieelarve

Riigieelarve on plaan, mille alusel valitsus kasutab riigi raha. Riigieelarve näitab, kuidas raha jagada, kui palju kroone saab anda haridusele, meditsiinile, politseile, sõjaväele, tuletõrjele ja paljude teiste avalike teenuste osutamiseks. Eelarve on seega üks olulisemaid vahendeid riigi juhtimiseks.

Riigieelarve on ühtlasi ka valitsuse tulude plaan. Valitsus prognoosib riigieelarves, kui palju peaks riigikassasse raha laekuma, kui palju sellest tuleb kodanike makstavast tulumaksust, kui palju sotsiaalmaksust, kui palju aktsiisimaksudest ja muudest tuluaallikatest. Maksud on valitsuse peamine tuluaallikas.

Riigieelarve on riigikogult valitsusele antud volitus riigi raha kasutamiseks. Igal aastal kinnitab riigikogu valitsuse esitatud eelarveprojekti, lubades sedasi valitsusel raha kasutada. Kui riigikogu eelarveprojekti aasta alguseks ei kinnita, saab valitsus raha kasutada vaid eelmise riigieelarve piires.

Välimuselt on riigieelarve umbes 40 leheküljeline dokument, kus on üksikhaaval üles loetud riigi tulud, kulud ning rahastamistingimused.

Kust tulevad riigi tulud ja millised on suurimad kulud?

Eesti riigieelarvesse laekub kõige enam tulusid sotsiaalmaksust, käibemaksust ja üksikisiku tulumaksust. Lisaks saab riik raha ka mitmesugustest aktsiisimaksudest nagu kütuse-, alkoholi- ja tubakaaktsiis.

Kui majandusel läheb hästi ning inimesed ja ettevõtted teenivad rohkem raha, siis maksavad nad ka rohkem makse. See võimaldab riigieelarvet suurendada. Enamasti loovad valitsused headel aegadel reserve ja varusid kaitseks halbade aegade eest.

Kõige rohkem kulutab valitsus raha sotsiaalkuludeks, millest omakorda suure osa moodustavad pensionid. Teisel kohal on tervishoiukulud, sellele järgnevad haridus- ja teaduskulud.

Kes kontrollib riigi raha kasutamist?

Riigi raha on meie kõigi raha. Seepärast tuleb selle raha kasutamist kontrollida, et leida üles võimalikud kitsaskohad ning probleemid riigihalduses, mis vajaksid lahendamist, et Eesti riik saaks oma kodanikke paremini teenida. Tehtu kontrollimine ja hindamine aitab edaspidi riigi raha kasutamist paremini planeerida.

Riigieelarve täitmise kontrollimine on Eestis eelkõige riigikontrolli ja rahandusministeeriumi ülesanne. **Riigikontroll** on maksumaksja huvides põhiseaduse alusel tegutsev hindaja, kelle ülesanne on uurida, kuidas riik ja omavalitsused on riigi raha kasutanud ja mida selle eest rahvale pakkunud. Riigikontroll esitab oma töötulemused riigikogule, valitsusele ja avalikkusele. Riigikontrolli pädevuses pole kedagi karistada; samuti ei teosta ta ise võimu, vaid abistab

Maksud

Riigikontroll

Riigikontrolör

ettepanekuid tehes neid, kes otsuseid vastu võtavad. Riigikontrolli juhil – riigikontrolöril – on õigus osaleda ka valitsuse istungitel ning võtta oma ülesanneteisse puutuvais asjus istungil sõna.

Infoallikad

Riigieelarve, maksude ja muude riigi rahaasjade kohta saab lugeda rahandusministeeriumi veebilehelt www.fin.ee
Eesti Panga tegevuse ja Eesti rahasüsteemi kohta saab lugeda Eesti Panga veebilehelt <http://www.eestipank.info>
Eesti Vabariigi rahaseadus, Eesti Panga seadus ja teised Eestis kehtivad seadused on kättesaadavad Riigi Teatajas aadressil www.riigiteataja.ee
Riigikontrolli töötulemustega saab tutvuda veebilehel www.riigikontroll.ee

Riigikogu

Riigikogu on Eesti rahva esinduskogu. Põhiseaduse kohaselt kuulub riigikogule seadusandlik võim. Kuid peale seadusloome on riigikogul põhiseaduse järgi täita ka muud ülesanded, näiteks Vabariigi Presidendi valimine, riigieelarve vastuvõtmine ja selle täitmise kontrollimine, järelevalve valitsuse tegevuse üle, kõrgete riigiametnike ametisse määramine, Eesti esindamine rahvusvahelistes organisatsioonides.

Kuidas valmib seadus?

Seaduste väljatöötamine ja vastuvõtmine on riigikogu peamine töö.

Esimene seadusloome etapp hõlmab kogu eeltööd, mis on vajalik, et seaduseelnõu jõuaks riigikokku arutamisele. Selles etapis töötatakse välja seaduseelnõu kontseptsioon, struktuur, seaduse reguleerimisala, valmistatakse ette esialgne tekst, määratletakse mõisted. Iga seaduseelnõuga kaasnevas seletuskirjas peavad eelnõu autorid selgitama, miks seda seadust vaja on.

Seadusloome teist etappi alustab **seaduseelnõu algatamine** riigikogus. Seaduseelnõu saab riigikogus algatada riigikogu liige, fraktsioon, komisjon või Vabariigi Valitsus. Põhiseaduse muutmist saab algatada Vabariigi President. Seaduseelnõu menetlemiseks määrab riigikogu juhatus juhtivkomisjoni.

Pärast seisukohavõttu esitab juhtivkomisjon seaduseelnõu arutamisele riigikogu täiskogule. Seaduseelnõu arutelusid riigikogu istungil nimetatakse lugemisteks. Kokku peab seaduseelnõu läbima **kolm lugemist**.

Eelnõu esimesel lugemisel tutvustatakse seadust ja arutatakse üldpõhimõtteid. Pärast esimese lugemise lõpetamist saavad riigikogu liikmed esitada juhtivkomisjonile muudatusettepanekuid.

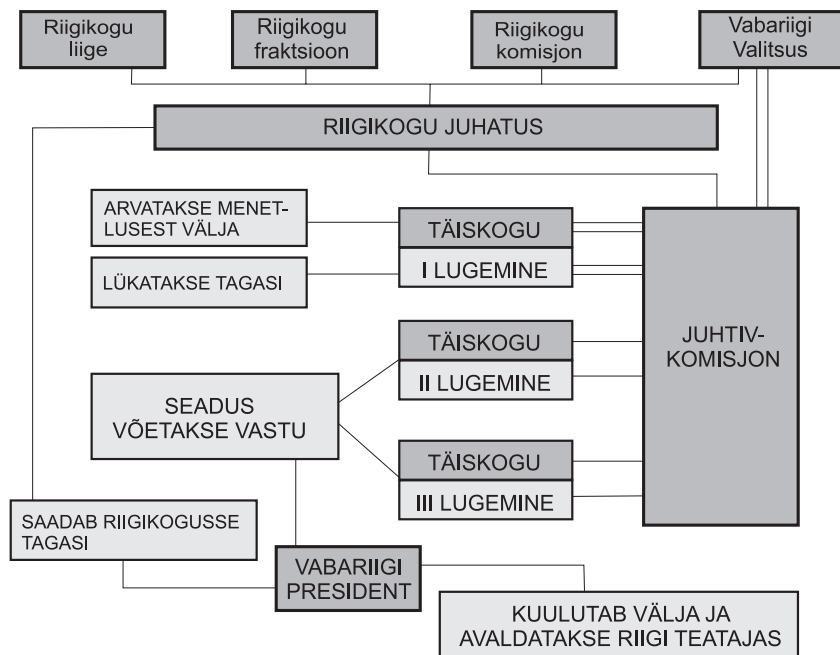
Eelnõu teisel lugemisel toimub eelnõu sätete arutelu, samuti kommenteerib juhtivkomisjon laekunud muudatusettepanekuid. Järgnevalt võib iga riigikogu liige avaldada eelnõu suhtes oma arvamust. Kui riigikogu liige nõuab, pannakse juhtivkomisjoni arvestatud muudatusettepanekud hääletusele.

Riigikogu

Seaduseelnõu
algatamine

Lugemised

Alates teisest lugemisest on eelnõu võimalik katkestada. Katkestamise eesmärk on võita aega eelnõu täiustamiseks. Ettenähtud tähtajani saab taas esitada muudatusettepanekuid. Kui teist lugemist ei katkestata, on see lõpetatud ning eelnõu suunatakse kolmandale lugemisele. Kolmandale lugemisele esitatakse seaduseelnõu lõpptekst. Viimast korda avatakse läbirääkimised, millest võtavad osa fraktsioonide esindajad. Pärast läbirääkimiste lõppu pannakse seaduseelnõu lõpphääletusele. Lihtseaduse vastuvõtmiseks peab olema istungist osavõtivate riigikogu liikmete poolthäälte enamus. Põhiseaduses on loetletud ka seadused, mille muutmiseks on tarvis riigikogu koosseisu häälteenamust, st vähemalt 51 häält.

Seaduse
väljakuulu-
tamine

Riigi Teataja

Riigieelarve

Riigikogus vastuvõetud seadused saadetakse **väljakuulutamiseks Vabariigi Presidendile**. President võib kasutada oma vetoõigust ning seaduse riigikogusse tagasi saata. Kui riigikogu seadust ei muuda, on Vabariigi Presidendil õigus pöörduda riigikohtusse, kes tühistab põhiseadusega vastuolus olevad seadused.

Pärast seaduse väljakuulutamist avaldatakse see **Riigi Teatajas**.

Riigieelarve menetlemine

Põhiseaduse alusel võtab riigikogu seadusena iga aasta kohta vastu riigi kõigi tulude ja kulude eelarve. Riigieelarve eelnõu esitab Vabariigi Valitsus riigikogule hiljemalt kolm kuud enne eelarveaasta algust. Riigieelarve koostatakse üheks eelarveaas-

taks ja selle sisu on eelarveaastal riigile laekuvate tulude ning nende arvel riigi ülesannete täitmiseks ettenähtud kulude määramine vastavalt seadustele.

Riigieelarve eelnõu arutatakse riigikogus **kolmel lugemisel**.

Esimesel lugemisel esitab rahandusminister ettekande riigieelarve üldpõhimõtetest ja annab ülevaate riigi majanduse olukorrast ning valitsuse põhieesmärkidest. Pärast esimest lugemist võivad riigikogu liikmed, komisjonid ning fraktsioonid esitada riigieelarve muudatusettepanekuid. Rahanduskomisjon vaatab ettepanekud läbi ja teeb arvestatud muudatused eelnõusse. Muudatusettepanekute kohta annab arvamuse ka valitsus.

Eelnõu teisel lugemisel toimub sätete arutelu. Riigieelarve eelnõu teise lugemise järel ja kolmandal lugemisel võivad muudatusettepanekuid esitada komisjonid ja fraktsioonid.

Riigieelarve võetakse vastu poolthälteenamusega. Vastuvõetud riigieelarve jõustub eelarveaasta algusest.

Kui riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud kahe kuu jooksul pärast eelarveaasta algust, kuulutab Vabariigi President välja riigikogu erakorralised valimised.

Riigikogu ja Vabariigi President

Eesti riigipea on Vabariigi President, kelle valib ametisse riigikogu salajasel hääletusel viieks aastaks. Presidendikandidaat peab saama riigikogu koosseisu kahekolmandikulise häälteenamuse. Kui riigikogu ei suuda kahe päeva jooksul kolmes voorus presidenti valida, siis kutsub riigikogu esimees ühe kuu jooksul kokku valimiskogu. **Valimiskogu** koosneb riigikogu liikmetest ja valdade ning linnade volikogude esindajatest. Pärast 1992. aasta presidendivalimist riigikogus on nii 1996., 2001. kui ka 2006. aastal president valitud just valimiskogus.

President on seotud parlamendiga ka valitsuse ja kõrgete riigiametnike ametiseseamise kaudu. Näiteks pärast riigikogu valimisi peab president nõu fraktsioonide esindajatega ja esitab riigikogule kinnitamiseks peaministri kandidaadi. Riigikogu annab või ei anna presidendi esitatud peaministri kandidaadile volitused valitsuse moodustamiseks. Riigikogu nimetab presidendi ettepanekul ametisse näiteks riigikohtu esimehe, riigikontrolööri ja õiguskantsleri.

**Vabariigi
President**

Valimiskogu

Riigikogus vastuvõetud seadused jõustuvad alles pärast seda, kui Vabariigi President on need välja kuulutanud.

Arupärimised, kirjalikud küsimused ja infotund

Riigikogu liikmete arupärimised, kirjalikud küsimused ning infotund on parlamentaarse kontrolli vahendid.

Arupärimised

Riigikogu liige võib pöörduda **arupärimisega** peaministri, ministrite, Eesti Panga Nõukogu esimehe, Eesti Panga presidendi, riigikontrolöri, õiguskantsleri, kaitseväe juhataja või ülemjuhataja poole tema võimkonda reguleerivate õigusaktide täitmise kohta.

Arupärimisega küsitakse teavet üldisemate ja laiemat avalikku huvi pakkuvate riigieluküsimuste kohta.

Kui parlamendiliige pöördub arupärimisega valitsuse poole, peab peaminister või minister tulema parlamendi ette 20 istungipäeva jooksul ning andma vastused esitatud küsimustele. Pärast küsimustele vastamist avatakse läbirääkimised. Rahulolematu valitsuse või selle liikme tegevusega arupärimises tõstatatud probleemi lahendamisel võib põhjustada isegi tema vastu umbusalduse algatamise.

Kirjalikud küsimused

Riigikogu liikme **kirjalik küsimus** on arupärimisega sarnane parlamentaarse kontrolli vahend. Erinevus arupärimisest seisneb selles, et kirjalik küsimus esitatakse üksiküsimuse kohta teabe saamiseks ning see peab võimaldama lühikest vastust. Küsijale vastatakse kümne tööpäeva jooksul. Kirjaliku küsimuse sisulist arutelu riigikogu istungil ei toimu. Vastus tehakse kõigile riigikogu liikmetele teatavaks.

Infotund

Riigikogu täiskogu töönädala kolmapäeval toimub **infotund**, kus peaminister ja ministrid vastavad riigikogu liikmete suulistele küsimustele. Riigikogu liige esitab riigikogu juhatusele infotunnile eelneval päeval kirjaliku taotluse. Taotluses tuleb märkida valitsusliige, kellele soovitakse küsimust esitada, ning probleem, mida küsimus puudutab. Riigikogu juhatus järjestab küsimused taotluste alusel, kusjuures arvestab küsimuse aktuaalsust ja seda, et küsimise võimaluse saaksid kõik riigikogus esindatud erakonnad.

Riigikogu juhatus

Riigikogu juhatus

Riigikogu juhatus on riigikogu liikmete hulgast valitud riigikogu tööd korraldav organ, mis koosneb riigikogu esimehest ja kahest

aseesimehest. Riigikogu juhatus korraldab riigikogu tööd riigikogu kodu- ja töökorra seaduse ja riigikogu liikme staatuse seaduse alusel.

Riigikogu juhatuse volitused kestavad ühe aasta. Seejärel valivad riigikogu liikmed enda hulgast uue juhatuse.

Riigikogu esimees juhatab riigikogu istungeid, kutsub kokku riigikogu juhatuse koosoleku, esitab juhatusele koosoleku päevakorraprojekti ja juhatab riigikogu juhatuse koosolekuid.

Riigikogu juhatus korraldab riigikogu esindamist, jaotab kohad komisjonides, kinnitab komisjoni koosseisu, registreerib fraktsioonid, koostab ja esitab riigikogule kinnitamiseks riigikogu töönädala päevakorraprojekti. Samuti määrab juhatus menetluse esitatud eelnõule juhtivkomisjoni. Riigikogu esimehe volitusel, tema äraolekul või tema volituste peatumisel täidab riigikogu esimehe ülesandeid riigikogu aseesimees.

Komisjonid

Riigikogu üks tähtis tööorgan on komisjon. Riigikogu alatine komisjon valmistab ette eelnõusid riigikogu täiskogus arutamiseks, teostab oma valdkonna piires kontrolli täidesaatva riigivõimu teostamise üle ning täidab muid seadusega või riigikogu otsusega talle pandud ülesandeid.

Riigikogus on praegu **11 alatist komisjoni**:

- 1) keskkonnakomisjon;
- 2) kultuurikomisjon;
- 3) maaelukomisjon;
- 4) majanduskomisjon;
- 5) põhiseaduskomisjon;
- 6) rahanduskomisjon;
- 7) riigikaitsekomisjon;
- 8) sotsiaalkomisjon;
- 9) väliskomisjon;
- 10) õiguskomisjon;
- 11) Euroopa Liidu asjade komisjon.

Riigikogu liige kuulub ühte alatisse komisjoni, komisjoni liikmete arvu määrab riigikogu juhatus. Oma liikmed määrab alatisesse

**Riigikogu
esimees**

**Riigikogu
komisjon**

Riigikogu fraktsioon

komisjonidesse fraktsioon, fraktsioonile kuuluvate kohtade arvu igas alatises komisjonis määrab riigikogu juhatus.

Riigikogu komisjoni esimehe ja aseesimehe valivad komisjoni liikmed enda hulgast komisjoni esimesel istungil, komisjoni esimeheks saab kõige rohkem hääli kogunud kandidaat. Vajaduse korral moodustab riigikogu **eri-, uurimis- ja probleemkomisjon**. Need on vajalikud eriülesannete täitmiseks, avalikku huvi pakkuvate sündmuste või olulise tähtsusega probleemide uurimiseks.

Riigikogu fraktsioonid

Fraktsiooni võivad moodustada ja sinna peavad kuuluma vähemalt viis riigikogu liiget, kes on valitud sama nimekirja järgi. Ühte nimekirja kuuluvad riigikogu liikmed võivad moodustada ainult ühe fraktsiooni.

Fraktsiooni registreerib riigikogu juhatus. Fraktsioon valib oma liikmete hulgast esimehe ja aseesimehe. Kui fraktsioonis on üle 12 liikme, on tal õigus valida ka teine aseesimees.

Fraktsioonid on rühmad, mille kaudu kujundatakse suur osa parlamendi tööst. Fraktsioonides lepitakse kokku **poliitilistes otsustes**, mille järel on võimalik komisjonis ja riigikogu täiskogu istungil ja avalikkuse ees oma arvamust esitada ja hääletada.

Fraktsioonidel nagu ka riigikogu liikmetel ja komisjonidel on seaduse algatamise õigus. Sellega on kindlustatud, et ka opositsioonis olevatel fraktsioonidel on võimalik oma eelnõusid välja töötada ja kaitsta riigikogus.

Riigikogu juhatus registreeris aprillis 2007 järgmised fraktsioonid: Eesti Keskerakonna fraktsioon, Eesti Reformierakonna fraktsioon, Eestimaa Rahvaliidu fraktsioon, Eestimaa Roheliste fraktsioon, Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsioon, Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsioon.

Riigikogu kantselei

Riigikogu juurde on oktoobris 1992 moodustatud riigikogu kantselei. Kantselei peamine ülesanne on riigikogule tema põhiseaduslike funktsioonide täitmiseks vajalike tingimuste loomine.

Riigikogu kantseleid juhib **direktor**, kelle määrab ametisse riigikogu juhatus avaliku konkursi korras. Riigikogu kantselei

Riigikogu kantselei

struktuuri ja teenistujate koosseisu töötab välja ning kinnitab samuti riigikogu juhatus. Igapäevaülesandeid täidab kantselei oma struktuuriüksuste – osakondade ja talituste kaudu.

Riigikogu ja avalikkus

Riigikogu iseloomustab **avatus**. Riigikogu istungid on avatud, st kõigile huvilistele pakutakse võimalust jälgida istungeid külaliste-rõdult. Samuti saab vaadata otseülekannet riigikogu veebilehel.

Toompea lossi (kus riigikogu asub) pääsemiseks tuleb kaasa võtta fotoga isikutunnistus. Lossis võib ka filmida ja pildistada, muidugi ei tohi seejuures segada riigikogu istungit. Pika Hermani torni saab külastada riigikogu lahtiste uste päeval, aprilli teisel poolel. Toompea lossis toimuvad **ekskursioonid** kõigil tööpäevadel. Ekskursioonile pääsemiseks tuleb ühendust võtta riigikogu kantselei infotalitusega (tel 631 6357, 631 6345).

Toompea lossi vahetus läheduses (Toom-Kooli 3) asub **riigikogu teabekeskus**, mis on mõeldud infot pakkuma otse tänavalt sisseastujale. Teabekeskus on avatud tööpäeviti.

Küsimustele vastatakse nii kohapeal kui ka telefoni, e-posti ja faksi teel.

Teabekeskuses on avalikuks kasutamiseks arvuti. Huvilistele osutatakse abi riigikogu käsitleva info leidmiseks riigikogu veebilehel, vajaduse korral tutvustatakse teisi kodanikule suunatud veebilehti. Teabekeskuses on kättesaadavad: riigikogu tööd tutvustavad infomaterjalid; riigikogu tööнадala päevakord; eelnõud; valimiste statistika; valik välisministeeriumi, Tallinna linnavalituse ja Euroopa Liidu Infokeskuse infolehti.

Kodanikud saavad pöörduda parlamendi liikmete poole ka kirja või e-posti teel (e-posti aadress on riigikogu liikme või ametniku nimi.perekonnanimi@riigikogu.ee). Postiaadress on riigikogu liikme, fraktsiooni või komisjoni nimi, Lossi plats 1a, 15165 Tallinn.

Samuti on kõigil võimalus kirjutada avalik e-kiri **elektroonilisse külalisteraamatusse**.

Avatus

**Riigikogu
teabekeskus**

Maakond

Eesti territoorium jaguneb maakondadeks, valdadeks ja linnadeks. Eestis on 2006. aastal **15 maakonda** ning **227 kohaliku omavalitsuse üksust**, mis jagunevad omakorda **33 omavalitsuslikuks linnaks** ja **194 vallaks**. Kui iga vald moodustab omaette haldusüksuse, siis peale 33 omavalitsusstaatusega linna on Eestis veel **vallasised linnad**, mis eraldi haldusüksust ei moodusta. Iga omavalitsusüksus kuulub maakonna koosseisu.

Maavanem**Maavalitsus**

Maakonna tasandil teostab riigi esindaja – maavanem – riikliku haldamist ning maavanemat teenindav asutus oli maavalitsus. Maavanem esindab riigi huve maakonnas, hoolitseb maakonna arengu eest, koordineerib tööd kohaliku omavalitsuse üksuste ja ministeeriumide kohahalduse üksuste (maksuameti kohalikud asutused, politseiprefektuurid jne) vahel ning teostab järelevalvet kohaliku omavalitsuse üksuste üksikaktide üle.

**Linn
Vald**

Vallad ja linnad on omavalitsuslikud kogukondlikkuse printsiibil põhinevad haldusüksused, mis moodustavad **avaliku halduse süsteemi esmase tasandi**. Euroopa kohaliku omavalitsuse harta ja kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel on kohalik omavalitsus kohalike võimuorganite õigus, võime ja kohustus seaduse alusel ja kohalike elanike huvides juhtida nende vastusalasse kuuluvaid ühiskonnaelu valdkondi. Vallal ja linnal kui kohalikul omavalitsusüksusel on võrdne õiguslik staatus. Eesti haldusterritoriaalses korralduses esineb omavalitsusüksusi, mis kannavad alevi nime, kuid staatuselt on nad vallad.

Kohalike omavalitsusüksuste organisatsiooniline ülesehitus

Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab kohaliku omavalitsuse juhtimisstruktuuri aluspõhimõtted ning töökorralduse

üldreeglid. Juhtimisstruktuuri kehtestab iga kohaliku omavalitsuse üksus oma põhimäärusega, kus on detailselt lahti kirjutatud struktuuriüksuste vastutus ja töökorraldus. Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 4 kohaselt on kohaliku omavalitsuse üksusel kaks organit: volikogu ja valitsus. Volikogu on kohaliku omavalitsusüksuse esinduskogu. Esinduskogu moodustab täitevorgani – valitsuse.

Volikogu

Kohaliku omavalitsuse volikogu on esindusorgan, mis **valitakse üldistel, ühetaolistel, otsestel ja salajastel valimistel neljaks aastaks**. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimiste valimisõiguse sätestab kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadus ning valimistel on hääletamisõigus Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kes on valimispäevaks saanud 18aastaseks ja kelle püsiv elukoht (aadressandmed on kantud Eesti rahvastikuregistrisse) asub selles vallas või linnas. Hääletamisõigus on ka välismaalasel, kes on 18aastane, elab Eestis pikaajalise elaniku elamisloa või alalise elamisõiguse alusel ja kelle elukoht asub selles vallas või linnas.

Kohaliku omavalitsuse volikogu liikmeks kandideerimisõigus on igal hääleõiguslikul Eesti kodanikul ja Euroopa Liidu kodanikul, kelle püsiv elukoht asub hiljemalt valimisaasta 1. augustil vastavas vallas või linnas. Volikogu liikmeks ei või kandideerida isik, kelle on kohus süüdi mõistnud kuriteos ja kes kannab karistust kinnipidamiskohas.

Kohaliku omavalitsuse volikogu suurus oleneb omavalitsusüksuse elanike arvust.

Volikogu järgmise koosseisu liikmete arvu määrab volikogu oma otsusega. Volikogu liikmeid peab olema paaritu arv.

Volikogus peab olema vähemalt seitse liiget. Liikmete arv määratakse rahvastikuregistri andmete põhjal, lähtudes valla- või linnaelanike arvust valimisaasta 1. juuni seisuga järgmiselt:

- 1) üle 2000 elaniku – vähemalt 13-liikmeline volikogu;
- 2) üle 5000 elaniku – vähemalt 17-liikmeline volikogu;
- 3) üle 10 000 elaniku – vähemalt 21-liikmeline volikogu;
- 4) üle 50 000 elaniku – vähemalt 31-liikmeline volikogu;
- 5) üle 300 000 elaniku – vähemalt 63-liikmeline volikogu.

Volikogu
valimine

Valimistel
kandideerimine

Volikogu
suurus

Volikogu komisjonid**Revisjoni komisjon**

Volikogu liikmete arv määratakse hiljemalt 90. päeval enne valimispäeva.

Volikogu võib moodustada komisjone, mis võivad olla nii alalised kui ka ajutised. Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus sätestab, et igal omavalitsusüksuse volikogul peab olema vähemalt 3-liikmeline **revisjonikomisjon**, mis kontrollib valla- või linnavalitsuse tegevuse vastavust volikogu määrustele ja otsustele, valla või linna vara kasutamise sihipärasust jne.

Muude komisjonide moodustamise õigus on jäetud kohaliku omavalitsuse põhimääruse reguleerida. Igal volikogu liikmel on õigus kuuluda vähemalt ühte komisjoni. Volikogu komisjone võivad juhtida ainult volikogu liikmed ning enamike omavalitsusüksuste põhimäärused näevad ette, et pool komisjonide liikmetest oleksid volikogu liikmed. Erand on revisjonikomisjon, kus kõik liikmed peavad olema volikogu liikmed.

Volikogu esimees

Volikogu esimehe valimised korraldab valla või linna valimiskomisjon ning valimistulemused tehakse kindlaks valimiskomisjoni otsusega. Volikogu esimees korraldab volikogu tööd, juhib istungeid ja esindab omavalitsusüksust. Volikogu esimehe ning ühe aseesimehe ametikohad võivad volikogu otsusel olla palgalised. Volikogul on õigus volikogu liikmetele maksta hüvitist põhitöökohal saamata jäänud töötasu ning volikogu ülesannete täitmisel tehtud kulutuste eest, kui esitatakse sellekohased dokumendid.

Volikogu istung

Volikogu istungid on avalikud.

Volikogu ainupädevus

Seaduse alusel kuuluvad kohaliku omavalitsuse volikogu ainupädevusse:

- valla- või linnaeelarve formeerimise, maksude kehtestamise, laenude võtmise, munitsipaalvaraga seotud küsimuste üle otsustamine;
- valla või linna põhimääruse ning arengukava vastuvõtmine;
- kohaliku omavalitsuse üksuse piiride muutmise ning linnaosa või osavalla moodustamise otsustamine;
- valla- või linnavolikogu esimehe, valla- või linnaapea valimine ning ametist vabastamine;
- teenistujate palgaastmete ning palgamäärade kehtestamine;
- volikogu komisjonide moodustamine ning likvideerimine.

Valitsus

Valla- või linnavalitsus on kollegiaalne täitevorgan, mille volikogu on üheks volikogu perioodiks ametisse nimetanud. Vallavalitsuse juht on vallavanem ning linnavalitsuse juht on linnapea. Volikogu valib vallavanema või linnapea neljaks aastaks. Volikogu kinnitab valitsuse liikmed vallavanema või linnapea ettepanekul valitsuse liikme kohustustesse ning nimetab palgalised valitsusliikmed ametisse. Valitsuse koosseisu võivad kuuluda nii poliitikut kui ka ametnikud. Kui volikogu istungid on avalikud, siis valitsuse istungid on tavaliselt kinnised. Valitsuse liikmed ei tohi olla samal ajal volikogu liikmed.

Vallavalitsuses kui ametiasutuses võivad struktuuriüksustena olla osakonnad ning kantselei. Suuremates linnades, kus on palju töömahukaid valdkondi, on moodustatud linnavalitsuse struktuuriüksustena ametid, mis omakorda koosnevad osakondadest. Väiksemates omavalitsusüksustes asendab osakonda üks erialaspetsialist, kes vastutab kogu valdkonna eest. **Valla- või linnasekretär** juhib valla- või linnakantseleid. Tema ülesanne on ette valmistada valitsuse istungi materjalid ning ta vastutab õigusaktide õiguspärasuse eest, mille valitsus vastu võtab. Valla- või linnasekretär korraldab volikogu õigusaktide avaldamist ja esindab valda või linna kohtus või volitab selleks teisi isikuid.

Linnaosad ja osavallad

Kohaliku omavalitsuse üksused võivad võimu detsentraliseerimiseks oma territooriumil moodustada piiratud omavalitsusliku staatusega osavaldu ja linnaosasid. Linnaosad on moodustatud näiteks Tallinnas ja Kohtla-Järvel ning mõned vallad on moodustanud osavaldasid.

Kohaliku omavalitsuse linnaosa ja osavalla moodustamise üldised alused on määratud kohaliku omavalitsuse korralduse seadusega. Osavalla ja linnaosa staatus sätestatakse kohaliku omavalitsuse volikogus vastu võetud linnaosa või osavalla põhikirjaga, kus sätestatakse osavalla või linnaosa moodustamise kord, territoorium, pädevus, vanema ametisse nimetamise kord jm. Tallinnas on võimu detsentraliseerimiseks moodustatud linnaosad, millel on halduskogu ja linnaosavalitsus. Tallinna linnaosade moodustamise põhimõtted ning halduskogude moodustamise kord on määratud Tallinna põhimääruses.

Vallavalitsus

Linnavalitsus

Vallavanem

Linnapea

Valla- või
linnasekretärLinnaosa,
osavaldPiiratud
omavalitsuslik
staatus

Õiguskantsler

Õiguskantsler

Õiguskantsleri tegevuse alus on põhiseadus

Oma ametitegevuses on õiguskantsler sõltumatu kõrge riigimees, kelle põhiülesanne on teha järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide Eesti Vabariigi põhiseadusele ja seadustele vastavuse üle.

Ombudsman

Teine tähtis ülesanne on õiguskantsleril ka ombudsmani ehk õigusvahemehe funktsioon. Ombudsmanina kontrollib õiguskantsler, et avalikke ülesandeid täitvad asutused ja ametnikud ei rikuks isikute põhiõigusi ja -vabadusi ning järgiksid hea halduse tava.

Õiguskantsleri ülesanded

Õiguskantsler lahendab ka füüsiliste ja eraõiguslike juriidiliste isikute vahelisi diskrimineerimisvaidlusi, korraldades lepitusmenetluse osapoolte vahel.

Samuti on õiguskantsler piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise riiklik ennetusasutus. Siin on õiguskantsleri ülesanne hoida ära piinamist ning inimväärikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside kasutamist Eestis.

Igaühel on õigus pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole

Õiguskantsler täidab veel mitmeid teisi talle seadusega antud ülesandeid.

Neist olulisemad on:

- riigikohtule põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses arvamuse andmine;
- kohtuniku suhtes distsiplinaarmenetluse algatamine;
- võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamine;
- riigikogu liikme arupärimisele vastamine;
- riigikogule ettepaneku tegemine riigikogu liikme, presidendi, valitsuse liikme, riigikontrolöri, riigikohtu esimehe ja riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks;
- valitsuse ja riigikogu ning riigikogu komisjonide istungitest sõnaõigusega osavõtmine.

Õiguskantsler ei ole seadusandliku, täidesaatva ega kohtuvõimu osa, samuti ei ole ta poliitiline organ. Oma ametikohustuste täitmisel lähtub õiguskantsler üksnes põhiseadusest, seadustest ja oma südametunnistusest.

Millal saab inimene pöörduda õiguskantsleri poole?

- **Igaühel on õigus** pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole **seaduse või mõne muu õigustloova akti põhiseadusele ja seadustele vastavuse kontrollimiseks**. Kui õiguskantsler leiab, et õigustloov akt (näiteks riigikogus vastu võetud seadus või valitsuse antud määrus) ei ole kooskõlas põhiseaduse või seadustega, teeb ta akti vastu võtnud organile ettepaneku see akt või selle säte 20 päeva jooksul põhiseaduse või seadustega kooskõlla viia. Kui õigustloova akti vastuvõtnud organ ei vii akti kooskõlla, teeb õiguskantsler riigikohtule ettepaneku tunnistada õigustloov akt või selle säte kehtetuks.
- **Igaühel on õigus** pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskantsleri poole avaldusega, et kontrollida, kas riigiasutus, kohaliku omavalitsuse asutus või muu avalikke ülesandeid täitev asutus või isik **tagab avaldaja põhiõigusi ja -vabadusi ning hea halduse tava**.
- Et õiguskantsler saaks avaldust kiiresti ja tõhusalt lahendada, peab avaldaja andma tema õiguste väidetava rikkumise võimalikult täpse kirjelduse; soovitatav on

Põhi-
seaduslikkuse
järelevalve

Põhiõiguste
ja -vabaduste
kaitse

Diskrimineerimisvaidlus

avaldusele lisada ka kõikvõimalikke avaldaja väiteid kinnitavaid dokumente ja tõendeid. Kui õiguskantsler pärast uurimist leiab, et kaebusealune asutus on rikkunud kaebaja õigusi ja vabadusi või hea halduse tava, on tal õigus anda soovitusi ja teha ettepanekuid rikkumiste kõrvaldamiseks. Need ettepanekud ei ole järgimiseks kohustuslikud, kuid neid täidetakse peaaegu alati.

- Alates 1. jaanuarist 2004 **võib igaüks** õiguskantsleri poole pöörduda ka **diskrimineerimisvaidluses lepitusmenetluse korraldamiseks**. Avalduse saab esitada siis, kui inimene leiab, et teda on diskrimineeritud soo, rassi, rahvuse (etnilise kuuluvuse), nahavärvuse, keele, päritolu, usutunnistuse või usulise veendumuse, poliitilise või muu veendumuse, varalise või sotsiaalse seisundi, vanuse, puude, seksuaalse suundumuse või muu seaduses nimetatud diskrimineerimistunnuse tõttu.

Millal võib õiguskantsler avalduse menetlemisest keelduda?

Õiguskantsler **jätab avalduse läbi vaatamata**, kui:

- avalduse lahendamine ei kuulu õiguskantsleri pädevusse;
- avaldus ei vasta õiguskantsleri seaduses toodud nõuetele (näiteks on avaldus anonüümne või ei ole võimalik aru saada, mille või kelle peale avaldaja kaebab);
- avaldusaluses asjas on jõustunud kohtuotsus või samaaegselt toimumas kohtueelne kohustuslik kaebemenetlus või kohtumenetlus.

Õiguskantsler **võib jätta avalduse menetlemata**, kui:

- avaldus on ilmselgelt alusetu;
- avaldus on esitatud pärast ühe aasta möödumist ajast, mil isik sai või pidi saama teada oma õiguste rikkumisest;
- isikul on võimalik esitada vaie või kasutada muid õiguskaitsevahendeid;
- kui toimub vaidemenetlus või muu mittekohustuslik kohtueelne menetlus.

Millal võib õiguskantsler alustada riigiasutuste tegevuse kontrollimist oma algatusel?

Õiguskantsleril on õigus alustada menetlus oma initsiatiivil, kui on **eelneva teabe alusel põhjust arvata**, et ühes või teises riigiasutuses toimub rikkumisi.

giasutuses on rikutud või rikutakse isikute põhiseaduslikke õigusi või vabadusi.

Sellise teabe allikad võivad olla korduvad avaldused, õiguskantsleri kantseleis tehtavad analüüsid või ka näiteks ajakirjandus. On kujunenud reeglits, et õiguskantsler ei jäta tähelepanuta ajakirjanike vahendatud andmeid isikute võimalike õiguste rikkumise kohta.

Õiguskantsleri erilise tähelepanu keskmes on need isikud, kes ise ei suuda piisavalt oma õiguste eest seista või kelle vabadusi ja teovõimet on piiratud. Need on lapsed, hooldekodudes ja psühhiaatriaiglates viibivad isikud, vangid, ajateenijad. Seetõttu külastavad õiguskantsler ja tema nõunikud erikava kohaselt lastekodusid, hooldekodusid, psühhiaatriaiglaid, vanglaid, väeosi, et kohapeal tutvuda põhiõiguste ja vabaduste tagamise olukorraga, vestelda neis asutustes olevate inimestega ning algatada vajaduse korral kontrollimenetlusi. Õiguskantsleri sekumisel on avastatud õigusrikkumised peatatud ja süüdiolevad ametiisikud on saanud õiglase karistuse.

Alates 18. veebruarist 2007 on õiguskantsler ka piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase ÜRO konventsiooni lisaprotokollis sätestatud riiklik ennetusasutus. ÜRO piinamisvastane konventsioon on üks tähtsamaid inimõiguste kaitse konventsioone. Selle kohaselt on piinamine iga tahtlik tegu, millega põhjustatakse isikule tugev füüsiline või vaimne valu või kannatus eesmärgiga saada temalt vajalikku infot või ülestunnistust või teda karistada, ähvardada või alandada. Konventsiooniga ühinenud riigi ennetusasutuse ülesanne on korrapäraselt külastada nii riiklikke kinnipidamiskohti kui ka kõiki teisi (sh eraõiguslikesse) asutusi, kus viibivate isikute vabadus on piiratud, et ennetada piinamist ja muud julma või inimväärikust alandavat kohtlemist.

Kuidas saab pöörduda õiguskantsleri poole?

Õiguskantsleri poole saab pöörduda kirjalikult, saates postiga avalduse ning lisades sellele vajaduse korral avaldaja väiteid toetavaid materjale.

Õiguskantslerile võib esitada avalduse ka e-postiga (aadressil info@oiguskantsler.ee) või kodulehe www.oiguskantsler.ee kaudu.

Õiguskantsleri poole võib pöörduda suuliselt, tulles õiguskant-

Alandava kohtlemise ennetamine

sleri või teema nõunike vastuvõtule õiguskantsleri kantseelisse. Õiguskantsleri nõunikud võtavad eelregistreerimise alusel isikuid vastu ka Pärnus, Tartus, Narvas ja Jõhvis.

Avaldus peab sisaldama järgmisi andmeid:

- avaldaja nimi, postiaadress ja isikukood või sünnikuu-päev;
- avaldaja õigusi väidetavalt rikkunud asutuse nimetus või isiku nimi;
- avalduses käsitletud tegevuse piisavalt selge kirjeldus.

Õiguskantsleri kantselei asub Tallinnas Toompeal, aadressil Kohtu 8.

Lisateavet õiguskantsleri institutsiooni kohta leiab põhiseaduse XII peatükist, õiguskantsleri seadusest ja internetilehelt www.oiguskantsler.ee. Õiguskantsleri kodulehel on võimalik tutvuda ka õiguskantsleri ülesandeid ja institutsiooni tutvustava elektroonilise teatmikuga, kus selgitatakse õiguskantsleri poole pöördumise võimalusi laiemalt. Õiguskantsleri kantselei infotelefon on 693 8404.

Kohtusüsteem

Eesti kohtusüsteem koosneb neljast maakohtust, kahest halduskohtust, kolmest ringkonnakohtust ja riigikohtust. Maakohtud ja halduskohtud on esimese astme kohtud, ringkonnakohtud on apellatsioonikohtud ning Tartus asuv riigikohus kassatsioonkohtus ja ühtlasi põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Nelja maakohtu (Harju, Pärnu, Tartu ja Viru) struktuuris tegutsevad kohtumajad asukohaga igas maakonnakeskuses (Ida-Virumaal ja Harjumaal on kolm kohtumaja). Kahe halduskohtu (Tallinna ja Tartu) struktuuris on kokku neli kohtumaja: Tallinnas, Tartus, Pärnus ja Jõhvis. Kolm ringkonnakohtu asuvad Tallinnas, Tartus ja Jõhvis.

Maa-, haldus ja ringkonnakohtuid haldavad justiitsministeerium ja kohtute haldamise nõukoda. Nõukoda koosneb 11-liikmest – kuus kohtunikku (igast kohtuastmest kaks), kaks riigikogu liiget, õiguskantsler, riigi peaprokurör ja advokatuuri esindaja. Justiitsminister osaleb nõukoja töös sõnaõigusega. Nõukoja peamine ülesanne on kooskõlastada ja anda arvamusi justiitsministeeriumi ette valmistatud esimese ja teise astme kohtuid puudutavatele otsustele – kohtute tööpiirkonna, asukoha ja kohtunike arvu määramine, kohtute struktuuri kinnitamine, kohtu esimehe nimetamine jm. Kuna igapäevase halduse seisukohast on nõukoja osa suhteliselt väike ning esimese ja teise astme kohtud on justiitsministeeriumi valitsemisalas, siis asubki kohtuhaldusaparaat justiitsministeeriumi juures. Minister kinnitab kohtute eelarved, võttes arvesse kohtute haldamise nõukoja seisukoha kohtute eelarvete kujunemise ja muutmise kohta.

Riigikohus haldab ennast iseseisvalt – tal on eraldiseisev eelarve ja haldusstruktuur. Riigikohtu pädevuses on ka mõned kogu kohtusüsteemi puudutavad ülesanded, sealhulgas kohtunike koolituse korraldamine selleks loodud sihtasutuse kaudu (õiguskeskus). Riigikohtu üldkogu teeb Vabariigi Presidendile ettepaneku esimese ja teise astme kohtunike ametisse nimetamiseks (riigikohtu kohtunikud nimetab ametisse riigikogu riigikohtu esimehe ettepanekul ja riigikohtu esimehe nimetab ametisse riigikogu Vabariigi Presidendi

Kohtusüsteem

Maa- ja linna- kohus

Ringkonna- kohus

Kohtute haldamise nõukoda

Riigikohus

Kohtu esimees Kohtudirektor

ettepanekul). Riigikohus teenindab kohtunike omavalitsusorganeid – kohtunike eksamikomisjon, koolitusnõukogu ja distsiplinaar-kolleegium. Kohtunike omavalitsusorganite liikmed valitakse kohtunike täiskogul, mis käib koos igal aastal veebruaris.

Kohtuasutust juhivad paralleelselt kohtu **esimees ja kohtudirektor**. Esimene vastutab õigusemõistmise korra kohase toimimise eest, direktor on kohtuasutuse haldusjuht. Nii esimehe kui ka direktori nimetab justiitsminister, kuid esimehe nimetamiseks on vaja ära kuulata kohtu üldkogu arvamus ja saada kohtute haldamise nõukoja nõusolek. Kohtudirektor allub nii kohtu esimehele kui ka justiitsministrile ning korraldab kohtuasutuse asjaajamist ja vara kasutamist, valmistab ette kohtu eelarve taotluse, käsutab eelarvevahendeid, vastutab raamatupidamise korraldamise eest. Kohtu õigusemõistmistegevust puudutavad otsused (nt tööjaotusplaani kinnitamine) võetakse vastu kohtuasutuse kõigist kohtunikest koosneval kohtu üldkogul.

Kinnistus- osakond Registri- osakond Kriminaal- hooldus- osakond

Kohtute juures tegutsevad ka **kinnistusosakonnad, registri-
osakonnad ja kriminaalhooldusosakonnad**, mis alluvad kohtudirektorile. Kinnistusosakonnad peavad kinnistusraamatut ja abieluvararegistrit, registriosakonnad äriregistrit, mittetulundusühingute registrit, kommertspandiregistrit ja laevakinnistusraamatut. Kriminaalhooldusosakondade ülesanne on kriminaalhooldusele jäetud isikute järelevalve ning soodustada endiste kinnipeetute ühiskonda tagasipöördumist.

Prokuratuur

Prokuratuur on justiitsministeeriumi valitsemisalas olev valitsusasutus.

Prokuratuur

Prokuratuuriseaduse alusel osaleb prokuratuur kuritegude tõkestamiseks ja avastamiseks vajaliku jälitustegevuse planeerimises; juhib kohtueelset kriminaalmenetlust, tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse; esindab kohtus riiklikku süüdistust ning täidab muid seadusega prokuratuurile pandud ülesandeid.

Prokuratuur on kaheastmeline, koosnedes riigiprokuratuurist kui kõrgemalseisvast prokuratuurist ning neljast ringkonnaprokuratuurist.

Riigiprokuratuuri tööpiirkond on terve Eesti, ringkonnaprokuratuuride tööpiirkonnad kattuvad politseiprefektuuride omadega.

Prokuratuuris töötab kokku 275 inimest, neist 190 prokuröri.

Justiitsministeeriumi peamine ülesanne on kavandada ja viia ellu riigi õigus- ja kriminaalpoliitikat, mis aitaksid tagada avatud

ja turvalist ühiskonda, kus inimesed on oma õigustest teadlikud ning võivad nende kaitses kindlad olla.

Justiitsministeerium:

- koordineerib koos teiste ametkondadega võitlust kuritegevuse vastu, et vähendada kuritegevusega tekitatavat kahju ühiskonnale ja suurendada inimeste turvatunnet;
- tagab kohtupidamise sujuvuse, kiire ja tõhusa menetluse ning kvaliteetse ja kättesaadava õigusabi;
- tagab õiguskindluse ja loob eeldused majanduskasvuks, kindlustades varaliste õiguse kaitse, tõhusa täitemenetluse, notariteenuse kättesaadavuse ning kohtulike registrite kvaliteedi;
- tugevdab demokraatliku õigusriigi põhimõtteid, aidates tagada inimeste põhiõigusi ja korrastades riigi juhtimist.

Justiitsministeerium õigusloome koordineerijana seisab hea õiguse süsteemse arendamise eest ja aitab kaasa kvaliteetse õigusloome kujunemisele. Ministeerium kontrollib, et uut õigust loodaks kooskõlas põhiseaduse ja teiste seadustega ning avaliku ja eraõiguse üldpõhimõtetega.

Ministeeriumi haldusala asutused on:

- maa- ja halduskohtud ning ringkonnakohtud;
- prokuratuur;
- vanglad;
- justiitsministeeriumi registrite ja infosüsteemide keskus;
- Eesti õiguskeele keskus;
- Eesti kohtuarstlik ekspertiisibüroo.

Ministeerium ei juhi haldusala asutusi vahetult, vaid strateegiliselt – töötab välja nende arengusuunad, määrab eesmärgid ja analüüsib tulemusi, tagab eelarve, teeb järelevalvet jms.

Justiitsministeeriumi pädevuses on ka notariaadi ametitegevuse ja õigusteenuse, vandetõlgi- ja kohtutäituriteenistuse ning pankrotihaldurite töö korraldamine, kuriteoennetuse ja Eesti õigusaktide Euroopa Liidu õigusega ühtlustamise koordineerimine, rahvusvaheliste õigusabitaotluste menetlemine ning advokatuuri tegevuse seaduslikkuse tagamise ja riigi kohtumenetluses esindamise korraldamine.

Ministeeriumi haldusalas töötab kokku üle 3500 inimese, neist 230 ministeeriumis. 2006. aastal oli ministeeriumi eelarve pisut üle ühe miljardi krooni, s.o ligikaudu 1,7% riigieelarvest.

**Justiits-
ministeerium**

Demokraatlik
parlamentaarne
vabariik
Rahvas

Riigikogu
valimised

Kohaliku
omavalitsuse
volikogu
valimised

Rahvahääletus

Valimised

Põhiseadus sätestab, et Eesti on **iseseisev ja sõltumatu demokraatlik parlamentaarne vabariik**. **Rahvas** on kõrgeima riigivõimu kandja ja teostab oma võimu valimiste ja rahvahääletuse kaudu.

Eestis korraldatakse iga **nelja aasta** tagant **riigikogu valimised** ja **kohaliku omavalitsuse volikogu valimised**. Alates 2004. aastast valitakse Eestis iga **viie aasta** tagant toimuvatel valimistel ka kuus **Euroopa Parlamendi** liiget. Meie riigis **Vabariigi Presidendi** rahvas otse ei vali. Presidendi valib iga viie aasta järel riigikogu või riigikogu liikmetest ja kohaliku omavalitsuse volikogude esindajatest koosnev **valimiskogu**. Valimistega sarnane on ka **rahvahääletus**, mille korraldamise mõne tähtsa küsimuse otsustamiseks või seaduse vastuvõtmiseks otsustab riigikogu.

Valimised ja rahvahääletus on

- **vabad** – kõigil hääleõiguslikel kodanikel on õigus valimistel osaleda ning valija võib otsustada ka mitte osaleda, mida nimetatakse absentismiks. Kõigil kandideerimisõiguslikel isikutel on õigus valimistel kandideerida;
- **üldised** – kõik täisealised teovõimelised kodanikud saavad valimistest osa võtta ning riik ei tohi kehtestada ebaproportsionaalseid valimistsensuseid või piiranguid;
- **ühetaolised** – iga valija kohta on arvestatud võrdne arv hääli, nt 1. Kõikidel häälteil on võrdne kaal ning kõikidele kandidaatidele ja kandideerivatele erakondadele peavad olema tagatud võrdsed tingimused;
- **otsesed** – kandidaatide üle peab otsustama vahetult osa võtnud isikute tahteavalduse alusel, st et ei kasutata nt valjamehi või muud kaudset organit.

Hääletamine on **salajane**. Iga hääletaja peab saama hääletada nii, et keegi ei saaks tema tahte vastaselt teada seda, kuidas ta hääletas, kas ta hääletas ega kas üldse käis hääletamas. Igal

valijal on Eestis üks hääl. Valimistulemused tehakse kindlaks **proportsionaalsuse põhimõtte** alusel.

Riigikogu valimistel ja rahvahääletusel võivad osaleda ainult Eesti kodanikud. Euroopa Parlamendi liikmete ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimisel võivad peale Eesti kodanike osaleda ka teiste Euroopa Liidu riikide Eestis elavad kodanikud. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel saavad osaleda välismaalased, kellel on pikaajalise elaniku elamisluba ja on selles linnas või vallas elanud vähemalt viimased 5 aastat. Valimistel ja rahvahääletusel on **hääleõiguslik** vähemalt 18aastane inimene, kelle elukoha andmed on arvel Eesti rahvastikuregistris.

Riigikogu ja Euroopa Parlamendi valimistel saab kandideerida vähemalt 21aastaseks saanud hääleõiguslik inimene, kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel peab kandidaat olema vähemalt 18aastane. Vabariigi Presidendi kandidaat peab olema vähemalt 40aastane sünnilt Eesti kodanik.

Hääletamisõigust ei ole isikul, kes on valimisõiguse osas tunnistatud teovõimetuks või kelle on kohus süüdi mõistnud ja kes kannab vanglakaristust.

Valimisi ja rahvahääletust korraldavad **valimiskomisjonid**. Kõrgetest riigiametnikest ja kohtunikest on moodustatud 7 liikmeline **Vabariigi Valimiskomisjon**. Maakondades juhivad valimiste korraldamist maakonna valimiskomisjonid ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel valdades ja linnades valla- ning linna valimiskomisjonid. Otsesed hääletamise korraldajad on valla- ja linnavolikogu moodustatud jaoskonnakomisjonid.

Hääletamise korraldamiseks on Eestis moodustatud 657 valimisjaoskonda, mis on ühised valimistel ja rahvahääletusel. Iga valija on rahvastikuregistri alusel kantud ühe konkreetse valimisjaoskonna valijate nimekirja. Koju saadetud **valijakaart** teavitab valijat registris olemisest ja valimisjaoskonna asukohast. Kui valijakaarti pole hiljemalt 15 päeva enne valimispäeva tulnud, siis tuleb pöörduda valla- või linnasekretäri poole.

Enamik valijaid käib **valimispäeval**, mis on alati pühapäev, hääletamas oma elukohajärgses jaoskonnas. Valimispäeval on valimisjaoskonnad avatud kella 9–20.

Võimalus on ka **eelhääletada** 6.–4. päeval enne valimispäeva nii oma elukohajärgses jaoskonnas kui ka väljaspool elukohta. Väljaspool elukohta hääletamisel paneb valija oma hääletamisedeli

Proportsionaalsuse põhimõte

Hääleõiguslik kodanik

Valimiskomisjonid

Vabariigi Valimiskomisjon

Valijakaart

Valimispäev

Eelhääletamine

**Väljaspool
elukohta
hääletamine**

kahte ümbrikku ja see saadetakse valija elukohajärgsesse jaoskonda. See on hea võimalus neile, kes ei viibi kodukandis. **Väljaspool elukohta hääletamine** toimub ka 13.–9. päevani maakonnakeskustes avatud valimisjaoskondades. Eelhääletamise ajal on valimisjaoskonnad avatud 12–20.

Valija, kes on haigestunud või kellel on muud mõjuvad takistused valimisjaoskonda minekuks, võib valimispäeval tellida endale hääletamiskasti koju. Eelhääletamise ajal korraldatakse hääletamine ka valijale, kes ei asu oma elukohas ega saa minna valimisjaoskonda, viibib näiteks haiglas.

**Elektrooniline
hääletamine**

Valijal on võimalus ka **elektrooniliseks hääletamiseks**, mis toimub samuti 6.–4. päevani enne valimispäeva veebilehel www.valimised.ee

Internetis hääletades on vaja ID-kaarti ja arvutit koos netiühenduse ja kaardilugejaga.

Hääletamine

- Võta kaasa isikut tõendav dokument.
- Esita see jaoskonnakomisjoni liikmele ja sulle antakse sedel.
- Mine hääletamiskabiini, kus on kandidaatide nimekirjad.
- Kirjuta sedelile ühe kandidaadi (Euroopa Parlamendi valimisel erakonna) number, keda sa toetad. Rahvahääletusel tuleb teha märged sedelil olevasse vastuselahtrisse „jah” või „ei”.
- Lase sedel hääletamiskasti.

Enne valima minekut tuleb koguda teavet erakondade ja kandidaatide kohta, sest **hääletamisruumis valimisagitatsiooni teha ei tohi**. Valimispäeval on igasugune valimisagitatsioon kõikjal keelatud.

Valimistel saab kandideerida nii **erakonna nimekirjas** kui ka **üksikkandidaadina**. Kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel saavad hääleõiguslikud kodanikud moodustada ka **valimisliitude nimekirju**. Eesti valimissüsteemile on iseloomulik asjaolu, et toetades üht kandidaati, toetate ka erakonda (või valimisliitu), mille nimekirjas ta kandideerib.

Valimistulemused tehakse kindlaks pärast jaoskondade sulgemist. Valimisringkonnas kasutatakse selleks lihtkvoodi meetodit. Siin osutuvad valituks kandidaadid, kes said jagatavate mandaatide arvu järgi valimisringkonnas teistest enam hääli. Riigikogu valimistel jaotatakse lihtkvoodiga jagamata mandaadid kompensatsioonimandaatidena erakondade vahel, kes kogusid üle riigi vähemalt 5% kehtivatest häältest. Selleks kasutatakse modifitseeritud d'Hondti jagajate meetodit. Seejuures saab **mandaadi** erakonna nimekirjast see kandidaat, kes on erakonna üleriigilises nimekirjas eespool.

Täpsemat infot valimiste ja rahvahääletuse korraldamise ning hääletus- ja valimistulemuste kohta saab Vabariigi Valimiskomisjoni veebilehelt <http://www.vvk.ee>. Seal on võimalik tutvuda ka valimiste ja rahvahääletuse korraldamist reguleerivate õigusaktidega.

Valimis-
tulemused

Mandaat

Riigikaitse

Riigi julgeolek

Julgeolek

Selleks, et riik saaks eksisteerida, peab ta suutma tagada oma julgeoleku, muidu lakkab riik olemast teiste riikide tegevuse pärast või ei saa valitsus enam tagada elanike turvatunnet. Lisaks otsestele julgeolekuohtudele (teiste riikide vaenutegevus, terrorism) on olemas ka kaudsed, asümmeetrilised ohud (loodusõnnetused, muud õnnetusjuhtumid näiteks tuumajõujaama-õnnetus, aga ka majandustegevusest, kuritegevusest, hooletusest ja korrupsioonist tingitud ohud). Julgeolekupoliitika eesmärk on need ohud minimaliseerida. Julgeolekupoliitika põhisuunad tulenevad aga riigi olukorrast ja valikutest.

Julgeolekuoht

Julgeoleku- poliitika

Eesti julgeolekupoliitika

Eesti julgeolekupoliitika põhieesmärgid on säilitada Eesti iseseisvus, sõltumatus ja territoriaalne terviklikkus, põhiseaduslik kord ja rahva turvalisus.

NATO

Suurem osa Eesti naabritest kuulub meiega sarnaselt Põhja-Atlandi lepinguorganisatsiooni (NATO) ja/või Euroopa Liitu. Venemaa on Eesti suurim naaber, mis ei kuulu ei NATO-sse ega Euroopa Liitu. Venemaal on hulgaliselt poliitilisi, sotsiaalseid ja majanduslikke probleeme (näiteks demokraatiast taganemine, suurriiklikud ambitsioonid naaberriikide suhtes, loodusressurside kasutamine poliitiliste eesmärkide mõjutamiseks), mis ühel või teisel viisil võivad mõjutada Eesti julgeolekut.

Julgeoleku koostöö

Eesti julgeoleku tagamiseks kasutatakse mitmesuguseid meetmeid – poliitilisi, sõjalisi, sisejulgeoleku alaseid, keskkonnakaitselisi, majanduslikke, lõimumispoliitilisi jm.

Üks rahvusvahelise poliitika vorm on julgeoleku koostöö rahvusvahelistes organisatsioonides (ÜRO, Euroopa Nõukogu, OSCE, Euroopa Liit). Peale selle on organisatsioone, mille tegevuse põhieesmärk ongi julgeolekualane, näiteks NATO.

Tänapäeva maailmas kuuluvad sõjalised meetmed endiselt julgeoleku oluliste tagatiste hulka, kuigi üleilmastumise käigus vajadus otseseks sõjaliseks sekkumiseks pidevalt väheneb. Pigem tähendavad sõjalised abinõud rahuvalve funktsiooni ehk sõjalist kohalolekut rahu säilitamiseks, kuigi mõnel puhul võivad aktiivsed sõjalised meetmed olla rahvusvahelise julgeoleku tagamise vältimatu abinõu (Afganistan, Iraak).

Sõjalistest meetmetest ei ole võimalik loobuda ka Eesti suguse väikeriigi puhul. Eesti kaitsejõududel, nii kaitseväel kui ka kaitseliidul on jätkuvalt tähtis roll riigi julgeoleku tagamisel. Kuigi otsene agressioon Eesti vastu ei ole praegu reaalne, sest see oleks agressioon NATO ja Euroopa Liidu vastu, pole me kaitsitud olukorra muutumise eest. Kaitsejõud moodustavad kõige kontsentreerituma jõuga löögiüksuse, mille vajadust tunnetatakse tihti peale alles siis, kui see vajadus on käes. Ja loomulikult ei saaks Eesti ilma kaitsejõudude olemasoluta täita oma rahvusvahelisi liitlaskohustusi.

Eesti tegevus julgeoleku tagamisel

Oma julgeoleku tagamisel on riigil põhimõtteliselt kolm võimalust.

- Tagab oma julgeoleku iseseisvalt, kasutades selleks riigi ressursse.
- Korraldab julgeolekupoliitikat koostöös teiste riikidega, moodustades selle eesmärgi saavutamiseks julgeolekualaseid organisatsioone ja/või sõjalisi liite.
- Loovutavad oma julgeoleku tagamise mõnele teisele riigile.

Eesti on pärast taasiseseisvumist 1991. a valinud oma julgeoleku tagamiseks rahvusvahelise koostöö. Kohe pärast iseseisvuse taastamist võttis Eesti kursi ühinemisele NATO ja Euroopa Liiduga. Kui NATO on otseselt sõjaline organisatsioon, mille liikmetel on kohustus toetada üksteist välisriigi rünnaku korra (art 5, üks kõigi, kõik ühe eest!) kuni otsese sõjalise osalemiseni, siis Euroopa Liit pakub kaudset ja pehmet julgeolekut ühtse majandusruumi ning paljude ühtsete poliitikate abil. Kavandatud ühtse välis- ja julgeolekupoliitika põhimõtted aga suurendavad Euroopa Liidu rolli ka rahvusvahelises julgeoleku tegevuses tervikuna. Kollektiivse julgeoleku tagamisel rahvusvahelisel areenil on Eesti rahvusvaheliselt olnud aktiivne. 1995. aastast on Eesti

Rahuvalve

Kaitsejõud

kaitseväge üksused osalenud rahvusvahelistel rahuoperatsioonidel Horvaatias, Liibanonis, Bosnia-Hertsegoviinas, Kosovos, Afganistanis ning Iraagis.

Riigikaitse

Riigikaitse

Eesti iseseisva riigikaitse taastamine algas 1991. aastal koos iseseisvuse taastamisega. Eesti riigikaitseüsteemi on kaasatud nii tsiviil- kui ka militaarstruktuurid. Riigikogu pädevuses on riigikaitset korraldavate seaduste vastuvõtmine, sõjaseisukorra ja erakorralise seisukorra, samuti mobilisatsiooni väljakuulutamine. President on riigipeana ühtlasi riigikaitse kõrgeim juht. Ta teeb riigikogule ettepaneku erakorralise ja sõjaseisukorra ning mobilisatsiooni väljakuulutamiseks.

Kaitseministeerium

Valitsus teostab täidesaatvat võimu ning korraldab riigikaitset valitsusasutuste, sh kaitseministeeriumi kaudu. Kaitsevägi kuulub kaitseministeeriumi haldusalasse. Kaitseväel on keskne koht riigi sõjalises kaitstes ning ta täidab riigi võetud kohustusi rahvusvahelistel operatsioonidel. Rahuajal juhatab kaitseväge kaitseväge juhataja ja sõjaajal ülemjuhataja.

Kaitseministeeriumi haldusalas on ka vabatahtlik riigikaitseorganisatsioon kaitseliit, mis koos kaitseväega moodustab kaitsejõud.

Iga meessoost Eesti kodanik on kohustatud läbima ajateenistuse ja mobilisatsiooni korral ilmuma teenistusse. Osalemine riigikaitstes on iga Eesti kodaniku kohustus

Kaitseministeerium: <http://www.kmin.ee>

NATO: <http://www.nato.int>

Euroopa Liit: <http://europa.eu>

Euroopa kaitseagentuur: <http://www.eda.europa.eu>

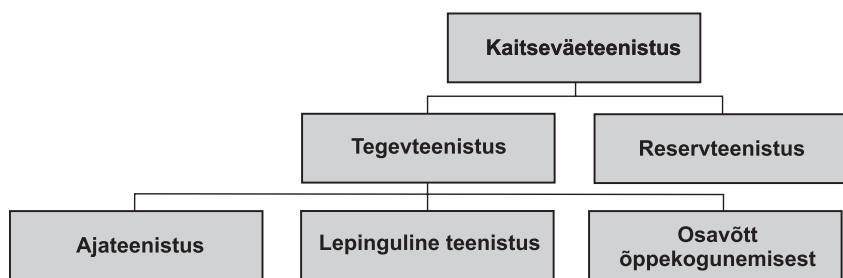
Kaitsevägi

Kaitsevägi

Eesti kaitseväge peamine ülesanne on tagada valmisolek riigi sõjaliseks kaitsmiseks tegevusega. Kaitsevägi planeerib ja teostab operatsioone kõigi väeliikide üksusi kaasates.

Kaitseväge ülesanded

Kaitseväge ülesanded rahuajal on õhuruumi ja territoriaalvete järelevalve ja kontroll, pideva kaitsevalmiduse tagamine, ajateenijate väljaõpetamine ja reservvägede ettevalmistamine, osalemine rahvusvahelistel operatsioonidel ja üksuste etteval-

mistamine selleks ning tsiviilvõimude abistamine loodusõnnetuste või inimtegevuse tõttu aset leidnud katastroofide tagajärgede likvideerimisel.

Kriisi korral või sõjaajal on kaitseväe ülesanded kontrolli tagamine riigi territooriumil, kaitsevõime rakendamine agressiooni ärahoidmiseks, selle ebaõnnestumisel riigi terviklikkuse ja suveräänsuse kaitsmine kõigi olemasolevate sõjaliste vahenditega, riigi õhuruumi kontroll ja strateegiliste objektide õhukaitse tagamine, merenkommunikatsioonide kontroll ning sadamate ja võimalike maabumistsoonide juurdepääsude kaitsmine.

Eesti julgeoleku- ja kaitsepoliitika üks alus on aktiivne osalemine rahvusvahelise julgeoleku tagamises väljaspool Eesti riigipiire. See väljendub meie kaitseväelaste tegevuses erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide juhitud kriisiohjamis- ja rahuoperatsioonides.

Eesti sõjalise julgeoleku tagamine ning rahvusvaheliste kohustuste täitmine nõuab nii inim- kui ka materiaalselt ressursi. Eesti kaitseväelasi hinnatakse rahvusvaheliselt väga kõrgelt tänu nende professionaalsusele ja usaldusväärsusele. Eesti avalikkuse tunnustuse on nad pälvinud tänu pühendumusele, vastutustundele, distsipliinile, arenemistahtele ja õppimisvõimele. Kaitseväe personalipoliitika suund on rohkete sotsiaalsete garantiide, töökoha stabiilsuse ja pideva palgatõusu abil soodustada inimeste pikaajalist teenistust kaitseväes ja tõsta noorte huvi kaitseväeteenistuse vastu. Viimastel aastatel on tehtud head tööd väljaõppekeskuste arendamisel, mida tuleb täiendada laskeväljade ning harjutusalade loomisega.

Koostööd tehakse kohalike omavalitsuste ja keskkonnateadlastega laskeväljade ning harjutusalade loomisel. Prioriteet on väljaõppekeskuste arendamine ja kaasajastamine rahvusvahelistele nõuetele. Kaasaegne väljaõppekeskus koosneb 33 erinevast

**Rahvusvahelise
julgeoleku
tagamine**

**Sõjalise julge-
oleku tagamine**

**Välja-
õppekeskus**

objektist: vahtkonnahoone-pääsla, kasarmu, õppehoone, staap, söökla ja toiduladu, ambulants, rivistus- ja lipuväljak, tankla, remon-dihall, tehnika varjualused, estakaad, varustuse ladu, lõhkeaineladu, relvaladu, katlamaja, sõdurikodu, ühiselamu, spordihoone, pallimän-guväljakud, lähiharjutusala takistusribaga, staadion, generaator, teed, parklad, haljastus, pumbamaja suurkaevuga, kommunikatsioonisoonid (vesi, kanalisatsioon, küte, elekter), piirdeaed, kabel, garaažid, helikopteri maandumisplats, mess ja harjutusväljak.

Kaitsevägi: <http://www.mil.ee>

Kaitseväge harjutusväljakud: <http://www.harjutusvali.mil.ee>

Scoutspataljon: <http://www.scoutspataljon.ee>

Kaitseväge Ühendatud Õppeasutus: <http://www.ksk.edu.ee>

Balti Kaitsekolledž: <http://www.bdc.ee>

Kaitseliit

Kaitseliit

Kaitseliit on kaitsejõudude osa, kaitseministeeriumi valitsemis-alas tegutsev vabatahtlik, sõjaväeliselt korraldatud, relvi valdav ning sõjaväeliste harjutustega tegelev riigikaitseorganisatsioon, mille missioon on kõrge valmisolekuga vabatahtlik organiseeritud jõud kõikjal Eestis eesmärgiga suurendada rahva turvalisust, liita rahvast ja kaitseväge riigi ühiseks kaitseks ning vajadusel kaitsta riiki sõjaliselt.

Kaitseliit on avalik-õiguslik juriidiline isik. Kaitseliit on erakonnaväli-ne organisatsioon. Erakondade ja muude poliitiliste ühenduste ning nende esindajate erakondlik tegevus kaitseliidus on keelatud.

Kaitseliidu ülesanne on vabale tahtele ja omaalgatusele toetu-des suurendada rahva valmisolekut kaitsta eesti iseseisvust ja põhiseaduslikku korda. Kaitseliidu juures tegutsevad naiskodu-kaitse ja noorteorganisatsioonid (noored kotkad ja kodutütred).

Kaitseliit: <http://www.kaitseliit.ee>

Naiskodukaitse: <http://www.naiskodukaitse.ee>

Noored Kotkad:

http://www.kaitseliit.ee/index.php?op=body&cat_id=22

Kodutütred: <http://www.kodutytar.ee>

Kaitseväeteenistus

Kaitseliidu ülesanne

Kaitseväeteenistus

Eesti Vabariigi põhiseaduse järgi on Eesti kodanikud kohustatud osa võtma riigikaitsest seaduses sätestatud alustel ja korras.

Riigikaitsest osavõtmise alused ja korra sätestab kaitseväeteenistuse seadus.

Meessoost Eesti kodanik on kohustatud teenima kaitseväes – täitma kaitseväeteenistuskohustust.

Kaitseväeteenistus jaguneb tegevteenistuseks ja reservteenistuseks. Tegevteenistuse liigid on ajateenistus, lepinguline teenistus ja reservväelaste osavõtt õppekogunemistest.

Mobilisatsiooni korral kehtib kõigile kaitseväekohustuslastele ühtne kaitseväeteenistuskohustus.

Kaitseväekohustuslased jagunevad kutsealusteks, ajateenijateks ja reservväelasteks. **Kutsealune** on jooksva aasta vältel 16aastaseks saav kaitseväekohustuslane kuni ajateenistusse kutsumiseni või ajateenistusse kutsumisest vabastamiseni. Kaitseväelased jagunevad tegevteenistuse liigi alusel:

- 1) ajateenijateks;
- 2) kaadrikaitseväelasteks;
- 3) õppekogunemisest osavõtvateks reservväelasteks.

Ajateenija on ajateenistuskohustuse täitmisele kutsutud kaitseväekohustuslane. Ajateenistuse kestel jagunevad ajateenijad sõjaväelise auastme järgi sõduriteks ja nooremallohvitserideks.

Kaadrikaitseväelane on sõdurilt, allohvitserilt või ohvitserilt nõutava hariduse, sõjaväelise väljaõppe ja sõjaväelise auastme saanud, vabatahtlikult lepingulisse tegevteenistusse astunud Eesti kodanik.

Reservväelane on kaitseväekohustuslane, kes oma tervise seisundi ja vanuse poolest on tunnistanud kaitseväeteenistuskõlblikuks ning arvatud kaitseväe reservi.

Kaitseväeteenistuskohustus

Kaitseväeteenistuse seaduse alusel on meessoost Eesti kodanik kohustatud teenima kaitseväes – täitma kaitseväeteenistuskohustust.

Kaitseväeteenistus jaguneb ajateenistuseks ja reservteenistuseks. Eesti kodanik on kaitseväekohustuslane 16.–60. eluaastani.

Kutsealusena arvelevõtmine

Kaitseressursside amet võtab kutsealuse arvele kaitseväeteenistuskohustuse täitmiseks alates tema 17aastaseks saamisest. Arvelevõtmisest teavitatakse kutsealust kirjalikult.

Tegevteenistus

Reserv-
teenistus

Lepinguline
teenistus

Mobilisatsioon

Kaitseväe-
kohustuslane

Ajateenija

Kaadrikaitse-
väelane

Reservväelane

Ajateenistus

Ajateenistuse jooksul omandatakse põhiteadmised riigikaitsest. Ajateenistus kestab 8–11 kuud. Ajateenistuse kestuse otsustab teenistust korraldav väeosa ülem lähtudes väljaõppeplaanist. Ajateenistuse läbimine on eelduseks Kõrgemasse Sõjakooli astumisel, mille lõpetajad asuvad ohvitseridena teenima kaitseväes. Samuti on võimalus astuda teenistusse elukutselise kaitseväelasena Scoutspataljonis või teistes väeosades.

Ajateenistus**Asendus-
teenistus**

Usulistel või kõbelistel põhjustel kaitseväeteenistusest keeldunud kutsealune on kohustatud läbi tegema asendusteenistuse.

Asendusteenistustlane teenib siseministeeriumi või sotsiaalministeeriumi valitsemisala struktuuriüksuses, mis tegeleb pääste-, sotsiaalhooldus- või hädaabitöödega. Asendusteenistus kestab vähemalt 12 kuud.

Asendusteenistus**Kutsealuse arstlik läbivaatus**

Kaitseressursside ameti arstlik komisjon määrab kindlaks kutsealuse kaitseväeteenistuskõlblikkuse tema tervisliku seisundi alusel.

Kaitseressursside ameti arstliku komisjoni liikmed on sisehaiguste arst või perearst, üldkirurg või ortopeed ja psühhiaater. Peale arstliku komisjoni liikmete viibib alati kohal kaitseressursside ameti esindaja, kelle poole kutsealune saab pöörduda ajateenistust puudutavates küsimustes ning esitada avaldusi, tõendeid ja muid dokumente.

Täpsem info kaitseressursside ameti arstlike komisjonide ja peaspetsialistide vastuvõtuaegadest ja -kohtadest on aadressil www.kra.ee

Nii tööandja kui ka õppeasutus on kohustatud lubama kutsealust arstlikule läbivaatusele.

Ajapikenduse taotlemine**Ajapikenduse
taotlemine**

Kaitseressursside ameti arstliku komisjoni otsusel võib anda kutsealusele ajapikendust haiguse või tervisehäire ravimiseks. Perekindlikel või majanduslikel põhjustel antakse kutsealusele ajapikendust, kui ta peab üleval vähemalt kahte või üksinda vähemalt ühte last või kui ta on ainus isik, kes hooldab raske või sügava puudega inimest, kelle ülalpidamiskohustus tuleneb perekonnaseadusest.

Kutsealusel on õigus ajapikendusele kutseõppeasutusse, rakenduskõrgkooli või ülikooli astumiseks vahetult pärast keskkhariduse omandamist sama aasta 15. septembrini.

Üldkeskkhariduse või kutsekeskkhariduse omandamiseks päevases õppevormis on õigus taotleda ajapikendust, kuid mitte pikemaks ajaks kui selle aasta 1. juulini, mille jooksul kutsealune saab 21aastaseks.

Kutsealune, kes on asunud omandama kutsekeskkharidust üldkeskkhariduse baasil või kõrgharidust akrediteeritud õppekava alusel, võib vahetult pärast keskkhariduse omandamist valida ajateenistuse läbimise aja kolme aasta jooksul arvates õppeasutusse vastuvõtmisest. Oma valikust tuleb kaitseressursside ametile kirjalikult teatada hiljemalt sama aasta 15. septembriks.

Valitavale ametikohale kandideerivale kutsealusele antakse ajapikendust valimistulemuste teatavaks tegemiseni või valitava kogu liikmeks oleku lõpuni.

Ajateenistusse kutsumine

Ajateenistusse kutsutakse 18–27aastane kutsealune, kelle tervislik seisund on kaitseväeteenistuseks kõlblik või kõlblik piirangutega.

Kutsealusele teatatakse kirjalikult ajateenistusse kutsumise kuupäev, kellaaeg ja kogunemise koht. Kaitseressursside amet toimetab kutsealused teenistuskotta.

Ajateenistuse ajaks säilib ajateenijale:

- tema töö- või teenistuskoha
- tema õppekoht.

Ajateenija lapsele makstakse ajateenija lapsetoetust.

Ajateenijal on ravikindlustus.

Mida ajateenistusse kaasa võtta?

Kohustuslik on kaasa võtta

- 1) isikutunnistus või Eesti kodaniku pass;
- 2) juhiloa (kui on olemas);
- 3) hambahari, hambapasta, šampoon, seep, habemeajamisvahendid ja küünekäärid;
- 4) spordiriided;

Ajateenistusse kutsumine

- 5) spordijalatsid;
- 6) õmblusnõel ja musta värvi õmblusniit.

Keelatud on kaasa võtta

- 1) alkoholi;
- 2) narkootilisi aineid;
- 3) ravimeid;
- 4) hasartmänge.

Kutsealuse vastutus

Kutsealuse vastutus

Kui kutsealune eirab kutset ajateenistusse või arstlikku komisjoni, karistatakse teda rahatrahvi või arestiga.

Samuti on ette nähtud karistused kaitseressursside ameti kutse peale ilmumata jätmise või seaduse alusel esitamisele kuuluvate dokumentide esitamata jätmise eest.

Hüvitis ja toetus

Kaitseressursside ameti arstliku komisjoni läbimisel makstakse kutsealusele hüvitist.

Ajateenistuse lõppemisel makstakse reservi arvatud ajateenijale toetust.

Ajateenijale makstakse igakuist tasu auastme ja teenistuses olnud aja järgi.

Reservi arvamine

Reservi arvamine

Üks kaitseväeteenistuskohustuse liik on teenistus reservväelaseks.

Reservi arvatakse aja- või asendusteenistuskohustuse täitnud isik, tegevteenistusest vabastatud kaadrikaitseväelane või sõjaväelise väljaõppe saanud naissoost Eesti kodanik.

Isikud, kes on ajapikendustähtaja jooksul saanud 28aastaseks või isikud, kes on tahtlikult toime pandud kuriteo eest kandnud vabaduskaotuslikku karistust ja pole seetõttu ajateenistuskohustust täitnud, võetakse reservis arvele kui väljaõpetamata sõdurid.

Väljaõpetamata sõdurina võtab kaitseressursside amet reservis

Väljaõpetamata sõdur

arvele meessoost isikud, kes on vanuses 28–60 eluaastat ja kes on võetud rahvastikuregistri objektina arvele rahvastikuregistri seaduse alusel.

Reservväelaste arvestust peetakse kaitseväeteenistuskohustuslike Eesti kodanike riiklikus registris. Reservväelasena arvestamine toimub kuni selle kalendriaasta lõpuni, mille jooksul reservväelane saab 60aastaseks.

Reservväelase kohustused

Reservväelane on kohustatud:

- 1) teatama kaitseressursside ametile oma hariduse, perekonnaseisu ja töökoha muutustest, samuti raskest haigusest või kehalisest puudest ja muudest asjaoludest, mis mõjutavad tema kaitseväeteenistuskõlblikkust;
- 2) esitama kaitseressursside ameti või kaitseväge territoriaalse staabi nõudmisel andmete kontrolliks või haldusakti andmiseks vajalikke tõendeid;
- 3) osalema sellekohase kutse saamisel õppekogunemistel;
- 4) ilmuma sellekohase kutse saamisel kaitseressursside ameti arstlikku komisjoni.

Reservväelase kutsub õppekogunemistele kaitsevägi.

Osavõtt õppekogunemistest

Reservväelane kutsutakse õppekogunemisele väeossa, õppekeskusse või kaitseväge õppeasutusse. Reservväelasi kutsub õppekogunemistele kaitsevägi, täpsemalt kaitseringkonna ja erikaitsepiirkonna staabid.

Õppekogunemisest osa võttev reservväelane on tegevteenistuses ning talle laienevad sellel ajal kõik lepingulises tegevteenistuses oleva kaitseväelase õigused ja kohustused. Reservväelane määratakse õppekogunemisel väeosa ülema või kõrgema ülema käskkirjaga tema auastmele ja sõjaväelisele väljaõppele vastavale ametikohale, kui reservväelane ei ole sõjaaja ametikohale eelnevalt määratud. Määratud ametikoha järgi saab reservväelane ka õppekogunemise perioodil teenistustasu Vabariigi Valitsuse määruses "Kaadrikaitseväelaste teenistuse tasustamine" sätestatud korras.

**Õppe-
kogunemine**

Õppekogunemiste kestus on sätestatud kaitseväeteenistuse seaduse § 131.

Lisainfo kaitseväeteenistuskohustuse täitmise kohta

Kaitseressursside Amet

Maneeži 3
10117 Tallinn
Tel 717 0700
Faks 717 0701

Kaitseväeteenistuskohustuslaste arvestuse Tartu osakond
Puiestee 114
51013 Tartu
Tel 717 0746
Faks 717 0776

e-post: krainfo@kra.ee
teabenõuded: teave@kra.ee
www.kra.ee

Kutsealuse tasuta infoliin: 800 2525

Politsei

Politsei kuulub siseministeeriumi valitsemisalasse. Õiguskorra kaitsel ja turvalise ühiskonna kindlustamisel lähtub politsei seaduslikkuse ja humanismi põhimõtetest. Politsei tegevuse peamine alus on politseiseadus.

Politsei ülesanne on avaliku korra ning isikute seaduslike huvide kaitsmine, süütegude ennetamine ja tõkestamine, kriminaalaljade kohtueelne menetlemine, väärtegude menetlemine ning oma pädevuse piires karistuste määramine ja täideviimine.

Tegevuse põhialused

Politsei kaitse all on kõik Eesti Vabariigi territooriumil viibivad ning tema jurisdiktsioonile alluvad isikud sõltumata nende kodakondsusest, rahvusest või rassist, nahavärvist, soost, keelest, usutunnistusest, sotsiaalsest päritolust, ühiskondlikust ja varanduslikust seisundist, haridusest või muudest asjaoludest. **Politsei ei tohi oma tegevuses kasutada ebaseaduslikku füüsilist ega psüühilist vägivalda, inimese väarikust alandavat kohtlemist või karistust.**

Oma ülesannete täitmisel teeb politsei koostööd **teiste riigiorganitega, ühiskondlike organisatsioonide ja kodanike ning nende ühendustega.**

Avalikustamine

Politsei informeerib oma tegevusest riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid ning elanikkonda. Avalikustamisele ei kuulu riiklikke ja teenistuslikke ning organisatsioonide ja isikute ärisaladusi sisaldavad andmed, eraelu puudutavad andmed, samuti politsei ametialase tegevuse käigus saadud andmed, mis võivad kahjustada kodanike au ja väarikust või raskendada kuritegude avastamist või soodustada kuritegevust.

Politsei on kohustatud sellekohase avalduse korral esitama kodanikule teabesüsteemis tema kohta säilitatavad

Politsei

Politsei
ülesanne

Avalikustamine

**Politsei-
asutused**

andmed, kuid mitte sagedamini, kui kord aastas. Andmete esitamine teiste isikute kohta on keelatud.

Struktuur

Politseiasutused on:

- 1) politseiamet;
- 2) politseiprefektuurid;
- 3) üleriigilised spetsialiseeritud politseiasutused – julgestuspolitsei, keskkriminaalpolitsei ning (kuni 31. detsembrini 2007) kohtuekspertiisi ja kriminalistika keskus.

Politseiamet

Politseiamet korraldab avaliku korra ja sisejulgeoleku tagamist, kuritegude ja haldusõigusrikkumiste ennetamist, tõkestamist ja avastamist, kriminaalasjade kohtueelset uurimist, haldusõigusrikkumise asjade menetlemist ning täidab muid seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga politseile pandud ülesandeid: **juhib, suunab, koordineerib ja kontrollib** tema halduses olevate politseiasutuste tegevust.

**Politsei
prefektuur**

Politseiprefektuur on politseiameti kohalik täidesaatva riigivõimu volitusi omav asutus. Politseiprefektuur tagab avaliku korra ja sisejulgeoleku, ennetab, tõkestab ja avastab kuritegusid ja haldusõigusrikkumisi, toimetab kriminaalasjade kohtueelset menetlust, väärteomenetlust ning täidab muid seadusega või seaduse alusel antud õigusaktiga politseile pandud ülesandeid, mille täitmine ei kuulu üleriigiliste politseiasutuste pädevusse.

Politseiprefektuuride koosseisu kuuluvad **territoriaalsed struktuuriüksused** – politseijaoskonnad ja politseiosakonnad. Politseiprefektuuri koosseisu kuuluvad arestimajad, kus peetakse kinni vahistatuid ja arestialuseid, samuti kainenemisele toimetatud isikuid ja väljasaadetavaid.

Politseijaoskond

Haldusterritoriaalselt on riigi territoorium jagatud 4 politseiprefektuuri tööpiirkonnaks (Põhja, Lõuna, Ida ja Lääne politseiprefektuur).

Üleriigiliste spetsialiseeritud politseiasutuste tööpiirkond on terve riigi territoorium.

Politseiametnik

Politseiametnik on politseiteenistuses olev isik. Politseiametnik on riigiametnik.

Politseiteenistusse võetakse 19aastaseks saanud vähemalt keskharidusega Eesti kodanik, kes valdab kehtestatud nõuete järgi eesti keelt ning vastab politseiametniku kutsesobivuse nõuetele.

Politseiteenistusse **ei võeta** isikuid,

- kes on piiratud teovõimega;

Politseiametniku ametitõendi näidis

- kellel on täitmata ajateenistuse kohustus;
- keda on karistatud tahtlikult toimepandud kuriteo eest;
- kes on kandnud vabadusekaotuslikku karistust;
- kes on kriminaalasjas kahtlustatav, süüdistatav või koh-tualune;
- kellelt on jõustunud kohtuotsusega ära võetud politsei-ametniku ametikohal töötamise õigus;
- kes on lähedases suguluses (vanemad, vennad, õed, lapsed) või hõimluses (abikaasa, abikaasa vanemad,

Politseiametnik

Politseikadett

Politsei
kohustused

vennad, õed, lapsed) vastavat ametikohta vahetult kontrolliva ametniku või vahetu ülemusega;

- kes saab välisriigilt pensioni, töötasu või muid regulaarseid hüvitisi.

Politseikolledži õpilane ja täiskoormusega õppe üliõpilane on **politseikadett**. Politseikadett, kes on suunatud praktikale, on võrdsustatud politseiametnikuga.

Politsei kohustused

Politsei põhiülesanne on avaliku korra kaitsmine.

Politsei kohustused tulenevad lisaks politseiseadusele teisi valdkondi reguleerivatest seadustest (nt alkoholiseadus, kaubandustegevuse seadus, liikluseadus jm).

Politsei oma ülesannete kohaselt:

- 1) **abistab** kodanikke oma pädevuse piires;
- 2) **kaitseb** kodanike elu, tervist, au ja väärikust, vara ning omandit õigusvastaste rünnete eest ja muu ohu korral;
- 3) tagab korra **avalikes kohtades**, õigusrikkumiste korral nõuab nende viivitamatut lõpetamist ning võtab tarvitusele sellekohased meetmed;
- 4) **otsib** taga teadmata kadunud, ebaseaduslikult Eestis viibivaid ning teisi isikuid seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud korras;
- 5) **teostab riiklikku järelevalvet** oma pädevuse piires;
- 6) võtab vastu ja **registreerib** õigusrikkumiste ning muude sündmuste kohta saabuvat **infot**, võtab tarvitusele abinõud õigusrikkumiste ärahoidmiseks, tõkestamiseks ning avastamiseks;
- 7) **alustab kriminaalmenetluse**, teostab kuritegude kohtueelset uurimist ja täidab muid ülesandeid, mis tulenevad kriminaalmenetluse seadustikust; teeb ekspertiise ja kriminalistikauuringuid;
- 8) **täidab** oma pädevuse piires **kohtuotsuseid** ja -määrusi, viib täide aresti, lühiajalist vangistust ja väljasaatmist, vallab ja konvoeerib kinnipeetud ja vahi alla võetud isikuid;
- 9) **tagab** politseisse toimetatud isikute õigused ja seaduslikud huvid, vajaduse korral meditsiinilise abi, annab esialgse selgituse politseisse kutsumise või toimetamise kohta;

- 10) **osaleb** õigusrikkumiste ennetamises;
- 11) menetleb **väärtegusid** oma pädevuse piires;
- 12) **kaitseb** välisriikide **suursaatkondi** ja suursaadikute elukohti; valvab valitsuse määratud objekte;
- 13) reguleerib **liiklust** ja teostab liiklusjärelvalvet, kontrollib teede, tänavate, liikluskorraldusvahendite ja liiklusvahendite seisukorda;
- 14) **informeerib** riigi- ja kohaliku omavalitsuse organeid kuritegevuse olukorrast, avariidest, tulekahjudest, katastroofidest, loodusõnnetustest ja muudest erakorralistest sündmustest ning võtab tarvitusele vältimatud abinõud nende tagajärgede likvideerimiseks, inimeste päästmiseks ja abistamiseks; annab abi isikutele, kes on saanud kannatada õigusrikkumiste tõttu või kes on abitus seisundis;
- 15) **tagab** leitud ja politseile üleantud asjade ja dokumentide säilimise nende tagastamiseks omanikule või seaduslikule valdajale;
- 16) **osaleb** looduskeskkonna, loodusvarade ja -objektide kaitseel.

Politsei **abistab oma pädevuse piires:**

- 1) tervishoiu- ja veterinaarjärelevalveorganeid karantiini rakendamisel epideemia või episootia korral;
- 2) raviasutusi, rakendades õigusaktidega ettenähtud korras nende isikute kohtetoimetamist, kes oma tervisliku seisundi tõttu kujutavad ohtu iseendale või teistele isikutele;
- 3) päästemetnikke nende teenistusülesannete täitmisel, tagades vajaduse korral avaliku korra;
- 4) julgeolekuasutusi nende ülesannete täitmisel;
- 5) maksu- ja tolliametit tollieeskirjade tolliseaduse tähtsuses rakendamisel.

Politsei õigused

Politseil on õigus:

- 1) **nõuda** kodanikelt ja ametiisikutelt avaliku korra järgimist ja korrarikkumiste lõpetamist ning rakendada õiguserikkuja suhtes seaduses ettenähtud sunnivahendeid;
- 2) **kontrollida** õigusrikkumise toimepanemises kahtlustatava isikut tõendavaid dokumente ning ohutuse taga-

**Politsei
õigused**

- miseks teostada kohapeal kahtlustatava isiku ja tema asjade läbivaatust;
- 3) **koostada protokolle** väärtegude kohta, määrata väärteokaristusi, teostada isiku kinnipidamist ning rakendada muid seaduses ettenähtud abinõusid võitluses väärtegude vastu;
 - 4) **kutsuda politseisse** kodanikke ja ametiisikuid politsei menetluses olevates süüteoasjades, toimetada politseisse õigusrikkumises osalenud isikuid selle asjaolude viivitamatuks väljaselgitamiseks;
 - 5) **pidada** seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud korras kinni ning hoida vahi all kuriteo toimepanemises kahtlustatavaid isikuid;
 - 6) pidada kehtestatud korras kinni Eestis ebaseaduslikult viibivaid isikuid;
 - 7) **toimetada ravi- või politseiasutusse** isikuid, kes alkoholi- või narkootikumijoobe tõttu võivad ohustada iseenast või teisi kodanikke, samuti õiguskorda rikkunud kodanikke nende isiku kindlakstegemiseks ja vajaduse korral väärteoprotokolli koostamiseks;
 - 8) **kohaldada** isikute **sundtoomist** seaduste ja muude õigusaktidega ettenähtud juhtudel;
 - 9) **fotografeerida** kuriteo toimepanemises kahtlustatavana kinnipeetud või vahi alla võetud isikuid, karistusest tingimisi vabastatud või vangistusest tingimisi vabastatud või arestiga karistatud ning võtta neilt sõrmejälgi;
 - 10) **teha heli- ja videosalvestusi** ning filmida kuriteo toimepanemises kahtlustatavaid, süüdistatavaid, süüdimõistetuid, arestiga karistatud, karistusest või vangistusest tingimisi vabastatud; isikuid, keda tuvastatakse neile abi osutamise vajadusel, varjupaigataotlejaid; ebaseaduslikult Eestis viibivaid välismaalasi ja välismaalasi, kelle suhtes on kohaldatud sissesõidukeeldu nende teadmisel ning nende isiku- ja asjade läbivaatust seaduste ja muude õigusaktidega sätestatud korras;
 - 11) **teha kainenemisele toodud isikute läbivaatust** ning **võtta hoiule nende asju ja dokumente**;
 - 12) **teostada jälitustoiminguid**; kasutada kuritegude tõkestamiseks, väljaselgitamiseks ja avastamiseks tehnilisi ja muid vahendeid, rikkumata kodanike põhiseaduslikke õigusi;

- 13) **siseneda** kuriteo toimepannud isiku jälitamiseks või kuriteo tõkestamiseks või kodanike julgeolekut ohustava loodusõnnetuse või muu erakorralise sündmuse korral kodanike eluruumidesse ja muudesse ruumidesse ning organisatsioonide ruumidesse ja territooriumile;

- 14) vajaduse või ohu korral **keelata liiklus** või piirata seda tee- ja tänavalõikudel; keelata sõidukite kasutamine, kui nende konstruktsioon või tehniline seisund ei vasta nõuetele; õigusrikkumise korral või politseioperatsiooni käigus kontrollida sõidukit, juhi-, sõiduki- ja veosedokumente;
- 15) **kõrvaldada sõiduki juhtimiselt** isikuid, kellel pole selle kategooria sõiduki juhtimise või kasutamise õigust tõendavat dokumenti; kõrvaldada sõiduki juhtimiselt isikuid, keda kahtlustatakse alkoholi- või narkootikumijoobes ning kontrollida neid kohapeal või suunata jooebeseisundi tuvastamiseks arsti juurde;
- 16) vajaduse korral takistamata **kasutada** organisatsioonidele kuuluvaid **sidevahendeid** ning edasilükkamatutel juhtudel ka neile kuuluvaid **mootorsõidukeid** (välja arvatud diplomaatilistele, konsulaar- ja teistele välisriikide esindustele ning rahvusvahelistele organisatsioonidele kuuluvad ning eriotstarbelised mootorsõidukid) sõiduks sündmuskohale, loodusõnnetuse piirkonda, vältimatut arstiabi vajavate kodanike toimetamiseks ravisutusse ja õiguserikkujate toimetamiseks politseisse;
- 17) seaduste ja muude õigusaktidega kehtestatud korras **nõuda** ja saada organisatsioonidelt politseile pandud ülesannete täitmiseks vajalikke **andmeid**;
- 18) **kasutada** kuritegudest informeerimiseks, kuriteo asjaolude väljaselgitamiseks, kurjategijate tagaotsimiseks, kuritegude ärahoidmiseks ja avaliku korra kindlustami-

Teenistus- ülesannete täitmine

seks **massiteabevahendeid**;

- 19) **autasustada** avaliku korra kaitsel ja kuritegevusevastas võitluses silmapaistnud isikuid;
- 20) korraldada **politseioperatsioone** siseministri kehtestatud korras;
- 21) **kontrollida tegutsemisloa** või tegevuslitsentsi **olemasolu**.

Politseil on õigus kasutada teenistusülesannete täitmiseks erivahendit, kumminuia ja gaasirelva järgmistel juhtudel:

- 1) kuritegelike rünnete tõrjumisel;
- 2) pantvangide vabastamisel;
- 3) politseiametnikku ümbritseva ohutsooni rikkuja tõkestamisel;

Teenistusülesannete täitmisel võib politseiametnik oma kaaskodanike ohutuse tagamiseks **kehtestada** enda, teiste isikute või objektide ümber **ohutsooni, millesse ei tohi tema loata siseneda**. Selle nõude rikkimise korral võib politseiametnik kasutada füüsilist jõudu, erivahendeid ning külm- ja gaasirelvi.

- 4) massiliste korratuste ja avaliku korra grupiviisiliste rikkumiste tõkestamisel;
- 5) seadusevastaselt hõivatud maa-alade, hoonete, ruumide ja transpordivahendite vabastamiseks;
- 6) õiguserikkujate kinnipidamisel, nende toimetamisel politseisse või teenistusruumi, konvoeerimisel, kinnipeetute kaitsmisel ning kinnipeetud ja vahi alla võetud isikute suhtes, kui nad ei allu või osutavad vastupanu politseiametnikele või teistele isikutele, kes täidavad ühiskondlikku kohustust avaliku korra kaitsel või võitluses kuritegevuse vastu, või kui on küllaldaselt alust arvata, et nad võivad põgeneda, tekitada kahju teistele isikutele, ümbruskonnale või iseendale.

Politsei võib kasutada erivahendit, kumminuia ja gaasirelva õiguserikkuja vastu, arvestades õigusrikkumise laadi, õiguserikkuja isikut ning konkreetset olukorda. **Erivahendi, kumminuia või gaasirelva kasutamise korral tuleb hoiduda inimeste tervise kahjustamisest suuremal määral, kui see on antud juhul vältimatu.**

Politseiametnik võib kasutada teenistusülesannete täitmisel ja enda ohutuse tagamiseks enesekaitsevahendeid ning füüsilist jõudu.

Erivahend

Kumminui

Gaasirelv

Tulirelva kasutamine

Politseiametnikul on õigus kanda ja kasutada tulirelva. Tulirelva võib politseiametnik kasutada konkreetsetes olukorras äärmise abinõuna, **kui teisiti ei ole elu ja tervist ohtu panemata võimalik täita temale pandud teenistuskohustust.**

Tulirelva võib kasutada:

- 1) **kuritegeliku ründe tõkestamisel**, kui on ohus teise inimese või politseiametniku enda elu;
- 2) **relvastatud kurjategija relvitustamisel ja kinnipidamisel**, samuti esimese astme kuriteo toimepannud isiku kinnipidamisel;
- 3) **pantvangi vabastamisel**;
- 4) politseiametnikule või muule õiguslikul alusel avalikku korda kaitsva või kuritegevust tõkestava isikule **grupiviisilise või relvastatud kallaletungi tõrjumisel**;
- 5) **konvoile või konvoeeritavale isikule toimepandava kallaletungi tõkestamisel**;
- 6) kuriteo toimepannud **relvastatud isiku või vahi alt põgenenud kurjategija kinnipidamisel**;
- 7) korduvatele peatumismärguannetele reageerimata jättnud või jälitava politseisõiduki eest põgeneva **sõiduki peatuma sundimiseks, tulistades ainult kummidesse**;
- 8) **inimest ründava või ohustava looma kahjutuks tegemiseks** või vigastatud looma hukkamiseks.

Relvi ja erivahendeid (välja arvatud enesekaitsevahendid) on keelatud kasutada:

- 1) **laste, vanurite ja ilmsete raseduse tunnustega naiste vastu**, välja arvatud nendepoolse relvastatud ründe või grupiviisilise ründe tõrjumiseks või tõkestamiseks või nende relvitustamiseks;
- 2) **välisriikide diplomaatilistes või konsulaaresindustes** ja rahvusvaheliste lepete alusel **puutumatus omavate esinduste hoonetes, ruumides ja territooriumil**, samuti diplomaatilist puutumatus omavate **sõidukite suhtes**, välja arvatud nende esinduste juhtide nõusolekul või teiste rahvusvaheliste kokkulepetega reguleeritud juhtudel;
- 3) **hoonetes ja ruumides**, kus toodetakse või hoitakse kergesti süttivaid või mürgiseid või lõhkeaineid või aineid, **mis erivahendi mõjul võivad ohustada inimeste elu või tervist.**

Tulirelv

Joobeseisundis isik

Raviasutus

Rahu rikkumine eluruumides

Isiku ja tema asjade läbivaatus

Joobeseisundis isiku raviasutusse või kainenemisele toimetamine

Joobeseisundis isik, kes joobnud oleku tõttu võib ohustada teisi või iseennast või osutada kuriteo ohvriks, toimetatakse raviasutusse, politsei arestimajja või arestikambrisse.

Raviasutusse toimetatakse:

- 1) joobeseisundis isik, kes **vajab vältimatut abi**;
- 2) **ilmsete rasedustunnustega joobeseisundis naine**, kellel on keskmine või raske joove;
- 3) **joobeseisundis alaealine**, kellel on keskmine või raske joove.

Kainenemisele **politsei arestimaja või arestikambri kainestuskambrisse** toimetatakse joobnud **isik, kes on keskmises või raskes joobeastmes ning kes joobe tõttu on:**

- 1) agressiivse käitumisega;
- 2) märgatavate koordinatsioonihäiretega;
- 3) orienteerumis- või liikumisvõimetu.

Rahu rikkumise eest eluruumides võidakse kainenemisele toimetada **agressiivse käitumisega isik**.

Kerges joobeseisundis alaealine toimetatakse kainenemisele juhul, kui tema kinnipidamiskohajärgse **politseiprefektuuri piires ei ole teda võimalik üle anda turvakodu, täiskasvanud perekonnaliikme, hooldaja või eestkostja hoole alla**.

Kainenemisele toimetatava **isiku ja tema asjade läbivaatus on kohustuslik**. Kainenemisele toimetatavalt isikult võetakse hoiule raha, väärtasjad ja dokumendid, samuti esemed ja ravimid, mis võivad ohustada teda ennast või teisi isikuid.

Kainenemisele toimetatud isiku **ohutuse tagamiseks teda jälgitakse**. Tervise halvenemise korral kutsutakse kohale meditsiinitöötaja.

Kainenemisele toimetatud isik **hoitakse kainenemisel kuni kainestumiseni**, kuid mitte üle 24 tunni. Kui isik selle aja möödumisel ei ole sel määral kainenunud, et teda võiks lasta iseseisvalt lahkuda, kutsutakse arst tema tervisliku seisundi kindlakstegemiseks.

Kainenemisele toimetatud **isiku suhtes võidakse rakendada ohjeldusmeetmeid** (kinnisidumist, käeraudu, rahustustooli või

rahustussärki), kui on otsene enesevigastuse või teise isiku suhtes rakendatava vägivalla oht ja suusõnaline rahustamine ohu kõrvaldamiseks ei ole osutunud küllaldaseks. Ohjeldusmeetme kasutamine **ei tohi kesta üle ühe tunni**.

Kainenemiselt vabastatud isikule **tagastatakse allkirja vastu kainenemisele toimetamise protokollis temalt hoiule võetud raha, dokumendid ja muud esemed, samuti kviitung aine või eseme kohta, mida ei tagastatud**.

Kainenemiselt vabastatule **ei tagastata ainet või eset, mida võib omada või kanda ainult eriloaga, kuid mille kohta luba puudub**.

Politsei vabatahtlikud abilised

Abipolitseinik

Vabatahtlikkuse alusel osalevad politsei tegevuses abipolitseinikud.

Abipolitseinik on isik, kes ei kuulu politsei koosseisu, kuid kes vabatahtlikult osaleb politsei tegevuses avaliku korra kaitseks ja turvalise ühiskonna tagamiseks seaduste ning õigusaktidega kehtestatud juhtudel ja korras.

Politsei tegevuses osalemise ajal on abipolitseinik riigivõimu esindaja. Abipolitseinik peab järgima avaliku teenistuse eetikakoodeksis sätestatud põhimõtteid.

Abipolitseinikuks võtmine ja kohustustest vabastamine

Abipolitseinikuks võidakse võtta **vähemalt 18-aastane** kehtestatud nõuete piires eesti keelt valdav Eesti kodanik, keda ei ole karistatud tahtliku kuriteo eest ning kes oma iseloomu ja kõlbeliste omaduste, haridustaseme, kehalise ettevalmistuse ja tervisliku seisundi poolest on võimeline täitma abipolitseiniku ülesandeid.

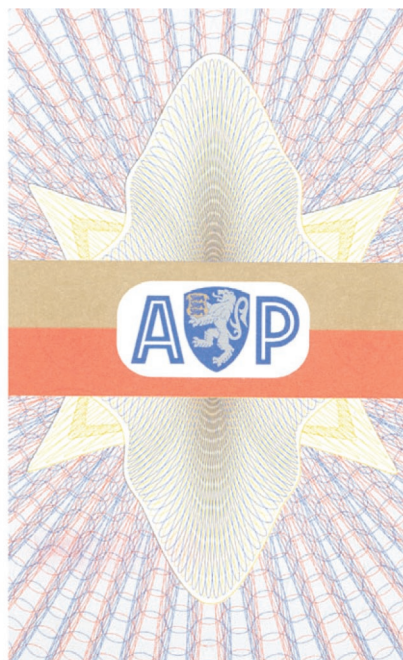
Abipolitseinikuks **ei võeta kohtunikku, prokuröri, eradetektiiviga kaitseväelast**.

Abipolitseiniku ametitunnused

Abipolitseinikule **antakse tunnistus, rinnamärk, käeside või kollane helkurvest kirjaga "ABIPOLITSEINIK" ning muud ametitunnused**. Politsei tegevuses osalemise ajal kannab abipolitseinik ametitunnuseid.

Abipolitseinik

Abipolitseiniku ametitunnused

*Abipolitseiniku
tunnistuse näidis*

Abipolitseiniku tunnused peavad võimaldama identifitseerida politseiasutust ja isikut.

Abipolitseiniku politsei tegevusse kaasamise korraldamine

Abipolitseinik kinnitatakse politseiasutuse juhi käskkirjaga politseiametniku juurde või arvatakse politseiasutuse juures asuva abipolitseinike formeeringu koosseisu. Abipolitseinike formeeringu moodustab ja selle töökorralduse kehtestab politseiasutuse juht.

Abipolitseinike väljaõpet korraldab politseiasutus. Väljaõppe nõuded kehtestab politseipeadirektor.

Abipolitseiniku tegevusvaldkond

Abipolitseinik:

- 1) abistab politseid avaliku korra tagamisel;
- 2) osaleb liiklustravalisuse tagamisel ning liiklusjärelevalves;
- 3) jälgib heakorra- ja keskkonnanõuete täitmist;
- 4) jälgib tarbijakaitsenõuetest kinnipidamist;
- 5) abistab politseid kuritegude ennetamisel, tõkestamisel ja avastamisel;

**Abipolitseiniku
tegevusvald-
kond**

- 6) osaleb õigusrikkumiste ennetamises;
- 7) osutab abi isikule, kes on saanud kannatada kuriteo või õnnetusjuhtumi tagajärjel või kes on abitus seisundis;
- 8) võtab osa inimeste ja vara päästmisest loodusõnnetuse või muu erakorralise sündmuse korral.

Naabrivalve

Naabrivalve on lähestikku asuvate majapidamiste ühine järelevalve ja abistamise süsteem, mis aitab naabruskonna inimestel kaitsta ennast ja enda omandit ning vähendada kuritegevuse ohtu. Naabrivalve alus on tihe koostöö ja infovahetus elanike, politsei ning kohalike omavalitsuse esindajate vahel.

Politsei koostöö häirekeskuste ja kiirabibrigaadidega

Teabevahetus

Häirekeskus on kohustatud samaaegselt kiirabibrigaadi väljasaatmisega teavitama politseiasutusi juhtudest, mil võib olla tegemist õigusrikkumisega või vajadusega kaitsta avalikku korda. Näiteks:

- 1) kannatanu(te)ga liiklusõnnetus;
- 2) enesetapp või enesetapukatse tulemusel teadvusehäirega isik;
- 3) vägivaldastunnetustega surnukeha või isik, kellele on tekitatud kehavigastusi;
- 4) rünne relvaga (külmrelv, tulirelv, lõhkeaine jms).

Sündmuskohale abi andma kutsutud **kiirabibrigaad teavitab nimetatud juhtudel häirekeskust, kes on kohustatud kiirabibrigaadilt saanud teabe edastama viivitamata politseile.**

Politsei on kohustatud teavitama häirekeskust järgmistel juhtudel, kui on reaalne oht inimeste elule või tervisele. Näiteks:

- 1) pantvangi(de) võtmine;
- 2) relva kasutamine;
- 3) massirahutused ja korratused;
- 4) teadvuseta isik, sh raskes joores isik, kes ei ole kontaktne;
- 5) märgatavate hingamishäiretega teadvusel olev isik;
- 6) teadvusel, kuid teadmata põhjusel liikumisvõimetu isik.

Naabrivalve

Teabevahetus

Häirekeskus

Kiirabi

Alkohol

Tubakas

Narkootilised
ainedSuitsetamise
keeld

Politsei ja kiirabi õigused ja kohustused

Politsei on kohustatud häirekeskuselt eelnimetatud juhtude kohta laekuva teabe saamisel ja vajaduse korral võtma tarvitusele abinõud kiirabibrigaadi ohutuse tagamiseks sündmuskohal ning abistama kiirabibrigaadi tervishoiuteenuste osutamisel.

Kui kiirabibrigaadi liikmete elu või tervis on ohus, **võivad nad, keelduda abi andmisest ilma politsei julgestuseta**. Näiteks kiirabibrigaadil tuleb väljasõidul teenindada psüühiliselt haiget vägivallatsejat isikut.

Alkohol, tubakas ja narkootilised ained

Kehtiv vanusepiirang

Alkoholi ja tubakatoodete omamine, omandamine ja tarvitamine on keelatud alla 18aastasel isikul. 14–18aastast isikut, kes omab või omandab või tarvitab alkohoolset jooki või tubakatoodet või on ilmsete alkohoolse joogi tarvitamise tunnustega, võib politsei toime pandud väärteo eest karistada.

Samuti on alkohoolsete jookide ja tubakatoodete müük alla 18aastastele isikutele keelatud ning ka selle keelu rikkujat võib toime pandud väärteo eest karistada. Müüjal on õigus ja ka kohustus kontrollida kahtluse korral enne alkohoolse joogi või tubakatoote müümist ostja vanust nõudes ostjalt kehtiva isikut tõendava dokumendi esitamist. Kui ostja dokumenti ei esita, on müüjal õigus alkohoolse joogi või tubakatoote müügist keelduda.

Alkohoolsed joogid

Alkohoolseid jooke on keelatud tarvitada avalikus kohas, välja arvatud nendes kohtades, kus alkohoolset jooki müüakse kohapeal tarvitamiseks. Sellistes kohtades võib tarvitada vaid samast müügikohast ostetud alkohoolseid jooke.

Tubakatooted

Suitsetamine on keelatud:

- 1) laste hoolekandeesutuse ruumides ja asutuse piiratud maa-alal;
- 2) koolieelse lasteasutuse, lasteaed-alkkooli, alkooli, põhi-alkooli, gümnaasiumi, kutseõppeasutuse, huvialakooli, avatud noortekeskuse või noorte- ja projektlaagri ruumides ning nende piiratud maa-alal;

- 3) apteegi ruumides;
- 4) ettevõtte tootmis- ja laoruumis;
- 5) kaupluse ja rändkaupluse müügisaalis;
- 6) toitlustusettevõttes, välja arvatud suitsetamiseks ettenähtud kohas;
- 7) sportimiseks ettenähtud ruumis;
- 8) riietusruumis ja tualettruumis, kui need ei ole erakasutuses;
- 9) ühistranspordi ootekojas, reisijate ootesaalis ja reisiterminalis;
- 10) sõitjateveo teenuse osutamiseks kasutatavas sõidukis, välja arvatud rongis või laevas ettenähtud suitsetamiskohas;
- 11) tule- või plahvatusohtlike kemikaalide läheduses, tule- või plahvatusohtlike ruumidega objektidel, ohtlike veoste laadimise kohas, pealelaadimist ootavate saadetiste lähedal, seisva veoüksuse juures ja veoüksuses;
- 12) padrunitel laadimisel püssirohu läheduses, relvahoidlas, relvalaos või relvaruumis;
- 13) metsas ja muu taimestikuga kaetud alal tuleohtlikul ajal;
- 14) jalakäijate tunnelis;
- 15) korterelamu koridoris, trepikojas ja korterelamu muus üldkasutatavas ruumis.

Narkootilised ained

Narkootiliseks või psühhotroopseks aineks peetakse ainet või ravimit, mis on sotsiaalministri määrusega kehtestatud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjas.

Narkootilist või psühhotroopset ainet on lubatud tarvitada ainult arsti ettekirjutusega, **narkootilise või psühhotroopse aine tarvitamine ilma arsti ettekirjutuseta või väikeses koguses valmistamist, omandamist või valdamist karistatakse väärteona.**

Narkootilise või psühhotroopse aine suures koguses valmistamist, valdamist, ostmist, müümist või ostu-müügitehingu vahendamist karistatakse kuriteona. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suure koguse minimaalmäärad on sätestatud sotsiaalministri määrusega.

Politsei ja liiklus**Liiklusjärelvalve****Sõiduki peatamine**

Politsei ja liiklus

Liiklusjärelvalvet teostavad liiklusseaduse alusel politseiametnikud, abipolitseinikud ja muud ametiisikud nendele seadusega antud volituste piires. Riigipiiril kontrollivad mootorsõidukeid ja nende haagiseid ning juhte piirivalve- ja tollitöötajad.

Liiklusjärelvalve eesmärk on jalakäijate, sõitjate ja juhtide õigete liiklusharjumuste kujundamisele kaasaaitamine, liiklusalaste õigusaktide nõuete rikkumiste ja liiklusõnnetuste arvu vähendamine ning liiklusohutuse parandamine.

Politsei tegevus liiklusjärelvalve teostamisel

Liiklusjärelvalve teostamisel jälgitakse, et jalakäijad, sõitjad, juhid, muud teekasutajad, teomanikud ning ametiisikud peaksid õigusaktide nõuetest kinni.

Liiklusjärelvalvet **võib teostada**:

- 1) **avalikult**, politseivärvides alarmsõidukiga;
- 2) **varjatult**, eritunnusteta sõidukiga;
- 3) teisaldatava või statsionaarse **tehnilise vahendiga**;
- 4) **kombineeritult**, kasutades eespool nimetatud meetodeid;
- 5) liiklusalase **politseioperatsiooniga**.

Liiklusjärelvalve teostamisel **kasutatakse nii politseivärvides alarmsõidukit kui ka tsiviilvärvides mootorsõidukit või jalgratast**.

Liiklusjärelvalve käigus mõõtevahendite (kiirusmõõteseade, sõidukite massi ja teljekoormuskaalud) kasutamine peab vastama mõõteseaduse nõuetele.

Juhi joobeseisundi tuvastamiseks kasutatakse väljahingatavas õhus alkoholisaldust näitavat indikaatorvahendit.

Sõiduk peatatakse kontrollimiseks, kui:

- 1) **rikutakse** liiklusalaste õigusaktide nõudeid;
- 2) sõiduki **liikumise iseloom viitab sellele, et juht ei valitse sõidukit** nõuetekohaselt;
- 3) sõiduki **välimus viitab ohule** või ei vasta tehnilistele nõuetele;
- 4) veose **paigutus, kinnitus või tähistus ei ole nõuetekohased**;
- 5) sõiduki **välimus viitab liiklusõnnetuses** osalemisele;

- 6) sõiduki **müra või heitgaaside suitsusus** viitab nõuetele mittevastavusele.

Politseioperatsiooni ajal peatatakse kõik sõidukid, mille kontrollimiseks on seatud operatsiooni eesmärgid.

Sõiduk tuleb üldjuhul **peatada** parempoolsel teepeenral, selle puudumisel sõidutee parempoolse ääre lähedal **nii, et see ei ohustaks ega takistaks liiklust**.

Sõiduki **peatamine peab olema võimalikult lühiajaline**.

Sõidukit ei tohi peatada (välja arvatud erakorralistel asjaoludel):

- 1) piiratud nähtavusega teelõigul;
- 2) kurvis;
- 3) tee tõusu lõpul ja vahetult pärast tõusu;
- 4) ristmikul ja vahetult enne ristmikku;
- 5) jalakäijate ülekäigukohal ja vahetult enne seda;
- 6) raudteeülesõidukohal ja vahetult enne seda;
- 7) kohas, kus seisev sõiduk teeks võimatuks teiste sõidukite liikluse või takistaks jalakäijaid;
- 8) muus ohtlikus kohas.

Peatamise märguande juhile annab liiklusjärelvalve teostaja:

- 1) **käega** (sauaga, helkurkettaga, punase märgutulega);
- 2) tsiviilvärvides või politseivärvides alarmsõidukist eelnevalt loetletud **märguannetega või valjuhääldi kaudu**;
- 3) ees sõitva sõiduki juhile taga sõitvalt alarmsõidukilt **üheaegselt sinise ja punase töötava vilkuriga**.

Liiklusjärelvalve teostaja peab peatatud sõiduki juhile end esitlema ning juhi nõudmisel esitama ametitõendi või muu oma volitusi kinnitava dokumendi.

Hädapeatuse korral osutab liiklusjärelvalve teostaja võimaluste piires juhile abi sõiduki kõrvaldamisel sõiduteelt, rikke või puuduse kõrvaldamisel, tehnobi väljakutsumisel ning sõiduki remondikohta toimetamisel.

Liiklusjärelvalve teostaja võib nõuda **juhi ja sõitja väljumist** sõitjateruumist või kabiinist turvakontrolliks, juhi, sõitja või sõiduki läbivaatuseks, tehnorikke kõrvaldamiseks, veose või sõiduki

Varjatud liiklusjärelvalve

korrastamiseks või õigusrikkumise korral protokollu või muu asjakohase dokumendi vormistamiseks.

Õigusrikkumise tuvastamisel fikseerib liiklusjärelvalve teostaja selle seaduses ettenähtud korras. Väheohtliku liiklusalase õigusrikkumise korral võib liiklusjärelvalve teostaja piirduda kohapeal sellele tähelepanu juhtimisega või suulise märkusega.

Liiklusjärelvalve teostaja on kohustatud:

- 1) **tagama sujuva liikluse ja liiklejate turvalisuse;**
- 2) kontrollima seadustes või seaduste alusel kehtestatud liiklusnõuetest kinnipidamist, tõkestama liiklusnõuete rikkumise ja selgitama välja õiguserikkujad;
- 3) **võtma tarvitusele abinõud liiklustakistuse ja -ohu kõrvaldamiseks,** liiklustakistuse kohese kõrvaldamise võimatuse korral rakendama meetmeid selle tähistamiseks või piirde paigaldamiseks ning informeerima liiklustakistusest teeomanikku või teehoiu korraldamise eest vastutavat isikut;
- 4) **hoiatama liiklejaid võimalike takistuste ja ohtude eest teel;**
- 5) vajaduse korral **reguleerima liiklust;**
- 6) **kandma vormiriietust või eraldusmärki ning olema liiklejaile hästi nähtav** (välja arvatud varjatud liiklusjärelvalve korral), tema tegevus peab olema arusaadav.

Varjatud liiklusjärelvalvet teostavad tsiviilvärvides sõidukites ja tsiviilriietuses politseiametnikud kuritahtlike liiklus- ja muude õigusrikkumiste tõkestamiseks.

Liiklusjärelvalve teostajal on õigus:

- 1) **peatada sõiduk** (eelpool loetletud juhtudel ja korral);
- 2) õigusrikkumise korral või politseioperatsiooni käigus **kontrollida sõidukit**, sõiduki-, juhi-, veose- ja muid seadusega ettenähtud **dokumente**;
- 3) **kõrvaldada sõiduki juhtimiselt isik**, kui
 - on alust arvata, et ta on tarvitanud narkootilisi või psühhotroopseid aineid;
 - on alust arvata, et ta on joobeseisundis;
 - tal puudub selle kategooria sõiduki juhtimisõigus või sõiduki kasutamist õigustav dokument;

- sõiduki rikke, heitmete saasteainesisalduse, mürataseme või muu puuduse tõttu on sellega sõidu jätkamine keelatud;
 - tema juhiluba saadetakse ekspertiisi, sest sellel on võltsimise tunnused;
 - on alust arvata, et ta tervises seisund ei vasta kehtestatud nõuetele;
 - kui sõidumeerikuga mootorsõiduki juht ei ole täitnud sätestatud puhkeaja nõudeid, puudub selle kategooria sõiduki juhtimise või kasutamise õigust tõendav dokument;
- 4) **keelata mootorsõiduki kasutamine**, kui selle ehitus ei vasta nõuetele või kui sõiduki rikke, heitgaaside saasteainetesisalduse, mürataseme või muude asjaolude tõttu on sõidu jätkamine keelatud;
 - 5) vajaduse või ohu korral **keelata liiklus või piirata seda**;
 - 6) **toimetada õigusrikkuja** või õigusrikkumises kahtlustatav isik seaduses ettenähtud juhtudel ja korras **politseisse või muusse ametiasutusse**;
 - 7) **pidada kinni dokumente** ja asju seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
 - 8) **kasutada sõiduki sundpeatamiseks tulirelva** ja erivahendit seaduses ettenähtud juhtudel ja korras;
 - 9) **paigutada sõidukeid ümber** seaduses ettenähtud juhtudel ja korras.

Kodaniku kohustused liiklusõnnetusest teatamisel

Liiklusõnnetus on juhtum, kus vähemalt ühe sõiduki teel liikumise või teelt väljasõidu tagajärjel saab inimene vigastada, surma või tekib varaline kahju.

Kannatanuga liiklusõnnetusest teatamine

Liiklusõnnetuse korral, mille tagajärjel sai inimene vigastada või surma, peab juht:

- 1) **kutsuma** vajaduse korral välja **kiirabi või päästeasutuse**;
- 2) **teatama** juhtunust **politseile**;
- 3) **kirjutama üles pealtnägijate nimed ja aadressid**.

Varalise kahjuga liiklusõnnetusest teatamine

Kui liiklusõnnetuse tagajärjel **tekkis ainult varaline kahju** sõiduki, veose, tee, liikluskorraldusvahendi või muu ainelise väärtuse

Liiklusõnnetus

Liiklusõnnetusest teatamine

kahjustamise või hävimise tõttu **ning** kui õnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saaja **on juhtumi põhjuste hindamisel ja vastutuse küsimuses ühel meelel, ei ole vaja politseile teatada**. Osalised vormistavad oma arvamuse kirjalikult. Silmas peab siinjuures pidama, et varalise kahju saaja ei ole alati mitte sõidukijuht – näiteks vastu liiklusmärki sõitnud sõidukijuht on tekitanud kahju liiklusmärgi omanikule, teelt välja talu põllule sõitnud juht aga talunikule.

Kui liiklusõnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saaja on juhtumi põhjuste hindamisel ja vastutuse küsimuses eriarvamusel või kui kahju saaja ei ole teada, **peab juht liiklusõnnetusest kohe teatama politseile ja tegutsema politseilt saadud korralduse kohaselt**.

Politsei nõuanded liiklejale

Liikluse korraldamise eesmärk on tagada sujuv ja takistusteta liiklus. Liikluspolitseinikul on õigus sundida pahatahtlikke või kogemata eksinud liiklejaid järgima kokkulepitud norme selleks, et lõpetada rikkumine ja hoida ära traagilisi tagajärgi. Lihtsalt noomimisest alati ei piisa, sageli on vaja autojuhti või jalakäijat mõjutada tema rahakoti kaudu.

Liiklusjärelvalvet teostava politseiametniku sallimatu suhtmine rasketesse rikkumistesse nagu joores juhtimine, kuritahtlik kiiruseületamine, juhtimisõiguseta sõitmine, teiste liiklejate ohustamine on suuremale osale inimestest arusaadav, kuid paljud taunivad nn norivat suhtumist pisirikkumistesse. Liikluse pahupoolega puutub tavaliikleja kokku harva: vahel kihutab keegi mööda või teeb ohtlikke manöövreid, harvemini nähakse liiklusõnnetusi ning päris erakordne on inimese elus kokkupuude liiklusõnnetusega, kus inimesed hukuvad või saavad raskelt vigastada. Liikluspolitseiniku jaoks on see igapäevatöö. Sageli ei ole liiklusõnnetuse põhjus ränktraske liiklusnõuete rikkumine, vaid lihtsalt tähelepanematus või lugupidamatus esmapilgul vähetähtsate liiklusnõuete täitmise suhtes.

Et ära hoida halvemaid tagajärgi, peab politsei reageerima ka vähemtähtsate liiklusnõuete rikkumiste korral.

Ärge andke põhjust enda karistamiseks! Sellega aitate kaasa üldisele liiklusohutuse paranemisele ning annate võimaluse politseile tegeleda tõeliselt ohtlike inimestega.

Kui on juhtunud liiklusõnnetus, peab selles osalenud sõiduki juht:

- peatuma võimalikult kiiresti, põhjustamata lisaohtu;
- lülitama sisse ohutuled, nende puudumisel või kui õnnetuseosaline sõiduk asub piiratud nähtavusega kohas, asetama teele ohukolmnurga;
- tegema kõik muu vajaliku, et liiklus sündmuskohal oleks ohutu;
- esitama teiste liiklusõnnetuses osalenute nõudel liikluskindlustuse poliisi ja isikut tõendava dokumendi;
- kirjutama üles õnnetuse pealtnägijate nimed ja kontaktandmed.

Ohutuse kindlustamisele tuleb mõelda eeskätt **asulavälisel sõiduteel**, kus on lubatud suurem sõidukiirus ja politsei kohaletulekuks võib kuluda rohkem aega. Sündmukoht on soovitatav piirata käepäraste vahenditega. Võimalusel tuleks paluda teiste inimeste abi lähenevate juhtide hoiatamiseks ja suunamiseks.

Kui liiklusõnnetuses on **kannatanuid**, peab juht:

- andma abivajajale esmaabi ja **kutsuma vajaduse korral kiirabi** (lühinumbril 112);
- teatama juhtunust politseisse (lühinumbril 110) ja **tegutseda politsei korralduse järgi**;
- kannatanu võib toimetada **haiglasse ainult erandjuhtudel** ja siis, kui kannatanu on seisundis, milles transportimine pole talle ohtlik.

Sõidukit või õnnetusse puutuvaid esemeid tohib enne politseipatrulli kohale jõudmist liigutada vaid siis, kui nende asend takistab teiste sõidukite liiklust ja eelnevalt on tunnistajate juuresolekul ära märgitud sõiduki(te) ja esemete asend(id) ning muud jäljed.

Kui inimesed liiklusõnnetuses **vigastada ei saanud** ja õnnetuses osalenud juhid või juht ja varalise kahju saajad **on süüdlase osas ühel meelel**, ei ole vaja liiklusõnnetusest politseile teatada. Sellisel juhul peavad liiklusõnnetuses osalejad vormistama kirjalikult oma arvamuse, nimetama selles kahju tekitamise eest vastutava isiku ja sellele alla kirjutama.

Liikluskahjust teatamiseks tuleb esimesel võimalusel pöörduda asjakohaselt vormistatud teatega liikluskahju põhjustanud isiku kindlustusseltsi või liikluskindlustuse fondi.

Lahkarvamuste korral või kui kahju saaja ei ole teada, tuleb **õnnetusest teatada kohe politseile ja tegutseda sealt saadud korralduse kohaselt**.

Liikluskahjust teatamine

Liiklusõnnetuses osalenud juhid **ei tohi tarvitada alkoholi** ega narkootilisi või psühhotropseid aineid kuni asjaolude selgitamiseni sündmuskohal.

Väärtegude menetlemine

Väärtegu

Väärtegu on karistusseadustikus või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv või arest.

Väärteomenetluse seadustik

Väärtegu sid menetleb politsei **väärteomenetluse seadustiku alusel** <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12852479>

Politsei, täites oma põhiülesandeid, püüab sekkuda igasse õiguserikkumisse. Seadus nõuab, et selline sekkumine toimuks täpsete protseduurireeglite järgi ning nõuab ka otsustust, kas ja kuidas võtta õiguserikkuja vastutusele.

Politseinikul on õigus vähetähtsate väärtegude korral piirduda **hoiatustega**. Ükski väärtegu ei ole iseenesest vähetähtis, kuid olenevalt situatsioonist ja inimese suhtumisest oma teosse võib politseinik asuda seisukohale, et sellel korral on rikkumine vähetähtis.

Hoiatus

Hoiatusi on kahte liiki. Kõige kergem on **suuline hoiatamine**. Kui politsei otsustab inimest hoiatada suuliselt, siis **kuulatakse inimene üle, kuid talle ei anta otsust**.

Hoiatustrahv

Hoiatuse **rangem versioon on hoiatamine, määrates hoiatustrahvi**. Hoiatustrahvi suurus on 25–200 krooni. **Hoiatustrahv ei ole karistus**, kuid trahv tuleb tasuda tähtaegselt. **Tasumise tähtaeg on 7 päeva**. Tasumata jätmisel menetlus uuendatakse. See tähendab üldjuhul menetluse lõppemisel karistamisotsuse tegemist.

Hoiatamine eeldab rikkuja nõusolekut hoiatamisega. Lihtsalt märkuse tegemiseks ei ole inimese nõusolekut vaja, kuid selleks, et talletada infot, koostatakse alati **vormikohased dokumendid, millele inimene annab allkirja hoiatamisega nõustumise kohta**. Kui inimene sellist nõusolekut ei anna, siis järgneb menetlus üldises korras. **Hoiatamine on politseiniku õigus, kuid mitte kohustus**. Hoiatamise peale ei saa kaevata.

Kui politseinik leiab, et hoiatamine ei ole piisav või pole inimene hoiatamisega nõus, menetletakse väärteoasja üldises korras. Väärteo eest võib politsei karistada rahatrahviga, kohus ka arestiga. Liikluse väärtegude korral võib järgneda lisakaristusena

veel ka mootorsõiduki juhtimisõiguse äravõtmine kuni üheks aastaks.

Rahatrahvi määramisel on kaks teed.

- 1) Kui rikkumise asjaolud on selged ja politseinik leiab, et rikkumine ei ole väärt suuremat karistust kui 6000 krooni ning inimene sellega nõustub, siis määratakse rahatrahv sündmuskohal, st **kiirmenetluse korras**. Väärteo toimepanija väljendab oma nõusolekut allkirjaga ülekuulamise protokollis. Kiirmenetluse kohaldamisel võtab politseinik mitu allkirja. **Lugege alati läbi, mille kohta allkirja annate!** Politsei otsust on võimalik kohtus vaidlustada.
- 2) **Üldmenetluse korral** kogutakse tõendid ning koostatakse väärteoprotokoll. Väärteo toimepannud isikul on võimalus kirjalikult 15 päeva jooksul esitada oma seisukohad (vastulause). Üldjuhul **on otsus politseis kättesaadav 30 päeva möödudes. Inimest ei kutsuta enam vestlusele, vaid otsus tehakse kirjalikus menetluses**. Üldmenetluse korral saab politseinik määrata rahatrahvi kuni 18 000 krooni ning kui väärteomaterjal antakse **karistamiseks kohtunikule**, siis võidakse **raskemate rikkumiste eest määrata ka arest tähtajaga kuni 30 päeva**.

Kuna väärteomenetlus politseis on valdavalt kirjalik, saab oma seisukohti avaldada peamiselt vastulauses. Politsei otsust on võimalik vaidlustada.

Seoses mitmete liiklusseaduse rikkumistega on kavandamisel seadusemuudatus, mis võimaldaks karistada raske rikkumise eest sõiduki omanikku automaatsete liiklusjärelvalve seadmete (automaatsete kiiruskaamerate) fikseeritud rikkumiste puhul. Selle seadusemuudatusega on kavas võtta nende rikkumiste puhul politseilt kohustus tuvastada tegelikult sõidukit juhtinud isik.

Kuidas otsust vaidlustada?

Isikul on õigus kaevata politsei karistamisotsuse peale 15 päeva jooksul. Kaebus tuleb esitada kohtule, kelle tööpiirkonnas tegu toime pandi.

Hoiatamisotsuse peale **kaevata ei saa**.

Rahatrahv

Otsuse
vaidlustamine

Kiirmenetlus

Kiirmenetluses algab kaebuse esitamise tähtaeg otsuse kättesaamisest.

Üldmenetlus

Üldmenetluses algab edasikaebamise tähtaeg otsuse kättesaadavaks tegemise päevast. Otsus tehakse teatavaks protokollis märgitud kuupäeval ning selleks antakse inimesele ka väärteto-protokoll koopia. Kui isik unustab otsusele järele tulla ning edasikaebamise tähtaeg möödub, siis otsust jõustub ning seda vaidlustada ei saa.

Paljudel juhtudel, näiteks liikluses, püütakse väärtegu menetleda üldjuhul kohapeal, st kohaldada kiirmenetlust. Kui see ei ole otstarbekas või isik sellega ei nõustu, viiakse menetlus üldjuhul lõpule selles politseiprefektuuris, mille tööpiirkonnas süütegu toime pandi.

Rahatrahv tuleb tasuda 15 päeva jooksul alates kiirmenetluse otsuse kättesaamisest või üldmenetluses lahendi kättesaadavaks tegemise kuupäevast. Kui seda ei tehta, on **politseil kohustus edastada otsus rahatrahvi sissenõudmiseks kohutäiturile**. Üldjuhul ei saadeta inimestele meeldetuletusi, sest tähtajad otsuse sundtäitmisele pööramiseks on lühikesed. Kui inimene ei suuda trahvi ettenähtud aja jooksul tasuda, peaks ta juba eelnevalt tegema sellekohase põhjendatud taotluse ning siis on võimalik trahvi tasumise tähtaega pikendada või määrata maksegraafik. Selleks peavad olema aga mõjuvad põhjused.

Karistatuse kustumine

Isiku karistatus kustub, kui väärteto eest mõistetud karistuse täitmise lõpuleviimisest (s.o rahatrahvi tasumisest) on möödunud üks aasta. **Tähtaeg katkeb, kui inimene paneb toime mis tahes uue süüteo**. Nii võivad karistusregistris olla andmed mitme aasta taguste karistamisotsuste kohta, kui rahatrahvid ei ole tasutud või on pandud toime uus õigusrikkumine. Andmeid oma karistatuse kohta saab kontrollida politseiasutuses.

Enamasti annab politsei iga õigusrikkumise korral ka asjakohase paberi. Hoiatustrahvi määramisel antakse **hoiatamisotsus**, rahatrahvi määramisel **kiirmenetluse otsus**. Üldmenetluses antakse väärteto-protokoll koopia. Kõikides loetletud dokumentides on ka juhised edasiseks käitumiseks.

Kui kohtumisel politseinikuga jäi midagi arusaamatuks, siis lugege kindlasti veelkord läbi teile antud paberid. **Kahtluste või arusaamatuste korral on alati võimalik (ja vajalik!) küsida nõu politseist**.

Kuritegude menetlemine

Kuritegu on karistusseadustikus sätestatud süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus. Vt karistusseadustik <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12854092>

Kuritegude kohtueelne menetlemine toimub kriminaalmenetluse seadustiku sätete alusel. Vt kriminaalmenetluse seadustik <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12850733>

Kohtueelse menetluse eesmärk on koguda tõendusteavet ja luua kohtumenetluseks muud tingimused. Kohtueelses menetluses selgitavad uurimisasutus ja prokuratuur kahtlustatavat ning süüdistatavat õigustavad ja süüstavad asjaolud.

Süütuse presumptsioon tähendab, et kedagi ei käsitata kuriteos süüdi olevana enne, kui tema kohta on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus.

Kriminaalmenetluses ei ole keegi kohustatud tõendama oma süütust.

Kriminaalmenetluses kõrvaldamata kahtlus kahtlustatava või süüdistatava süüdiolukus tõlgendatakse tema kasuks.

Kohtueelset menetlust juhib **prokuratuur** tagades selle seaduslikkuse ja tulemuslikkuse ning esindab riiklikku süüdistust kohtus.

Uurimisasutus või prokuratuur alustab kriminaalmenetlust esimese uurimis- või muu menetlustoiminguga, kui selleks on ajend ja alus ning puuduvad kriminaalmenetlust välistavad asjaolud.

Esimene uurimistoiming on tavaliselt sündmuskoha vaatlus või kannatanu või tunnistaja ülekuulamine.

Uurimisasutused on oma pädevuse piires **politsei amet, kesk-kriminaalpolitsei, kaitsepolitsei amet, maksu- ja tolliamet, piirivalveamet, konkurentsiamet ja kaitsejõudude peastaap**. Need asutused täidavad uurimisasutuse ülesandeid vahetult või nende hallatavate või kohalike asutuste kaudu.

Peale eespool loetletud uurimisasutuste teevad edasilükkamatuid menetlustoiminguid ka **keskkonnainspeksioon, päästeamet, tehnilise järelevalve inspeksioon, tööinspeksioon, reisil viibiva merelaeva või õhusõiduki kapten ning justiitsministeeriumi vanglate osakond ja vangla**.

Kuritegu

Kriminaalmenetluse seadustik

Kohtueelne menetlus

Süütuse presumptsioon

Prokuratuur

Kriminaalmenetlus

Uurimisasutused

Kannatanu

Kriminaalmenetluse ajend on kuriteoteade või kuriteole viitav muu teave.

Kriminaalmenetluse alus on kuriteo tunnuste sedastamine kriminaalmenetluse ajendis.

Kuriteoteade esitatakse uurimisasutusele või prokuratuurile suuliselt või kirjalikult.

Kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isik õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju.

Kannatanu õigused

Kannatanul on õigus:

- 1) vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine;
- 2) esitada tsiviilhagi enne kohtuliku uurimise lõpetamist maa- või linnakohtus;
- 3) anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest seadustikus sätestatud alustel;
- 4) esitada tõendeid;
- 5) esitada taotlusi ja kaebusi;
- 6) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse;
- 7) tutvuda kriminaaltoimiku materjalidega;
- 8) võtta osa kohtulikust arutamisest;
- 9) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks või sellest keelduda, anda arvamus süüdistuse ja karistuse ning süüdistuses nimetatud kahju suuruse ja tsiviilhagi kohta.

Kannatanu kohustused

Kannatanu on kohustatud:

- 1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutset;
- 2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

Igast teie suhtes või teie nähes toime pandud süüteoist teatage kohe politseisse tasuta telefonil 110. Number valitakse ühtemoodi kõigilt telefonidelt.

Kuriteoteate esitamine

Kuriteoteate esitamisel, samuti ka politseisse helistamisel **pidage meeles:**

- 1) edastage enda kohta sellised andmed (aadress, telefoninumber, meiliaadress), et teid on võimalik edaspidi **reaalselt** kätte saada;
- 2) kirjeldage juhtumit konkreetselt:
 - millal, kus ja mis juhtus;
 - mis varastati või rööviti, millised on kurjategija saagiks langenud esemete tunnused ja palju need asjad maksid;
 - kui teil on kedagi põhjust kahtlustada või te olete kindel, et keegi, keda te ei tunne, nägi kuritegu pealt, siis kirjeldage seda või neid isikuid võimalikult täpselt (võimalik vanus, pikkus, sugu, kehaehitus, kirjelda nägu, juukseid, käsi, jalgu, kõnnakut ja riietust), samuti öelge, kuhu suunas kirjeldatav lahkus;
- 3) kui viibite kuriteo toimumise kohas, püüdke oma käsutuses olevate vahenditega tagada sündmuskoha puutumatuse võimalike kuriteo jälgede säilimiseks;
- 4) politseisse helistades ärge lõpetage telefonikõnet enne, kui teile selleks luba antakse.

Politsei reageerib kõigile väljakutsetele võimalikult kiiresti, **samas teenindatakse alati esmajärjekorras kiiret reageerimist nõudvaid väljakutseid**, näiteks kui:

- kuritegu toimus vahetult enne teadet ja selle toimepanijad pole jõudnud sündmuskohast kuigi kaugemale;
- kuritegu on hetkel veel toimumas;
- tegemist on raske isikuvastase kuriteoga jms.

Sündmuskohal:

- püüdke säilitada sündmuskoht politsei saabumiseni võimalikult puutumatuna;
- jätke meelde või pange kirja võimalike kahtlustatavate ja tunnistajate andmed ning edastage need politseile;
- olge tähelepanelik ja rääkige oma kahtlustest ka politseile.

Mida kiiremini edastate teatate sündmusest politseile ja mida paremini on säilinud kuriteo toimepanemise sündmuskoht, seda tõenäolisem on kurjategijate kindlakstegemine ja nende süü tõendamine.

Tunnistaja on füüsiline isik, kes võib teada kuriteo toimepanemise asjaolusid.

Sündmuskoht

Tunnistaja

Tunnistaja on kohustatud andma tõeseid ütlusi.

Tunnistaja ei tohi keelduda ütluste andmisest.

Ütluste andmisest võib keelduda vaid siis, kui kahtlustatav või süüdistatav on tunnistajaks kutsutud isiku lähisugulane (alaneja ja üleneja sugulane, õde, poolõde, vend, poolvend või isik, kes on või on olnud abielus kahtlustatava või süüdistatava õe, poolõe, venna või poolvennaga, võõras- või kasuvanem, võõras- või kasulaps, lapsendaja ja lapsendatu, abikaasa, püsivas kooselus olev isik ja tema vanem, sealhulgas pärast abielu või püsiva kooselu lõppemist) või tunnistajaks kutsutud isiku ütlused võivad süüstada teda ennast või tema lähedasi isikuid.

Samuti võib tunnistajana ütluste andmisest keelduda kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolude kohta isik, kellele on seadusega pandud ameti- või kutsesaladuse hoidmise kohustus.

Kriminaalasjas **ei või tunnistajana osaleda** samas asjas kahtlustatav või süüdistatav isik, samuti uurimisasutuse ametnik, prokurör ega kohtunik, kelle menetluses on kriminaalasi.

Kriminaalmenetlust ei alustata või alustatud kriminaalmenetlus lõpetatakse, kui:

- 1) puudub kriminaalmenetluse alus;
- 2) kuriteo aegumistähtaeg on möödunud;
- 3) amnestiaakt välistab karistuse kohaldamise;
- 4) kahtlustatav või süüdistatav on surnud või juriidilisest isikust kahtlustatav või süüdistatav on lõppenud;
- 5) samas süüdistuses on isiku suhtes jõustunud kohtulahend või kriminaalmenetluse lõpetamise määrus.

Kui kriminaalmenetlust ei alustata või see lõpetatakse põhjusel, et õigusvastase teo on toime pannud kuni 14aastane isik, saadab uurimisasutus või prokuratuur kriminaalasia materjalid alaealise elukoha järgsele alaealiste komisjonile.

Uurimisasutus teeb menetlustoiminguid iseseisvalt, kui menetlustoiminguks ei ole vaja kohtu luba või prokuratuuri luba või korraldust.

Uurimisasutusel on õigus nõuda kriminaalasia lahendamiseks vajaliku dokumendi esitamist.

Kahtlustatav on isik, kes on kuriteos kahtlustatavana kinni peetud, või isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.

Kahtlustatav

Kahtlustatavale **selgitatakse viivitamata tema õigusi ja kohustusi** ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta. Ülekuulamise võib edasi lükata, kui kahtlustatava tervise seisund ei võimalda kohe tema ülekuulamist ning kui see on vajalik kaitsja ja tõlgi osavõtu tagamiseks. Alla 18aastase kahtlustavaga menetlustoimingute teostamise juures on kaitsja osalemine kohustuslik.

Kahtlustataval on õigus:

- 1) teada kahtlustuse sisu ja anda selle kohta ütlusi või keelduda ütluste andmisest;
- 2) teada, et tema ütlusi võidakse kasutada süüdistuseks tema vastu;
- 3) kaitsja abile;
- 4) kohtuda kaitsjaga teiste isikute juuresolekuta;
- 5) olla kaitsja juuresolekul üle kuulatud, osaleda vastastamisel, ütluste seostamisel olustikuga ja tema äratundmiseks esitamisel;
- 6) osaleda vahistamistaotluse arutamisel kohtus;
- 7) esitada tõendeid;
- 8) esitada taotlusi ja kaebusi;
- 9) tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokollikohta avaldusi, mis protokollitakse;
- 10) anda nõusolek kokkuleppemenetluse kohaldamiseks, osaleda kokkuleppemenetluse läbirääkimistel, teha ettepanekuid kohaldamisele kuuluva karistusliigi ja -määra kohta ning sõlmida või sõlmimata jätta kokkuleppemenetluse kokkulepe.

Kahtlustatav on kohustatud:

- 1) ilmuma uurimisasutuse, prokuratuuri või kohtu kutsel;
- 2) osalema menetlustoimingu ning alluma uurimisasutuse, prokuratuuri ja kohtu korraldustele.

Süüdistatav on isik, kelle kohta prokuratuur on koostanud süüdistusakti või isik, kellega on kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkulepe.

Süüdistataval on kahtlustatava õigused ja kohustused. Süüdistataval on õigus tutvuda kaitsja vahendusel kriminaaltoimikuga ja võtta osa kohtulikust arutamisest.

Kahtlustatava õigused

Kahtlustatava kohustused

Süüdistatav

Süüdimõistetu

Süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud süüdimõistev kohtuotsus, on **süüdimõistetu**.

Õigeksmõistetu

Süüdistatav, kelle suhtes on jõustunud õigeksmõistev kohtuotsus, on **õigeksmõistetu**.

Uurimisasutusse kutsumine

Isiku võib uurimisasutusse kutsuda telefoni, faksi või muu tehnilise sidevahendi kaudu edastatud kutsega. Kutses märgitakse:

- 1) kutsutava isiku nimi;
- 2) kutsuja ametinimetus, nimi ning kontaktandmed;
- 3) kutsumise põhjus ja kellena isik välja kutsutakse;
- 4) juriidilise isiku kutsumise korral, kas kutse on seaduslikule esindajale või esindajale;
- 5) ilmumise kohustuslikkus;
- 6) ilmumise aeg ja koht;
- 7) kriminaalasja number;
- 8) kohustus teatada ilmumata jäämisest ja selle põhjusest;
- 9) ilmumata jäämise tagajärjed.

Kui uurimisasutuse ametnik on veendunud, et kriminaalasjas vajalikud tõendid on kogutud, koostab ta viivitamata kohtueelse menetluse kokkuvõtte ja lisab selle kriminaaltoimikusse.

Kohtueelne menetlus politseiasutuses lõpeb kokkuvõtte koostamise ja kriminaaltoimiku edastamisega prokuratuurile.

Ohvriabi**Politsei ja ohvriabi**

(vt ka sotsiaalhoolekanne lk 211).

Ohvriabi seadus reguleerib riiklikku ohvriabi korraldust ja kuriteo-ohvritele riikliku hüvitise maksmise korda.

Ohvriabiteenus on avalik teenus, mille eesmärk on hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Ohvrit nõustatakse ja abistatakse suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning juriidiliste isikutega.

Hüvitis

Hüvitist makstakse Eesti Vabariigi territooriumil toimepandud vägivaldakuriteo ohvritele ja ohvri ülalpeetavatele, samuti on õigus saada hüvitist ohvri ravi- ja matusekulude eest füüsilisel isikul, kes kannab ohvri ravikulud või matuse korraldamise kulud.

Kohtueelset uurimist teostav politseiasutus on kohustatud teavitama seaduse sisust neid, kes võiksid saada seaduse alusel ohvriabiteenust või hüvitist.

Uurimisasutuse tõend väljastatakse ohvrile või tema esindajale kirjaliku avalduse alusel.

Uurimisasutuse tõendi koostab uurimisasutuse ametnik, kes teostab kriminaalmenetlust, või muu selleks volitatud ametnik masinakirjas või elektrooniliselt.

Uurimisasutuse tõendi koostamiseks õigustatud ametnik vaatab laekunud avalduse läbi kümne kalendripäeva jooksul avalduse laekumise päevast arvates selleks ajaks kriminaalasjas kogutud materjalide ja tõendite põhjal.

Uurimisasutuse tõendi varguse, kadumise või hävimise korral väljastatakse ohvrile või tema esindajale soovi korral dokumendi teine eksemplar.

Politsei annab nõu

Nõuanded lapsele

- Teata alati kodustele, kuhu, kui kauaks ja kellega lähed!
- Ole liikluses tähelepanelik ja ettevaatlik!
- Ära mine kaasa võõrastega!
- Ära võta tundmatult inimeselt vastu maiustusi!
- Ära kutsu endale külla juhuslikke tuttavaid või neid, keda alles vähe tunnend!
- Hoia oma rahakotti, õpilaspiletit, sõidukaarti, võtmeid ja muid sulle tähtsaid asju riiete või koolikoti sisetaskus!
- Ära jäta oma asju laokile ja järelvalveta!
- Ära kelgi enda ja oma pere hinnaliste asjadega!
- Ära puuduta tundmatuid esemeid!

Nõuanded autoomanikule

- Hoidke oma autot garaazhis, valvatas parklas või hästi valgustatud kohas.
- Kasutage vargaid peletavaid signalisatsioonisüsteeme, samuti rooli-, pedaali-, käigukangi- ja teisi lukke.
- Ärge jätke minutikski autost lahkudes süütevõtmeid autosse, sest ärandajale piisab sekunditest.

Politsei
nõuanded

- Hoidke oma auto alati heas sõidukorras ja piisava bensiinivaruga, et vältida juhuslikku teejäämist ohtlikes kohtades.
- Ka siis, kui olete ise autos, hoidke ukсед alati lukus. Suheldes võõraga pilutage akent, et väljast ei saaks uksi avada.
- Märkige üles või jätke meelde kahtlase auto registreerimisnumber.
- Kui mõni auto, mis ei ole politseivärvides, sunnib teid peatuma, olge igaks juhuks ettevaatlik.
- Kindlustage oma auto turuhinnast lähtuvalt, nii kannate võimaliku varguse või ärandamise korral vähem kahju.
- Ärge jätke autosse nähtavale asju või esemeid, mis võivad vargale silma jääda ja ahvatleda teda autosse sisse murdma! Sissemurdmisega tekitatud kahju võib olla suurem autosse jäetud asjade tegelikust väärtusest.
- Asjad, mis kindalaekasse ei mahu ja mida kaasa võtta ka ei taha, asetage pakiruumi.
- Märgistage oma automakk, stereosüsteem ja muud taolised esemed nii, et hiljem oleks võimalik kindlaks teha nende kuuluvust.
- Kirjutage üles seadmete seerianumbrid ja hoidke andmeid kindlas kohas.
- Autost lahkumisel kontrollige alati, kas olete lukustanud kõik ukсед ja pagasiruumi ning sulgenud aknad.
- Kui autol on häireseade, ärge unustage seda parkimise korral sisse lülitada.

Koostöö politseiga suudab pidurdada autovargaid

- Varastatud auto tagasiostmise pakkumisest tuleb viivitusega informeerida politseid.
- Kahtlastest toimingutest garaažide juures teatage kohe politseile. Suur osa varastatud autodest seisab pikemat või lühemat aega selleks eelnevalt üüritud garaažides. Politsei vajab infot selliste garaažide tuvastamiseks. Kui te ei soovi oma isikut politseile avalikustada, piisab helistamisest politsei vihjetelefonile.
- Ka võõra auto ärandamiskahtlusest tuleks politseile kohe teada anda.
- Ärge suhtuge ükskõiksusega tähelepanekutesse, mis teie arvates võivad olla seotud autode vargustega või

neid sooritavate isikutega, sest nende järgmine ohver võite olla just teie. Kasulikum on aidata kurjategijad tabada, enne kui ise kahju saate!

Mobiiltelefoni omanikule: kuidas vähendada ohtu sattuda varguse ohvriks?

- Kui kõnnite tänaval, siis peaks mobiiltelefon olema sellises kohas, kust võõras teda ei märka ja hõlpsasti kätte ei saa, näiteks kaelapaela küljes, kuid riiete all; taskus, kuid nendes taskutes, mis on lukustatavad ja vargal võtaks kauem aega telefonini jõudmiseks; käekotis või koolikotis, kuid sahtlites, mis on lukustatavad ja kotti avades ei tohiks telefon sealt silma hakata. Telefon võiks tänaval ja rahvarohketes kohtades liikudes olla suunatud värinalarmile.
- Püüdke vältida tänaval kõndides telefoniga rääkimist, eriti siis, kui olete üksi. Vajadusel kasutage telefoni kohas, kus on rohkem inimesi.
- Ärge laenake oma telefoni võhivõõrale.
- Koolipäevadel peaks mobiiltelefon olema kindlalt õpilase kotis ja helin summutatud, ka ei tohiks telefon olla koolilaua ilma järelevalveta.
- Ärge ostke mobiiltelefone tundmatute inimeste käest ilma dokumentideta. On suur tõenäosus, et osutute heauskseks ostjaks ja teie soetatud mobiiltelefoni vastu võib huvi tunda politsei.

Mida aga teha juhul, kui olete langenud telefonivarga ohvriks?

- Kõigepealt tuleb ühendust võtta operaatorfirmaga ja paluda sulgeda telefonikaart. Operaatorfirmad võtavad teie kõnesid vastu ööpäevaringselt.
- Kindlasti peaks tegema politseile avalduse. Avaldus tuleks teha selle piirkonna politseile, kus toimus mobiilivargus.

Mis on vägivald?

Vägivald on käitumine, mille abil saavutatakse teises inimeses hirmu tekitades võim tema üle, kontrollitakse teise inimese käitumist, mõtteid ja tundeid. Vägivallatseja rakendab oma ohvri suhtes erinevaid meetodeid alates psühholoogilisest survest ja

Vägivald

Vaimne vägivald

jõhkrast sõimust kuni majanduslike piirangute seadmise ja sotsiaalse isolatsioonini.

Vaimse vägivalla alla kuuluvad jälitamine, kontrollimine (telefonikõned, kirjad, kohtumised jmt), isoleerimine lähedastest, hirmutamise, laimamine, alandamine teiste inimeste ees, söimamine.

Füüsiline vägivald

Füüsilise vägivalla alla kuuluvad nügimine, müksimine, juustest sikutamine, valu tekitamine, liikumise takistamine kinni hoidmise või sidumisega, löömine, peksmine, lämmatamine, relva kasutamine. Füüsilise vägivallaga kaasnevad vigastused võivad ulatuda marrastustest, sinistest plekkidest kuni välimiste ja sisemiste vigastuste ja püsivate kahjustusteni. **Füüsiline vägivald võib lõppeda surmaga.**

Nõuanded lähisuhtevägivalla puhuks

- Õpi vägivalda ette nägema!
- Otsi psühholoog-nõustaja ja perearsti või sotsiaaltöötaja kaudu eneseabi kursusi.
- Leia endale usaldusisik.
- Proovi säästa raha, hoi seda eraldi ja puutumatusena.
- Valmista endale kriisipakike – dokumendid, taksoraha, vajalikud telefoninumbrid.
- Lepi usaldusisikuga eelnevalt kokku öömaja osas, siis ei tule öine helistamine ootamatult. Kasuta naabrivalvet.
- Õpeta oma last hädaabi telefonidega suhtlema. Kasulik on taoline kõne läbi mängida. Kirjuta hädaabi telefonide numbrid nähtavale kohale.
- Lahku kodunt õigeaegselt, ära oota, kuni olukord väljub kontrolli alt.

Mida teha, kui olete tunnistajaks kuriteole?

- Kui juhtute nägema kuriteo toimepanemist, teatage sellest võimalikult kiiresti politseisse telefonil 110.
- Kui kuritegu on võimalik ära hoida, püüdke kurjategijaid takistada. Tihti piisab vaid sellest, kui kurjategijatele märku annate, et neid on tähele pandud.
- Ärge unustage enda turvalisuse tagamist! Paljudes olukordades on kasulik ära oodata politseipatrulli saabumist.

- Püüdke säilitada kuriteo sündmuskoht politsei saabumiseni võimalikult puutumatusena.
- Jätke meelde või pange kirja võimalike kahtlustatavate ja tunnistajate andmed ning edastage need politseile.
- Kui kuriteo tulemusena on keegi vigastada saanud, teatage sellest viivitusega politsei juhtimiskeskusele (110) või helistage hädaabinumbril (112).

Vaata ka politseiameti koduleht www.politsei.ee

Orjajarjumus

Kodanik ja ühiskond

Kodanikuühiskonnas käitub enamik inimesi vabade inimestena, mitte orjadena. Milles on vaba inimese ja orja vahe?

Ori liigutab end vaid käsu peale ja katsub ka siis viilida nii palju, kui kubjas vähegi laseb. Vaba inimene tunnetab oma vabadust selle kaudu, et teeb asju, mida ta ei pea. Kui ori vabaneb, ei vabane ta tingimata oma harjumustest. On miljonäre, kes käituvad orjadena. On palju neid, kes teevad leivatööd orja kombel, tööd vihates. Ja siis vihkab töö neid. On teisi, kes leiavad paratamatus töös mingi mänguosi, mingi väljakutse, mingi enesearendamise viisi. Sellised jäävad ellu kõigis oludes. Nad jäävad vabaks ka vangis olles.

Paljutki peame tegema, kuna otsene või kaudne sundus on peal. Vabana saame end tunda ainult tehes midagi vabatahtlikult ja nimelt kellegi teise või ühiskonna heaks. Võib vastu vaielda. Saab ju ka vabatahtlikult kallisse restorani minna, golfi mängida või lihtsalt sillal seista ja vaadata, kuidas vanamees juuri sikutab. Ega sellega midagi viltu ole. Aga kui meelegeitlikult sellest hoiduda, mis teistele ka kasu toob, siis on ikkagi mängus orjajarjumus.

Kodaniku-
ühiskond

Kodanikuühiskonna kohta on veel mõndagi tähtsat öelda. Aga peamine on see: **kodanik algatab, kodanik teeb, kodanik tunneb oma õigusi, kodanik vastutab.** Ja teab, et tal on põhjust endast lugu pidada. Ja kodanikuühiskonnas on inimesed läbi lõikes õnnelikumad ja kauem terved kui teistes ühiskondades.

Kolmas sektor

Kolmas sektor

Erasektor

Ühiskonna struktuure võib jagada era- ja riigisektoriks. **Erasektori** all mõtleme majanduslikke eraüritusi. Seal toodetakse ja müüakse kaupa või teenuseid ja loodetakse saada küllalt palju vaheltkasu (kasumit), et ise ära elada ja ka ettevõtet laiendada. **Riigisektori** all mõtleme valitsusasutusi ja -ettevõtteid, aga ka valla ja linna omi. Nende ülesanne on ühiskonna teenindada, mitte kasumit saada. Nende tulud on rohkem maksudest kui

Riigisektor

millegi müügist. Kolmandaks on asutused ja ühingud, mis pole valitsus ega äri. Nagu äri, on nad loonud eraisikud. Nagu valitsusasutused, ei taotle nad kasumit. See on **kolmas sektor**.

Mõned toovad mingit kasu ühingu enda liikmeile – näiteks korteriühistud. Mõned taotlevad mingit üldisemat hüve – näiteks karskusseltsid. Mõned pakuvad vaheldust ja eneseteostust – laulukoored ja spordiühingud. Mõned on püsivad ja mõned ajutised, et korraldada mingit ühisüritust.

Ka kirik ja usuühingud on osa kolmandast sektorist, kui tegu pole riigikirikuga. Kas erakonnad on osa kolmandast sektorist? Nad on nii lähedal poliitikale, et just nagu kuuluks riigisektorisse. Ometi pole riik neid asutanud ja organiseerinud (välja arvatud diktatuurimaades), kuigi saavad tihti riigi toetust. Nad on kuskil kolmanda ja riigisektori vahepeal. Sama lugu on ametiühingutega. Enamasti on nad alguse saanud eraalgatusena, kuid nende sihid on tugevasti seotud leivateenimisega. Nad on kuskil kolmanda ja majandusliku erasektori vahepeal. Organisatsioon kuulub seda enam kolmandasse sektorisse, mida selgemini ta ühendab vabu inimesi väljaspool riigi struktuuri ja otsese rahalise kasu sihti.

Kodanikuühiskonna tavalisem definitsioon on, et see on selline ühiskond, kus kolmas sektor on tugev. Varem ütlesin, et see on selline ühiskond, kus enamik inimesi käitub vabade inimestena, mitte orjadena. Kuidas need omavahel on seotud, see jääb teie mõelda.

Kodanikuühiskond ja heaolu

On ühiskondi, kus kõik kuulub riigile. Riik kannab inimeste eest hoolt nagu talunik koduloomade eest. Me oleme aga keerulisemad kui koduloomad ja riik ei suuda arvesse võtta meie erivajadusi. Sellises ühiskonnas on inimesed kas tuimad käsutäitjad või põikpäised, kes kiiresti taltsutatakse või hävitatakse. **Omaalgatust, mis elu paremaks teeb, ei saa olla ja ühiskond kängub.** Põhja-Korea on praegu ehk kõige ligemal sellele mudelile. Elekter on tihti katkestatud, paljud on näljasurma äärel ja aegajalt surevadki. Vaikselt ja korralikult.

On ühiskondi, kus eraettevõtlus on vaba ja riik sekkub sellesse võimalikult vähe. Kui seal välja areneb ainult teine sektor – majanduslikku kasu taotlevad ettevõtted – siis võib tulemuseks olla “vaba rebase vabadus vabas kanakuudis”. Inimesed ei ole siis koduloomad, küll aga natuke metsloomade

Erakonnad

Ametiühing

Heaolu

moodi, kel on üksteise eest vähe kaitset. Riik hoiab küll tapmist ja röövimist vaos, aga vahe jõukate ja vaeste vahel kasvab. On ka selliseid vajadusi, mida kasumi nimel töötavad üksikettevõtjad ei saa pakkuda teistele ega seega endale. Kui kõiges, mida pole kasulik müüa ega osta, oleneme edasi riigist, siis tekib kooslus metsloomadest, kes oma otsest kasu jahivad ja koduloomadest, kes riigi kaitset otsivad.

Sinnapoole kalduvad mõnedki riigid, mis on hiljuti kommunismi alt vabanenud. Ka Eestis kohtab neid jooni. Ja tihti arvatakse, et niimoodi aetakse asju ka heaoluühiskondades Lääne-Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Kuid seal tuleb näha ka ulatuslikku kolmanda sektori mõju. Rikas ei piirdu seal alati vara kokkuajamisega, vaid mõtleb, kuidas seda huvitavalt kasutada. Ja huvi pakub muu hulgas, kuidas ühiskonda muuta ja sellega oma jälg jätta. Vaesem omakorda ei piirdu riigilt nõudmisega, vaid katsub oma kitsaskohti ise lahendada. Mis tihtipeale tähendab koostööd teiste samahuvilistega. Vähem jõudu kulub tühjaks tööks, hõõrumiseks ja kaeblemiseks ning rohkem kasulikuks.

Kas olete kohanud inimesi, kes ootavad, et riik kõik nende probleemid lahendaks? Aga riik ei suuda seda. Kolmanda sektori organisatsioonides õpivad inimesed teisi aidates ennast aitama. Nad õpivad, kuidas organiseeruda ja vajaduse korral riigiasutustega niimoodi suhelda, et sellel on tulemusi. Nad õpivad ka teisi inimesi rohkem usaldama, saades neist paremini aru. Kas olete kohanud inimesi, kes kurdavad, et mida suudavad nemad üksi terve maailma vastu? Üksi tõesti ei suuda, aga koos teistega suudab märksa enam.

Kodaniku- algatus

Kodanikualgatus

Suurema osa ajast määravad teised selle, mida teeme. Ka näiteks kodaniku õigus valida on mujal ette valmistatud. Valija läheb ettenähtud kohta, saab trükitud sedeli, otsustab ainult, millise erakonna või kandidaadi nime juurde oma märke teha, ja laseb sedeli selleks mõeldud kasti. Meil on siiski võimalus ka ise mõndagi algatada ja teostada, kui näeme, et midagi saaks paremini korraldada meie endi või ka paljude teiste huvides.

Võime pöörduda ametniku või valitud esindaja poole mingi soovi või ettepanekuga, olgu suuliselt või kirjalikult. Mõnikord saame vastuse, mõnikord mitte. Mõnikord liigub asi edasi, mõnikord jääb soiku. Mõnikord saadetakse meid edasi kellegi teise juurde, sealt kolmanda ja sealt ehk koguni esimese juurde tagasi. Kuidas asju nii ajada, et tulemust saada?

Kõigepealt peab teadma, **mis tulemust soovitakse**. Kas olete märganud inimesi, kes justkui loodavad, et asjast midagi välja ei tule? Mida nemad soovivad, on mõnus võimalus kurta, et keegi ei hooli. Neid isegi häirib, kui keegi neid aitama asub ja kaeblemise katkestab. Aga oletame, et ikka tõesti soovime, et midagi muutuks. Paneme siis ennast ametniku või valitud esindaja olukorda. Tal on palju teha ja mõne asjaga on kiire. Kuidas teha nii, et minu küsimus teiste taha kinni ei jääks?

Lühike vastus on: **veena teda, et sul on tõsi taga, et see on paljude inimeste ühine mure ja et sul on probleemi lahendus välja töötatud, nii et selle käivitamine tal palju pingutust ei nõua**. Mida see pikk lause tähendab?

Kas teil on juhtunud, et keegi satub hoogu, käib peale, et te midagi teeksite, aga kui te selle ära teete ja temale teatate, on ta ise juba ära unustanud ega ole üldsegi enam huvitatud? Ametnik teab, et ei maksa ka väga hoogsat nõuet päris puhta kullana võtta, enne kui inimene näitab, et ta huvi on pikaajaline. **Kui kirjalik avaldus on saadetud, on mõtet nädala pärast helistada ja viisakalt küsida, kas on vaja lisaandmeid**. See näitab, et ta ise pole tuhinas kirjutatud kirja ära unustanud. Teie kui kodaniku õigus on saada vastus ka ilma korduva pärimiseta. Aga te võistlete paljude teistega, kel on sama õigus, ja ametniku aeg on piiratud. Kui tahate tulemusi, siis kordate pärimist. Ka see on kodaniku õigus.

Selge on, et ametnik või valitud esindaja pöörab rohkem tähelepanu **paljude inimeste ühisele murele** kui üheainsa omale. Seepärast on mõtet organiseeruda. Kui kümnel inimesel on sama mure, siis võivad nad tegutseda eraldi või koos. Kui eraldi, siis peab igaüks üles otsima, kelle poole peaks pöörduma, mis on nende aadress ja telefoninumber ning kuidas oma küsimust sõnastada. Avaldused tulevad eri aegadel, võib-olla koguni eri asutustele ega tarvitse tunduda pakilistena. Koos tehes saab tööd jagada. Muidugi nõuab samahuviliste üles otsimine ja kokkutoomine lisapingutust, aga see tasub end kuhjaga. Kas saata üks avaldus kümne allkirjaga või kümme eraldi kirja? See on taktika küsimus. Kui eraldi, siis on vaja kooskõlastada, mida üks või teine kiri ütleb. Ja nad peavad saabuma umbes samal ajal, nii et oleks näha probleemi ulatust.

Demokraatlikus ühiskonnas on kodanikel õigus nõuda, aga ka õigus ise asju lahendada. Kujutage end ette ametnikuna, kes saab kaks samalaadset avaldust. Üks nõuab midagi ja

Temaga
suhtlemine

Demokraatia

**Kodaniku-
kultuur****Ametnik**

pakub välja ka mõistliku lahenduse. Teine ainult nõuab ja jätab lahenduse otsimise ametniku mureks. Kummaga te enne tegelema hakkaksite? Muidugi sellega, mis vähem pingutust nõuab ja kindlamalt tulemusi toob. Teise üle peab alles hakkama järele mõtlema – kui selleks aega leiab.

On inimesi, kelle arvates selline jutt ei kõlba kuhugi. Et selle eest ju ametnikud palka saavadki, et lahendusi otsida. Demokraatlikus kodanikukultuuris pole siiski vahe valitsejate ja lihtrahva vahel sugugi nii terav. Ametnik on ka kodanik. Ja “lihtkodanikki” on valitseja, mis tähendab, et ka tema otsib lahendusi. Kui mingi küsimus teid huvitama hakkab ja teie elusse puutub, siis teate te sellest varsti palju rohkem kui ükski ametnik või valitud esindaja. Mis tähendab, et just teie ja teie kaaslased suudavad leida paremaid (ja teile sobivamaid) lahendusi.

Kodanikualgatusel on mitmesuguseid vorme. Mõnes riigis võivad kodanikud algatada rahvahääletuse (Eestis mitte). Võib **allkirju koguda** seaduste muutmiseks või mingi valitsuse otsuse poolt või vastu. Sel puhul näitavad allkirjade kogujad kodanikualgatust, allakirjutajad juba vähem. Kõige vähem ametlik kodanikualgatus on näiteks naabruskonna vanemate otsus **ühistöö** korras rajada lastele mänguplats. Linnalt või vallalt peab saama loa ja järgima ehitusnõudeid, muidu aga on asi nii omavaheline, et võib tunduda, et see polegi “kodanikualgatus”. Ometi on just see kodanikukultuuri tuum, et teeme ise nii palju kui annab, enne kui läheme ametnike juurde.

**Tulemus-
liikkus****Usaldus****Usaldus**

Raske on elada usalduseta. Peaksime kogu aeg kõigi teiste suhtes valvel olema. See on pingutav ja me tunneksime end maailmas üksi, sest tõukaksime endast ära ka need, keda võiksimus usaldada. Tekib küsimus, et miks minagi peaksin usaldusväärseks käituma, kui teised seda ei tee? See paneb meid endale lubama väiksemaid ja suuremaid valesid ja nurjatusi, nii et teised ei saa meid usaldada. Kui see ring käima läheb, süveneb usaldamatus.

Võib ka vastupidi minna. **Kui usaldad teisi, käitud ka ise usaldust väärivalt.** Siis hakkab usaldus usaldust kasvatama.

Nüüd ütlete, et see on jama. Et teil on küllalt kogemusi, kus te liialt usaldasite ja see maksis kibedalt kätte. Et igaks juhuks on parem mitte usaldada. Käia teistega läbi pealiskaudselt, aga

mitte end neile sügavamalt avada. Paistab, et liigne usaldus võib tuua karistuse, liigne mitteusaldamine aga mitte. Kas see ikka on nii?

Kui usaldame teisi inimesi liiga palju, siis aeg-ajalt seda kuritarvitatakse. Kui me liiga vähe usaldame, siis jääb mõnigi kord midagi ilusat toimumata. Aga seda me ei märka, sest see pole juhtum vaid "mitte-juhtum". Mis on liigse usaldamatuse hind?

Olete ehk märganud inimesi, kes kõike kahtlustavad ja iga pealtnäha tubli teo taga näevad midagi halba. Ega nad sellega endale elu kergemaks tee. Muidugi ei maksa kõiki ja alati usaldada. Kahtluse puhul aga tuleb julgeda riskida natuke suurema usaldamisega, kui meie ühiskonnas keskeltläbi harjumuseks on! Nõukogude Liidu okupatsiooni ajal oli parem suu kinni hoida, sest kunagi ei teadnud, keda on meelitatud või sunnitud sinu juttu valitsusvõimudele ette kandma. See on teinud meid kinnisemaks kui olime.

Usaldus on kodanikuühiskonna põhialus

Kodanikuühiskonnas usaldatakse üksteist rohkem kui teistes ühiskondades. Absoluutses monarhias ja diktatuuririigis on riigil alamad, mitte kodanikud. Neid organiseerib riik, nii palju või vähe kui soovib. Mida vähem nad üksteist usaldavad, seda kindlamini riik ennast tunneb. Riigi alam võib ettevaatlikult avaldada soove ja palveid ametnikele, aga ta ei tohi pakkuda lahendusi või omal algatusel teistega koos organiseeruda – see ajab riigile kohe hirmu peale.

Kui sellises ühiskonnas demokraatia sisse murrab, siis arvavad paljud, et kodanike osa piirdub valimistega. Kodanikud esitavad küll soove julgemalt ja tohivad valitsejaid arvustada, muidu aga läheb edasi vanamoodi. **Kodanikuühiskond tekib vähehaaval, kui hakatakse oskama, kuidas tegutseda koos.** See nõuab usaldust mitmes suunas.

On vaja usaldust ametnike ja valitud esindajate vastu, et enamik neist katsub teha oma osa korralikult, sest muidu ju ei hakka neile ettepanekuid tegema. Ametnike oskamatust esineb ja aja-puudus on üldine mure, sellest aga aitab üle saada enda lahenduste väljapakkumine. Usaldust on vaja ka kaasinimeste vastu enda ümber, sest muidu ei saaks nendega koostööd arendada.

Valimine

Vastutus

Noor kodanik

Eesti seaduste järgi on **laps** alla 18aastane isik, kui tema suhtes kohaldatava seaduse alusel ei peeta teda varem täisealiseks.

Õigusvõime

Õigusvõime algab inimese sündimisega ja lõpeb surmaga.

Pärimisvõimeline on iga õigusvõimeline isik, seega ka alaealine.

Teovõime

Teovõime on täisealisel isikul, s.o 18 aastasel. Kui vähemalt 16aastane isik on abiellunud enne 18aastaseks saamist, saab alaealine teovõime abielu sõlmimise ajast.

Kuni 7aastasel alaealisel puudub **teovõime**. Tema nimel teeb tehinguid seaduslik esindaja, kes on lapsevanem, erandina kohutu määratud eestkostja. Kuni 7aastane alaealine võib iseseisvalt teha pisitehinguid.

7–18aastasel isikul on **piiratud teovõime** ning tal on õigus teha tehinguid oma seadusliku esindaja (lapsevanema, eestkostja) nõusolekul. Ilma seadusliku esindaja nõusolekuta tehtud tehing kehtib, kui alaealine täidab tehingu vahenditega, mille on temale selleks otstarbeks või vabaks kasutamiseks andnud seaduslik esindaja või viimase nõusolekul kolmas isik.

Lastekaitse

Lastekaitse

Lastekaitsega tegeleb riiklike institutsioonide kõrval kõige energilisemalt Eesti Lastekaitse Liit, kelle koduleheküljel www.lastekaitseliit.ee on jooksvalt enim infot selle teema kohta. Leheküljel olev **veebiraamat “Kas mina tean?”** on noorte õigusi koondav kogumik, kus püütakse operatiivselt kajastada seadusemuudatusi ja noorte elu-olu puudutavaid otsuseid.

Laste õigused ja kohustused on sätestatud ÜRO lapse õiguste konventsioonis ja lastekaitse seaduses.

Igal lapsel on sünnipärane **õigus elule, tervisele, arengule, tööle ja heaolule**.

Sünnihetkest alates on igal lapsel **õigus oma nimele, rahvusele, rahvuskultuurilisele üldharidusele**, vanematele ja vanemate hoolitsusele.

Lastel on **võrdne õigus saada abi ja hooldust** ning areneda, sõltumata soost ja rahvusest ning sellest, kas nad elavad täispe-rekonnas või üksikvanemaga, kas nad on lapsendatud või hool-datavad, kas nad on sündinud registreeritud abielust või regist-reerimata kooselust, kas nad on terved, haiged või puudega.

Lapsel on **mõtte-, südametunnistuse-, usu- ja sõnavabadus**. Lapsel on õigus ja tal peab olema võimalus otsida, saada ja jagada mitmekülgset humanistlikku infot, osaleda organisatsioonides ja liikumistes.

Igal lapsel on **õigus puhkusele ja jõudeajale**, mida ta kasutab eakohaseks, meelepäraseks tegevuseks olenevalt tervisest, soovidest ja võimalustest. Lapsele tuleb tagada võimalused ja tingimused mänguks.

Lapsel on **õigus isiklikule elule, suhtlus- ja sõprusringile**. Lapse õi-gust eraelule ei tohi kahjustada meelevaldse või ebaseadusliku sekku-misega, riivates lapse au, väärikust, kiindumusi ja head mainet. Korduv jõhker sekkumine lapse eraellu võib olla aluseks administratiiv- või distsip-linaarvastutusele võtmiseks või vanemlike õiguste äravõtmiseks.

Laps peab olema **kaitstud majandusliku ekspluateerimise eest** ja töö eest, mis on ohtlik, üle jõu käiv või kahjustab tema arengut või segab õppimist. Laps ei tohi olla kehalise ega vaim-se ekspluateerimise objekt.

Orvul või vanemliku hoolitsuseta lapsel on õigus täielikule riikli-kule ülalpidamisele.

Lapsel on õigus ise või enda valitud esindajate kaudu osa võtta lastekaitseprogrammide väljatöötamisest.

Laps peab

- täitma oma põhiseaduslikke kohustusi Eesti Vabariigi ees (näiteks õppima);
- lugupidavalt suhtuma riigikorda ja seadustesse;
- hoidma kultuuriväärtusi ja elukeskkonda;
- kinni pidama väärika käitumise tavadest ja järgima elu-, töö- ja õpikoha reegleid.

Laps peab austama oma vanemaid ja kasvatajaid, nagu ka nemad peavad austama oma lapsi. Laps peab aitama oma abivajavaid vanemaid, vanavanemaid, õdesid-vendi ja üleskasvatajaid. Laps on täisväärtuslik ühiskonna liige. Tema kohustused ühiskonna ees küp-sevad koos eaga. Oma õiguste kasutamisel ei tohi laps kahjustada teiste laste ega täiskasvanute seaduslikke huve ja õigusi.

Lapse kohustused

**Alaealiste
abiellumine****Vähemalt
10aastasel
lapsel
on õigus
oma huve
kaitsta**

Vanemad, laps, perekond

Isik on **abiellumisealine**, kui ta on saanud 18aastaseks¹.

15–18aastane alaealine võib abielluda oma vanemate või eestkostja kirjalikul nõusolekul. Kui kas või üks vanematest või eestkostja ei anna abiellumiseks nõusolekut, võib kohus anda abiellumisloa, kui abiellumine vastab alaealise huvidele.

Sageli on noorte abiellumine enne 18. eluaastat seotud lapse sünniga. Noorte emade toetuseks on 2007. aastast käivitunud projekt “Emade klass” Vanalinna hariduskolleegiumi ja mittetulundusühingu Caritas Eesti koostöös. “Emade klassi” eesmärk on luua alaealisena emaks saanud tüdrukutele võimalus omandada lõpetamata jäänud põhi- või keskkooli.

Vähemalt 10aastasel lapsel on **õigus oma huve kaitsta** ja teatud otsustustel nagu lapsendamise, nime muutmise, elukoha määramine, kaasa rääkida. Kõiki Eesti seadusi läbib põhimõte, mille kohaselt tuleb lapse arvamust temasse puutuvates küsimustes arvestada. Seejuures arvestatakse lapse vanust ja arengutaset.

15–18aastane alaealine võib sõlmida abieluvaralepingu, kui ta on saanud abiellumiseks nõusoleku või loa.

Nimeseaduse § 20 kehtestab alaealisele uue perekonnanime andmise.

Vanemate abielu lahutamise või kehtetuks tunnistamise korral lapsele uut perekonnanime ei anta. Kui vanem, kelle juurde laps jääb, soovib pärast abielu lahutamist, abielu kehtetuks tunnistamist, isast põlvnemise kindlakstegemist või tuvastamist või teise vanema surma või surnuks tunnistamist anda lapsele oma perekonnanime, otsustab lapsele uue perekonnanime andmise eestkostetasutus lapse huvidest lähtudes.

Sama seadus kirjeldab ka võimalusi eesnime muutmiseks. Taotlus selleks peab olema põhjendatud ja põhjus võib olla näiteks:

- 1) soov vabaneda oma tavatust eesnimest, mis ei ole eesnimena kasutamiseks sobiv oma keeruka või eesti keelekasutusele mittevastava kirja- või häälduse tõttu või üldkeelelise tähenduse tõttu;
- 2) soov kaitsta oma isikunime, kui isiku ees- ja perekonnanimi ning sünniaeg ühtivad teise isiku vastavate andmetega;

¹ Perekonnaseadus vt riigiteataja aadressilt <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=178633>.

- 3) soov vältida nimest tingitud majanduslikku või sotsiaalset laadi kahjulikke tagajärgi;
- 4) soov muuta nime arvu või järjekorda eesnimes vmt.

Sotsiaalhoolekande seadus ütleb, et lapse võib sotsiaalteenuse ja muu abi osutamiseks eraldada kodust ja perekonnast ainult järgmiste asjaolude üheaegsel esinemisel:

- 1) puudused lapse hooldamisel ja kasvatamisel ohustavad lapse elu, tervist või arengut või kui laps ise oma käitumisega seab ohtu oma elu, tervise või arengu;
- 2) perekonna ja lapse suhtes kasutuselevõetud muud abinõud ei ole osutunud küllaldaseks või nende kasutamine ei ole võimalik;
- 3) lapse eraldamine perekonnast toimub lapse huvides.

Kodust ja perekonnast eraldatud lapse edasise elukoha, hooldamise ja kasvatamise korraldab valla- või linnavalitsus. Õed ja vennad jäetakse üldjuhul kokku. Valla- või linnavalitsus osutab vajadusel abi perekonnale, kellelt laps on ära võetud, et aidata luua eeldusi lapse tagasipöördumiseks perekonda.

Lapsendamisel antakse lapsendaja soovil lapsele lapsendaja perekonnanimi ja võidakse muuta lapse eesnime. Vähemalt 10aastase lapse puhul on vaja selleks lapse nõusolekut.

Kunstliku viljastamise tulemusena sündinud ja täisealiseks saanud isikul on õigus pöörduda perekonnaseisuasutusse, et saada andmeid oma kunstliku eostatuse kohta. Kui selline isik on sündinud doonori seemnerakkudega eostatult, avaldatakse talle ainult seaduses lubatud andmed (ei sisalda isikuandmeid). Kunstliku viljastamise doonoril ei ole õigust nõuda ema ega lapse isiku kindlakstegemist ega enda tunnistamist isaks. Kohus ei tuvasta lapse põlvnemist kunstliku viljastamise doonorist. Kunstliku viljastamise korraldanud isikud on kohustatud hoidma kunstliku viljastamise saladust.

Lapse eestkostjale ja lapsevanemale on seatud piirangud tehingute tegemisel.

Ei tohi:

- võõrandada lapse kinnis- ja vallasasja, millel on eestkostetava jaoks eriline väärtus;
- pantida ja kinkida tema asju ning võtta tema nimel varalisi kohustusi, laenu;
- loobuda võla sissenõudmisest ja eestkostetava nimel pärandi vastuvõtmisest.

Lapsendamine

Kunstlik viljastamine

Lapse varandus

Keelatud on tehingud lapse ja vanema ning eestkostja ja eestkostetava vahel.

Eesti seadustega ei ole kehtestatud vanuse alampiiri õigusabi saamiseks ilma vanemate nõusolekuta. Samuti ei ole määratud vanusepiiri õigusabi saajale.

Vanusega seotud õigused, vabadused ja kohustused

Noorte poliitilised- ja majanduslikud õigused, kaitseväeteenistus

Poliitilised õigused

18aastasel isikul on **õigus valida** kohalikku omavalitsust ja riigikogu, 18aastaselt võib **kandideerida** kohalikku omavalitsusse, 21aastaselt riigikogu liikmeks. 15aastane noor saab taotleda Eesti kodakondsust.

Noored ja MTÜ

Mittetulundusühingute seaduse kohaselt võib laps asutada mittetulundusühinguid ning olla nende liige. Mittetulundusühingute seadus sätestab, et ühingu liige võib olla iga füüsiline isik, kes vastab mittetulundusühingu põhikirja nõuetele. Erakonna liikmeks saab astuda 18 aastastelt.

Noortel on õigusi luua oma firmasid. Hea algus selleks on luua õpilasfirma².

Ajateenistus

Ajateenistusse kutsutakse 19–27aastasi kodanikke. 18 aastaseks saanud meessoost Eesti kodanikud on kohustatud end **kutsealusena** arvele võtma. Eesti Vabariigis tuleb noormeestel läbida kohustuslik ajateenistus. Kaitseressursside amet teatab isikule tema arvelevõtmisest kutsealusena ja millal tulla arstlikule läbivaatusele.

Ajateenistus kestab 8–11 kuud, olenevalt põhiväeliigist, sõjaväelise väljaõppe iseloomust³. Usulistel või kõlbelistel põhjustel on võimalik keelduda kaitseväeteenistusest ning läbida asendusteenistus. Asendusteenistus kestab 16–24 kuud ning läbitakse pääste-, sotsiaalhooldus- või hädaabitöödega tegelevas asutuses.

Ajateenistusse ei kutsuta kutsealust, kes:

- 1) on oma tervisliku seisundi tõttu tunnistanud tegevteenistuseks kõlbmatuks;

² Vt Junior Achievement Eesti <http://www.ja.ee/>

³ Vt lähemalt kaitseväe koduleheküljelt <http://www.mil.ee/index.php?menu=ajateenistus&sisu=ajateen1>

- 2) on ajapikendustähtaja jooksul saanud 28aastaseks;
- 3) on täitnud ajateenistuskohustuse mõnes teises riigis või teeninud mõne teise riigi sõjaväes vähemalt 12 kuud;
- 4) kellel on karistatus tahtlikult toimepandud kuriteo eest, mille eest on talle mõistetud vabadusekaotuslik karistus, või narkootilise või psühhotroopse ainega seotud kuriteo toimepanemise eest.

Usulised veendumused

Peale põhiseaduse § 40 ja 41 käsitleb **usuvabaduse** realiseerimist ka kirikute ja koguduste seadus, mille järgi on igal isikul õigus vabalt valida, tunnistada ja kuulutada oma usulisi veendumusi. Keegi ei ole kohustatud andma andmeid oma usutunnistusliku või kirikliku kuuluvuse kohta. Noorem, kui 12aastane laps saab oma vanemate soovil kuuluda ainult oma vanemate kogudusse ning 15-aastane isik võib iseseisvalt otsustada kogudusse astumise või sealt lahkumise üle.

Noored ja sisukas vaba aeg

Eesti Noorsootöö Keskus (ENTK) on haridus- ja teadusministeeriumi hallatav riiklik noorsootöö asutus, mille põhieesmärk on noorsootöö suunamine ja korraldamine riikliku noortepoliitika raames. Nende koduleheküljel koondab vaba aja veetmiseks kõige enam infot (vt <http://www.entk.ee>). Siit saab teavet noorteprojektide ja -programmide kohta, mis võiks huvi pakkuda ajaloo huvilistele (kodu-uurimine, giidid), loodushuvilistele (loodusvaatlused, UNESCO Läänemere projekt, keskkonna uurimistööd). Ka noorte infomessi "Teeviit", noortelaagrite ja EÕMi kohta saab siit adekvaatset infot⁴.

Avatud on ka noorte infokeskused. **Tallinna noorte infokeskuse (Taninfo)**⁵ põhiülesanne on Tallinna noortele informatsiooni vahendamine. Infokeskus tegeleb info valimise, kogumise, töötlemise ja levitamisega. Infokeskus on Tallinna noorsootöö keskuse osakond.

Infot **huvialakoolidest** maakondades leiab enamasti kõige kiiremini omavalitsuste koduleheküljelt. Tallinnas <http://www.haridus.ee/et/huvialakoolid>

⁴ Õplasmaleva koduleheküljel on <http://www.malev.ee/>

⁵ Koduleheküljel <http://www.taninfo.ee/>

Usulised
veendumused

Noored ja
vaba aeg

Teadmishimulistel noortel tasub peale koolitundide kasutada õppimisvõimalusi ülikoolide juures tegutsevatel valdavalt gümnaasistidele mõeldud kursustel.

Õpilasakadeemia (<http://www.tlu.ee/akadeemia/>) on loodud gümnaasiumi või kutsekooli õppimis- ja teadmishuviline noorele, et pakkuda võimalusi omandada ülikooli õppejõudude ja heade praktikute juhendamisel täiendavaid teadmisi huvipakkuvatest valdkondadest, arendada oma huvisid ja võimeid ning rahuldada oma intellektuaalset uudishimu. Akadeemia algataja on Tallinna Ülikool. Õpilasakadeemia kursused kestavad ühest semestrist (4 kuud) ühe õppeaastani. Kursuste vältel toimuvad loengud ja seminarid ning korraldatakse õppekäike erinevatesse asutustes- se ja üritustele. Ühe kursuse maht vastab ühele kuni kahele ainepunktile (AP), mida teatud tingimustel on võimalik kasutada edasistel õpingutel ülikoolis.

Tallinna Tehnikaülikooli eelõppeosakond⁶ korraldab kursusi riigieksamiteks, põhikooli lõpueksamiteks, enesetäiendamiseks.

Tartu Ülikooli teaduskool⁷ tegeleb nii olümpiaadide (sh rahvusvaheliste võistlustega) kui ka erinevate gümnaasistidele mõeldud õppekursuste korraldamisega. Kursused on kaugõppe vormis ja valdavalt veebipõhised. Pakutakse eri tasemel õpet matemaatika, füüsika, keemia, informaatika, bioloogia, keeleteaduse (lingvistika) ja filosoofia vallast. Kursused on üles ehitatud üheaastaste moodulitena, mis annavad õpilastele paindlikud õppimisvõimalused. Õppima oodatakse õpilasi, kellele ei piisa kodukooli pakutavatest võimalustest oma lemmikalaga tegelemiseks. Andekamatele on see võimalus oma võimete- ja huvikohaste individuaalsete õppekavade koostamiseks.

Euroopa Liidu haridusprogramm Euroopa Noored

(<http://euroopa.noored.ee>) toetab noorte omaalgatust ja rahvusvahelist koostööd. Nende alamprogrammid on enamasti suunatud noorte harimisele erinevates valdkondades: rahvusvaheline noortevahetus, noorte demokraatiaharidust toetavad projektid, rahvusvaheline vabatahtlik tegevus, koolitustegevus. Uue keskkonnana on **Sihtasutuse Archimedes Euroopa Noored Eesti büroo** koostöös loodud veebileht <http://www.mitteformaalne.ee/>. See on suunatud mitteformaalse õppimise valdkonnas tegutsevatele praktikutele, kasvatusalade tudengitele ja teistele haridus-temaatikast huvitunuile.

⁶ Kodulehekülg <http://deepthought.ttu.ee/eelope/>

⁷ Kodulehekülg <http://www.ttkool.ut.ee/>

Tegusad Eesti Noored (<http://ten.ee/uus/index.php>) on noorte loodud ja juhitud üle-eestiline organisatsioon, mille missioon on suurendada Eestimaa noorte ühiskonnateadlikkust ja omaalgatust nii riigi kui ka Euroopa tasandil. Töötatakse kolmes tegevussuunas: noorte omaalgatuslikud ettevõtmised, demokraatiakool ja Euroopa Noorteparlament Eestis.

Mõtteka tegevuse otsijatel tasub vaadata ka **vabatahtliku töö** internetivärvasesse <http://www.vabatahtlikud.ee/>, mis toob abivajajad kokku vabatahtlikega, kes soovivad midagi head ja kasulikku ära teha. Tartu vabatahtlike keskus ja heateo sihtasutus (<http://www.heategu.ee/>) on saavutanud noorte hulgas suure populaarsuse.

Tallinna ja Harjumaa noortele on suunatud **tööportaal** Taskuraha (<http://www.taskuraha.info>). Teemade jaotuse järgi leiab seal infot selle kohta, kuidas CV-d kirjutada, tööd otsida, mida küsida tööintervjuul, millised on seadused, ametikirjeldused jpm. Lehel on ka tööpakkumised.

Noor töösuhetes

Töölepingu seaduse järgi võib töötaja olla 18aastaseks saanud isik. Töö- ja puhkeaja seadus⁸ sätestab, et 13–14aastast või koolikohustuslikku töötajat võib tööle rakendada ainult koolivaheajal või loominguilise töötajana kultuuri-, spordi- või reklaamitegevuse alal.

Erandjuhtudel võib töötaja olla 15aastaseks saanud alaealine ühe vanema või hooldaja kirjalikul nõusolekul, kui töötamine ei ohusta alaealise tervist, kõlblust ja hariduse omandamist ning ei ole alaealisele keelatud.

Töölepingu seaduse alusel ei tohi tööandja alaealist tööle võtta ega rakendada töö, mis:

- 1) ületab alaealise kehalisi või vaimseid võimeid;
- 2) ohustab alaealise kõlblust;
- 3) sisaldab õnnetusohete, mille puhul võib eeldada, et alaealine ei suuda neid õigel ajal märgata ega vältida kogemuse või väljaõppe puudumise tõttu;
- 4) takistab alaealise sotsiaalset arengut või hariduse omandamist;
- 5) ohustab alaealise tervist töö laadi või töökeskkonnas

8 <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=1011041>

toimivate ohutegurite tõttu. Selliste tööde ja ohutegurite loetelu kehtestab Vabariigi Valitsus määrusega.⁹

Noortele lubatud kergete tööde loetelu¹⁰ kehtestatakse valitsuse määrusega. 13–14aastasel alaealisel ja 15–16aastasel koolikohustuslikul alaealisel lubatud teha järgmisi kergeid töid:

- 1) põllumajandustööd, näiteks aia- või põllukultuuride istutamine, rohimine, kastmine või muldamine (v.a pestitsiididega töödeldud põldudel), saagi koristamine, marjade või puuviljade korjamine, köögivilja puhastamine või müügiks ettevalmistamine, ravimtaimede kogumine, kuivatamine või pakkimine;
- 2) tööstusettevõttes tehtavad lihtsamad abitööd;
- 3) kaubandus- või teenindusettevõttes tehtavad abitööd, näiteks kauba lahtipakkimine, riiulitele asetamine, hinnasiltide või etikettide kleepimine, pakkematerjalide või pakendite ettevalmistamine, väikesemõõduliste esemete pakkimine, samuti müügitöö;
- 4) toitlustus- või majutusettevõttes tehtavad abitööd, näiteks laudade katmine, nõude koristamine või pesemine, majutusruumide koristamine;
- 5) käsitöö, näiteks suveniiride või muu sarnase valmistamine või müük;
- 6) kontoritööd, näiteks töötamine asjaajajana, käskjalana;
- 7) puhastus- või koristustööd, näiteks tootmisega mitteseotud ruumide või territooriumide koristamine või puhastamine, väikesemõõduliste esemete pesemine;
- 8) kultuuri-, spordi- või reklaamitegevusega seotud tööd, näiteks osalemine etendusasutuse töös loominguulise töötajana, töö modelliagentuuris, töö siseturismiga seotud üritustel, väikesemõõduliste ja odavate kaupade müümine, reklaamnäidiste või reklaamtrükiste jagamine, müümine või kuulutatustulpadele või kuulutatustahvlitele kleepimine.

Alaealise töölevõtmisel ei tohi rakendada katseaega, et kindlaks teha töötaja sobivus ettenähtud tööde tegemiseks, samuti tervise, võimete, suhtlemisalase sobivuse ja kutseoskuste kindlakstegemiseks. Samuti ei ole lubatud saata alaealist töölähe-

⁹ Valitsuse määrus "Töökeskkonna ohutegurid ja tööd, mille puhul alaealise töötamine on keelatud". <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=750879>

¹⁰ Valitsuse määrus "Kergete tööde loetelu, mida alaealisel on lubatud teha". <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=750884>

tusse, st tööülesannete täitmisele väljapoole töölepinguga määratud töö tegemise asukohta.

Noortele rakendatakse lühendatud tööaega:

- 1) 13–14aastasel või koolikohustuslikul töötajal – 4 tundi päevas ehk 20 tundi nädalas;
- 2) 15aastasel töötajal, kes ei ole koolikohustuslik – 6 tundi päevas ehk 30 tundi nädalas;
- 3) 16–17aastasel töötajal, kes ei ole koolikohustuslik – 7 tundi päevas ehk 35 tundi nädalas.

Alaealistel on töösuhetes võrdsed õigused täisealisega ning seaduse, haldusakti ja kollektiivlepinguga ettenähtud soodustused. Alaealise vanem, eestkostja, hooldaja või tööandja asukoha tööinspektor võib nõuda alaealisega sõlmitud töölepingu lõpetamist, kui töötamine ohustab alaealise tervist, kõlblust või hariduse omandamist.

Noored ja meelemürgid

Tubakatooteid ei tohi tubakaseaduse alusel müüa alla 18aastasele isikule¹¹. Alla 18aastane isik ei tohi omada tubakatooteid. Alaealisele võib suitsetamise, tubakatoodete omamise või omandamisega vahelejäärmisel määrata kuni 600kroonise trahvi. Alaealise ahvatlemise, ähvardamise või muud moodi mõjutamise eest tubakatoote tarvitamist alustama või suurendama võib saada trahvi kuni 18 000 krooni. Alaealisele suitsu ostmise või pakkumise eest saab trahvida kuni 6000 krooniga. Alla 18aastased ei tohi alkoholi ja tubakatoodetega kaubelda.

Noored ja alkohol. Alkoholiseaduse¹² kohaselt on alaealisel alkoholse joogi tarbimine keelatud. Alaealisel on keelatud omandada alkoholset jooki. Keelatud on võõrandada alkoholset jooki alaealisele. Nimetatud keelu järgimiseks võib müüja nõuda ostjalt tema isikut tõendava dokumendi esitamist ja keelduda alkoholse joogi müümisest dokumendi esitamata jätmise korral. Alaealist ei tohi rakendada töodel, mis on seotud alkoholi käitlemisega. Alaealisel ei ole õigust saata või saada alkoholset jooki postisaadetisena.

Täisealisel on keelatud osta, pakkuda või üle anda alaealisele alkoholset jooki. Müüja ei tohi teadvalt teenindada isikut, kes ostab alkoholset jooki selle alaealisele pakkumise või üleand-

¹¹ Tubakaseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=903024>

¹² Alkoholiseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12803797>

Noored,
tubakas ja
alkohol

Noored ja relvad

mise eesmärgil. Alkohoolse joogi kohaleveoteenuse osutajal on keelatud see üle anda alaealisele. Nimetatud keelu järgimiseks võib teenindaja nõuda tellijalt tema isikut tõendava dokumendi esitamist ja keelduda alkohoolse joogi üleandmisest dokumendi esitamata jätmise korral.

Noored ja relvad

Relvaseadus¹³ sätestab, et piiramata tsiviilkäibega **relva** (spordistarbeline vehklemisrelv, jahinuga, gaasipihusti jms) ega selle laskemoona ei või soetada, omada, vallata, kanda, hoida ega edasi toimetada alla 18aastane isik.

Eesti kodanik võib soetada, omada ja vallata järgmisi relvi:

- 1) vähemalt 18aastane isik – sporditulirelva, ambu ja sportvibu, jahitulirelva jahipidamiseks, gaasirelva ja sileraudset püssi turvalisuse tagamiseks (enese ja vara kaitseks);
- 2) vähemalt 21aastane isik – kõiki tsiviilkäibes lubatud relvi, v.a kumminui.

Sporditulirelva võib laenutada vähemalt 16aastasele isikule.

Õppeasutuse või põhikirja alusel tegutseva laskesportorganisatsiooni lasketiirus võib laskeinstruktori või relvaluba omava lapsevanema vahetu järelevalve all sporditulirelva kasutada anda vähemalt 12aastasele isikule.

Relvakollektsiooni võib asutada ja pidada vähemalt 18aastane Eesti kodanik.

Noored liikluses ja reisidel

Viimasel ajal on jalgratturite ja mopeedijuhtidega olnud väga palju raskeid liiklusõnnetusi, mis on viinud aruteludeni, et noortele esitatavaid nõudeid tuleb karmistada. Seni kehtivad liikluseeskirja normid sätestavad, et

- jalgrattur peab sõiduteel sõites olema vähemalt 10aastane. Õuealal jalgratturi vanuse alammäär ei kehti. 10–15aastasel jalgratturil ja 14–15aastasel mopeedijuhil peab mujal kui õuealal olema kaasas ohutu sõidu võtete tundmist tõendav tunnistus;

¹³ Relvaseadus <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12808257>

- mopeedi võib juhtida vähemalt 14aastane isik. 14–15aastasel mopeedijuhil peab sõiduteel sõitmisel olema kaasas vastav juhiluba. Vähemalt 16aastaselt mopeedijuhilt juhiluba ei nõuta. Mopeedijuhil ja tema sõiduki sõitjal peab olema peas kaitsekiiver;
- jalgratta ja mopeediga peab sõitma jalgrattateel, selle puudumisel sõidutee äärmisel parempoolsel rajal. Jalgrattaga võib sõita ka teepeenral, kui see on selleks kõlblik, ohustamata jalakäijat.

Jalgrattur ja mopeedijuht ei tohi:

- 1) sõita kõnniteel (piirang ei kehti alla 10aastase jalgratturi kohta);
- 2) sõita juhtrauast käega kinni hoidmata (mopeedijuht peab juhtrauda hoidma mõlema käega, välja arvatud käega hoiatusmärguandmise ajal);
- 3) lasta ennast vedada teise sõidukiga;
- 4) vedada esemeid, mis takistavad juhtimist või tekitavad ohtu teistele liiklejatele;
- 5) pukseerida haagist, mis ei ole selleks valmistatud;
- 6) sõidutada sõitjat, kes ei istu kindlal istmel.

Alla 12aastast last ei tohi sõidutada mootorratta tagaistmel.

Piiratud juhtimisõiguse võib B-kategooria auto juhtimiseks anda 16–17aastasele isikule tingimusel, et mootorsõidukis on tema kõrval lapsevanem (seaduslik eestkostja) või lapsevanema (seadusliku eestkostja) selleks volitatud isik. Nimetatud isikutel peab olema B-kategooria auto juhiluba vähemalt kaks aastat.

Piiratud juhtimisõiguse võib R-kategooria mootorsõiduki juhtimiseks anda vähemalt 15aastasele isikule tingimusel, et ta ei vea veoseid teedel ja juhtimine toimub lapsevanema (seadusliku eestkostja) või lapsevanema (seadusliku eestkostja) selleks volitatud isiku vahetu järelevalve all.

Juhi vanuse alammäärad on kõige täpsemalt ära toodud autoregistri koduleheküljel märksõna „teadmiseks õpilastele“ all¹⁴.

Alla 5aastane laps ei tohi **lennata** ilma saatjata, st ilma vanema, hooldaja või selleks volitatud isikuta.

¹⁴ Kõige täpsema informatsiooni juhiõiguste kohta leiab autoregistrikeskuse (ARK) koduleheküljelt <http://www.ark.ee>

5–12aastane laps võib vanema või hooldaja nõusolekul lennata ka iseseisvalt ilma vanema või hooldajata. Sellisel juhul peab kindlasti informeerima reisikorraldajaid, kes tagavad lapse turvalisuse nii lennuvälja territooriumil kui ka lennureisi ajal ning reisi sihtpunktis annavad lapse üle talle vastu tulnud vanemale, hooldajale või selleks volitatud isikule.

Alates 12. eluaastast võib laps sõita lennukis ka ilma saatjata, kuid vajaduse korral peab tal olema võimalik saada järelevalvet.

Iseseisvalt võib laevaga reisida alates 18. eluaastast, nooremad võivad laeval sõita koos vanema või volitatud saatjaga.

Kriminaalvastutusele saab võtta isiku, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud 15 aastat vanaks

Noor ja õiguskaitseorganid

Noor ja õiguskaitseorganid

Ka lapsed satuvad aeg-ajalt erineval moel kokku kuritegevusega. 2005. aastal registreeris ainuüksi Põhja politseiprefektuur 968 kuritegu, mille on sooritanud alaealised. Ennetustöök ja osapoolte teavitamiseks on justiitsministeeriumil avatud Internetis infolehekülg märksõna all **kuriteoennetus**¹⁵.

Kohtumenetluses Eesti seadused **tunnistajatele** vanusepiiranguid ei sea.

Alla 14aastane alaealine tunnistaja kuulatakse üle lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi osavõtul, kes võib ülekuula-

¹⁵ Vt <http://www.kuriteoennetus.ee/>

tavale esitada küsimusi kohtuniku loal. Vanema kui 14aastase alaealise ülekuulamisele võib menetteja kaasata lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoogi.

Noortel tasub teada siiski ka mõningaid neisse puutuvaid asjaolusid, kui nad peaks sattuma õiguskaitse või õigust mõistvate organite huvisfääri.

Kriminaalvastutusele saab võtta isiku, kes enne kuriteo toimepanemist on saanud **15 aastat vanaks**.

Kuriteo toimepanemise ajal nooremale kui 18aastasele isikule ei tohi mõista tähtajalist vangistust üle kümne aasta ega eluaegset vangistust.

Teo toimepanemise ajal nooremale kui 18aastasele isikule võib kohus mõista rahalise karistuse. Rahalist karistust ei mõisteta nooremale kui 18aastasele isikule, kellel ei ole iseseisvat sissetulekut.

14–18aastase isiku võib karistusest vabastada, kohaldades talle mõjutusvahendina hoiatust, allutamist käitumiskontrollile, noortekodusse paigutamist või kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamist.

Alaealised kannavad vabadusekaotust noortevanglas, kus on tagatud õppimisvõimalused.

Alaealise mõjutusvahendite seadus sätestab 7–18aasta vanuste isikute mõjustamise viisid ja otsustajate ringi. Alaealisele võib kohaldada ühte või mitut järgmistest **mõjutusvahenditest**:

- 1) hoiatus;
- 2) koolikorralduslikud mõjutusvahendid (kasvuraskustega õpilaste klassi või pikapäevarühma suunamine);
- 3) vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde;
- 4) lepitamine;
- 5) kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus;
- 6) üldkasulik töö;
- 7) käendus;
- 8) noorte- või sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemine;
- 9) kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine.

Alaealine rakendatakse **üldkasulikule tööle** 10–50 tunniks

Noored ja reklaam

üksnes tema nõusolekul ning tööst ja õppimisest vabal ajal. Alla 13aastastele alaealistele võib määrata üldkasulikku tööd kuni 10 tundi.

Noored ja reklaam

Reklaamiseadus sätestab, et reklaamis ei tohi ära kasutada laste loomulikku kergeusklikkust ja kogemuste puudust. Reklaami suhtes, mis on suunatud peamiselt lastele, tuleb järgida täiendavaid nõudeid:

- 1) reklaam ei tohi sisaldada teavet, et mõne toote omandamine või teenuste kasutamine või mõne muu reklaami eesmärgi saavutamine muudab lapse teistest samaealistest paremaks või selle puudumisel on vastupidine mõju;
- 2) reklaam ei tohi sisaldada ülekutset lastele selliseks käitumiseks või teoks, mille tulemusena nad satuvad või võivad sattuda ohtlikku olukorda;
- 3) reklaam ei tohi sisaldada pöördumist laste poole, millega neid otseselt või kaudselt kutsutakse üles nõudma teistelt isikutelt neile reklaami objektiks oleva kauba või teenuse omandamist;
- 4) reklaam ei tohi tekitada lastes alaväärsustunnet või õhutada neid agressiivsele käitumisele.

Ringhäälinguseaduse järgi ei tohi ringhäälingujaam edastada saateid, mille **sisu on kõlblusevastane** või vastuolus põhiseaduse või seadustega. Samuti reguleerib ringhäälinguseadus reklaami edastamist, sisaldades samuti nõudeid reklaamile.

Reklaam peab olema aus ja õiglane ning ei tohi tarbijat eksitada. Reklaam ei tohi kutsuda üles negatiivsele suhtumisele mingi toote, teenuse või idee suhtes. Reklaam tuleb paigutada üldjuhul saadete vahele. Lastesaadet ei tohi reklaami edastamiseks katkestada. Samuti on seaduses reguleeritud reklaami maht programmis.

Noored ja kool

Noored ja kool

Haridus on õppeprogrammidega ettenähtud teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumisharjumiste süsteem, mida ühiskond tunnustab ning mille omandatust kontrollib.

Õppimine on kooliealistel lastel **kohustuslik** ning riigi ja kohalike omavalitsuste üldhariduskoolides õppemaksuta. Et teha haridus kättesaadavaks, peavad riik ja kohalikud omavalitsused ülal õppeasutusi. Seaduse alusel võib avada ja pidada ka muid õppeasutusi, sealhulgas erakoole. Lastekaitseaduse kohaselt tagavad riik ja kohalik omavalitsus orbudele ning vanemliku hoolitsuseta lastele täieliku riikliku ülalpidamise, võimaluse õppida ja saada haridust.

Avalikud haridusasutused võimaldavad oma õpilastel ja üliõpilastel kasutada oma asutuse õpperuume ja -vahendeid ning spordi- ja kultuurirajatisi tasuta.

Laste hariduse valikul on otsustav sõna vanematel. Igaühel on õigus saada eestikeelset õpetust. Hariduselu korraldamisel on aluseks põhikooli- ja gümnaasiumiseadus¹⁶ (viimati muudetud 2007. a) ja põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava¹⁷ (aastast 2002).

Koolide õppetöö kvaliteedi tagamiseks ja kontrolliks on taseme- tööd ja eksamid ning juurutatav sisehindamine. Sisehindamise eesmärk on tagada õpilaste arengut toetavad tingimused ja kooli järjepidev areng, selgitades välja kooli tegevuse tugevused ning parendusvaldkonnad, millest lähtuvalt koostatakse kooli arengukava tegevuskava. Analüüsitakse kooli õppe- ja kasvatus- tegevust ja juhtimist ning hinnatakse nende tulemuslikkust. Kool koostab sisehindamise aruande vähemalt üks kord kolme õppe- aasta jooksul. Kooli nõustamise tingimused ja korra sisehindam- ise küsimuste kehtestab haridusminister määrusega.

¹⁶ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=784125>

¹⁷ <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12841613>

Kooli õppekeel

Üldharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ning käitumisnormide süsteem, mis võimaldab inimesel kujuneda pidevalt arenevaks isiksuseks, kes on suuteline elama väärikalt, austama iseennast, oma perekonda, kaasinimesi ja loodust, valima ning omandama talle sobivat elukutset, tegutsema loovalt ning kandma kodanikuvastutust. Põhihariduse ja üldkeskhariduse standardid kehtestatakse põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekavaga kooliastmeti.

Põhihariduse saab vajaduse korral **lihtsustatud riikliku õppekava alusel**, mida kasutavad oma õppetöö korraldamisel abikoolid või abiklassid. Selle alusel koostatakse ka individuaalõppekavad neile õpilastele, kes vajavad abiõppe õppekava teist tüüpi koolides või kellele püstitatakse osaliselt erinevad eesmärgid ja nõuded abikoolis. Põhikooli lihtsustatud riikliku õppekava aluseks on põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava. Erinevused on tingitud abiõpet vajavate õpilaste arengu iseärasustest. Õppekava moodustab üldharidusliku terviku, keskendub suuremal määral elementaarskuste ja elus iseseisva toimetuleku kujundamisele. Suuremal määral on selles elementaarskusi, keskendatus elus iseseisva toimetuleku oskuse omandamisele. Haridusministri määrusega kinnitatakse ka **toimetuleku riiklik õppekava**, mille alusel õpetatakse mõõduka ja raske vaimupuudega õpilasi.

Põhikoolis, põhikooli üksikutes astmetes ja põhikooli üksikutes klassides võib **õppekeel** olla mis tahes keel kohaliku omavalitsuse volikogu ja riigikoolides haridus- ja teadusministri otsustuse alusel. Sellekohase **ettepaneku** kohaliku omavalitsuse volikogule või haridus- ja teadusministrile teeb **kooli hoolekogu**. Gümnaasiumiastme õppekeel on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse järgi eesti keel, venekeelsete gümnaasiumide üleminekul eestikeelsele õppele algab praegu kehtiva seaduse järgi alles alates 2007/2008. õppeaastast. Valitsus kiitis 7. juunil 2007. a heaks põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava muudatuse, mille kohaselt alustati 1. septembril 2007 venekeelsete koolide 10. klassides eestikeelset õpet vähemalt õppeaine “kirjandus” eesti kirjanduse kursuse osas. Koolidel on võimalik üleminekut alustada ka mõnes teises õppekava kohustuslikus õppeaines. 2008/2009. õppeaastal valmistatakse ette üleminekut eestikeelsele õppele ühiskonnaõpetuses¹⁸. Munitsipaalkooli gümnaasiumiastmes ja munitsi-

¹⁸ Kõige ajakohasemat infot eesti, vene ja inglise keeles leiab sellel teemal Haridus- ja Teadusministeeriumi koduleheküljelt (<http://www.hm.ee>) märksõnade “2007 üleminek” alt.

paalkooli gümnaasiumiastme üksikutes klassides võib õppekeel olla mis tahes keel. Loa selleks annab valitsus kohaliku omavalitsuse volikogu taotluse alusel.

Eesti keelt peetakse kooli õppekeeleks, kui vähemalt 60% õppekava mahust õpetatakse eesti keeles. See tähendab, et 40% õppeainete mahust võib jääda venekeelseks. Seega tagab Eestis riik vene keeles nii alg-, põhi- kui ka keskkooliduse. Venekeelseid rühmi on ka kutse- ja kõrgkoolides.

Kutseharidus on teatud erialal töötamiseks, teatud kutse saamiseks, teatud ametikohale kandideerimiseks või selle säilitamiseks vajalike teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumismuutuste süsteem, mille omandamine ja täiendamine loob eeldused tulemusrikkaks professionaalseks tegevuseks.

Huvialaharidus on teadmiste, oskuste, vilumuste, väärtuste ja käitumismuutuste kogum, mis peale üld- ja kutsehariduse loob täiendavaid eeldusi isiksuse arenguks, samuti aitab inimesel elu ja tööga toime tulla. Huviharidust reguleerib 2007. aastast huviharidusstandard. Huvikoolid jagunevad: muusika- ja kunstikoolid; spordikoolid; tehnika-, loodus-, loome- ja huvimajad ning -keskused.

Koolikohustuse tagamine toimub õpilase, vanema, riigi ja kohaliku omavalitsuse koostöös

Õpilane on koolikohustuslik põhihariduse omandamiseni või 17aastaseks saamiseni. Lapsevanem võib nõustamisko-

Kooliealistel lastel on õppimine seaduses määratud ulatuses kohustuslik

Kooli-
kohustuse
tagamine